

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Aneta Míčková

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Primární prevence vybraného rizikového chování na ZŠ v okrese Strakonice

Primary prevention of selected risk behavior of elementary school in the
district of Strakonice

Bc. Aneta Míčková

Vedoucí práce: Ing. Bc. Alena Váchová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Biologie, geologie, environmentalistika a Výchova ke zdraví

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Primární prevence vybraného rizikového chování na základních školách v okrese Strakonice vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 20. 4. 2017

.....

podpis

Děkuji Ing. Bc. Aleně Váchové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za cenné rady, připomínky a odbornou pomoc při zpracování daného tématu.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje primární prevenci rizikového chování žáků na vybraných základních školách v okrese Strakonice. Hlavním cílem této práce je zjistit, zda jsou žáci dostatečně informováni o rizikovém chování a jeho prevenci, a zhodnotit preventivní aktivity, které školy v rámci rizikového chování realizují. Pro zjištění hlavních a dílčích cílů jsou zvoleny dvě výzkumné metody, dotazníkové šetření určené pro žáky a rozhovor se školním metodikem prevence.

Teoretická část diplomové práce se věnuje charakteristice rizikového chování a podrobnému popisu vybraných forem rizikového chování. Dále se zabývá primární prevencí, její charakteristikou a popisuje preventivní programy, které mohou školy využívat. Tato část také poukazuje na preventivní zázemí škol, tedy instituce spolupracující se školou a dokumenty, které školy podporují v prevenci rizikového chování. V praktické části jsou zanalyzovány a vyhodnoceny zjištěné informace z výzkumného šetření, které slouží k ověření stanovených cílů práce. Na základě provedeného šetření jsou navržena doporučení pro zlepšení školní prevence.

V závěru diplomové práce lze konstatovat, že jsou žáci 2. stupně základních škol v oblasti rizikového chování sice dostatečně informováni a preventivní opatření škol jsou na přijatelné úrovni, ale i přesto některé výzkumné výsledky poukazují na nedostatky v této oblasti.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rizikové chování, šikana, kyberšikana, záškoláctví, závislostní chování, primární prevence, preventivní program, školní poradenské pracoviště, školní metodik prevence

ABSTRACT

This thesis deals with the topic of Primary prevention of student's risk behavior at the chosen primary schools in the district of Strakonice. The main goal of this thesis is to find out if the students are educated enough about the risk behavior and its prevention, and to evaluate prevention activities that the schools implement within the risk behavior. To fulfil the main and partial goals two research methods are used - questionnaire designed for students and interview with school prevention methodologist.

The theoretical part of this thesis deals with the characteristics of risk behavior and detailed description of chosen types of risk behavior. Moreover it deals with primary prevention, its characteristics and describes prevention programs that school can use. This part also points out the prevention base of schools, thus institutions cooperating with school and documents that the schools support within the prevention of risk behavior. In the practical part, information gained from the research are analyzed and evaluated and this serves to verify the set goals of the thesis. Based on the research that was done, recommendations for improving the school prevention are suggested.

In the conclusion of the thesis it is stated that the upper students (2nd grade) of elementary schools are on one hand well-educated about the topic of risk behavior and the school actions are on acceptable level but on the other hand some of the research results show that there is still some shortage in this field.

KEYWORDS

Risk behavior, bullying, cyber bullying, truancy, dependency behavior, primary prevention, preventive program, school consulting workplace, school prevention methodologist

Obsah

1	Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST		
2	Rizikové chování	10
2.1	Vymezení pojmu rizikové chování	10
2.2	Záškoláctví	12
2.2.1	Příčiny záškoláctví	12
2.2.2	Způsob řešení záškoláctví školou	14
2.3	Šikana	15
2.3.1	Klasifikace projevů šikany	16
2.3.2	Příčiny šikanování	17
2.3.3	Vývojové stupně šikanování	18
2.3.4	Kyberšikana	20
2.3.5	Způsob řešení šikany školou	21
2.4	Závislostní chování	22
2.4.1	Nelátková závislost	23
2.4.2	Látková závislost	24
2.4.3	Příčiny závislostí	26
2.4.4	Způsob řešení závislostí školou	28
3	Primární prevence	30
3.1	Rozdělení primární prevence	30
3.2	Subjekty v oblasti primární prevence	32
3.3	Instituce v oblasti prevence	33
3.3.1	Státní instituce spolupracující se školou	33
3.3.2	Nestátní neziskové instituce	36

3.4	Školní poradenské pracoviště	36
3.5	Dokumenty v oblasti primární prevence	39
3.6	Programy primární prevence	42
3.6.1	Požadavky na programy primární prevence	42
3.6.2	Charakteristika vybraných programů v primární prevenci	43
3.6.3	Certifikace preventivních programů	45
3.6.4	Evaluační program	46
PRAKTICKÁ ČÁST		
4	Výzkumné šetření	48
4.1	Cíl výzkumu	48
4.2	Metodologie	49
4.3	Charakteristika vybraných základních škol	50
4.4	Výsledky dotazníkového šetření	51
4.5	Výsledky rozhovorů	76
4.6	Ověření výzkumných předpokladů a diskuze	80
5	Návrh na využití výsledků šetření	89
6	Návrh výuky na posílení vztahů mezi žáky	95
7	Závěr	102
8	Seznam použitých informačních zdrojů	104
9	Seznam příloh	110

1 Úvod

Děti a dospívající jsou nejohroženější skupinou v oblasti rizikového chování, neboť právě tato věková skupina je nejméně odolná vůči negativním jevům, má vyšší tendence riskovat, zacházet až za hranice svých možností a vyhledávat rizikové chování jako způsob řešení některých problémů. V dnešní době je rizikové chování součástí každé školy, ať už základní nebo střední, a také školského zařízení. Škola se stala z tohoto důvodu hlavní oblastí primární prevence rizikového chování, jelikož poskytuje přímou vazbu na cílovou skupinu, kterou jsou právě žáci a studenti. Rovněž je škola také zásadním a klíčovým centrem pozornosti světových organizací, státních institucí a ústředních orgánů státní správy, především resortu školství.

Je v zájmu školy, ale samozřejmě i celé společnosti, aby byl kladen důraz na kvalitu a efektivitu primární prevence rizikového chování u dětí a mladistvých. V České republice jsou, jako v jedné z mála zemí, vypracována četná opatření, mezi která například patří zpracované koncepční a metodické materiály od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování, Certifikace odborné způsobilosti programů primární prevence rizikového chování, povinný Minimální preventivní program škol, zavedení funkce školního metodika prevence a jiné, ale i přes to problém s rizikovým chováním přetrvává.

Z výše uvedeného je zřejmé, že problematika rizikového chování u dětí a mladistvých je tématem stálým, komplikovaným a poměrně diskutovatelným. I pro mě, jako budoucího pedagoga, který se bude podílet na formování osobnosti žáka a jeho výchově, je tato problematika velmi zásadní.

Vzhledem k tomu, že se jedná o téma poměrně rozsáhlé, je náročné, aby práce reprezentovala veškeré podstatné informace, které se týkají rizikového chování a jeho prevence. Je tedy nutné vytyčit hlavní tematické celky tak, aby diplomová práce pokryla alespoň nejzákladnější a nejpodstatnější oblasti rizikového chování a jeho prevence.

Cílem teoretické části je představit vybrané rizikové chování, jeho projevy, příčinu vzniku a opatření škol, která jsou realizována v případě přítomnosti takového chování. Dále má

teoretická část nabídnout pohled do oblasti primární prevence na základních školách, jaké preventivní programy školy mohou využívat, s jakými institucemi mohou spolupracovat a jaké dokumenty mají škole sloužit k uskutečnění primární prevence.

Hlavním cílem praktické části je z dotazníkového šetření zmapovat informovanost žáků 2. stupně vybraných základních škol v okrese Strakonice o rizikovém chování a jeho prevenci. Dále z rozhovoru se školním metodikem prevence zhodnotit, jakých preventivních opatření v rámci rizikového chování školy využívají.

Díličními cíli je zjistit, s jakými negativními jevy se žáci nejčastěji setkávají, zda se žáci někdy setkali se šikanou a kyberšikanou, jaká je zkušenost žáků s užíváním návykových látek, zda rodiče dovolují svým dětem zůstat doma, když nechtějí jít do školy a v poslední řadě zjistit, zda žáci využívají zájmové kroužky, které jim škola nabízí. Na základě výsledků zkoumání z dotazníkového šetření a rozhovoru se školním metodikem prevence navrhnout změny, které by mohly vést k účinnější prevenci. Je třeba zdůraznit, že všechny navržené změny budou mít pouze doporučující charakter.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Rizikové chování

2.1 Vymezení pojmu rizikové chování

Rizikové chování se definuje jako chování, jehož důsledkem je zvýšení zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Rizikové chování je nejčastěji spojováno s chováním dětí a mládeže, proto je nezbytné veškerá primární opatření cílit na tuto věkovou skupinu (Miovský, 2010).

Bendl (2015) uvádí, že jednoznačné vymezení rizikového chování není zcela možné, jelikož posuzování závažnosti rizikového chování závisí především na kontextu, ve kterém se odehrává. Historická doba, současnost, místo, situace, věk a mnohé další, to vše ovlivňuje nahlížení na samotné rizikové chování. Širůčková (2012) dále doplňuje rizikové chování jako rozličné způsoby vystupování, které nemusí být vždy jednoznačně definovány. A však ohrožují nejen jedince samotného po zdravotní, psychické a sociální stránce, ale omezují a ohrožují také jeho sociální okolí. Autorka dále vysvětluje rizikové chování jako tzv. prepatologickou úroveň projevů, tedy úroveň, kdy u jedince ještě nedochází k uskutečnění projevů patologie, jako je například alkoholismus, gamblerství a drogová závislost.

Miovský (2012) dále zmiňuje, že se v praxi málokdy stává, aby se u jedince objevovala pouze jedna forma rizikového chování. Ve většině případů se objevuje jedna forma rizikového chování ve spojení s další formou, popřípadě postupem času přechází v jinou a horší formu rizikového chování. Ve zdravotnické terminologii je taková situace označována jako syndrom rizikového chování.

Současné označení rizikové chování nahrazuje dříve používané označení sociálně patologické jevy, a to z důvodu kritiky takového označení, které je pro společnost příliš stigmatizující. V této pojmové oblasti panuje stále jakási nejasnost, neboť řada autorů nahlíží na tuto problematiku odlišným způsobem a existuje jakási pluralita názorů (Procházka, 2012).

Ve vzdělávacích dokumentech vztahujících se k preventivním opatřením se změnila terminologie ze sociálně patologických jevů na rizikové chování. Pojem sociálně patologický jev se stále velmi často objevuje v některých vědních disciplínách, jako je například sociologie, v kontextu prevence kriminality nebo se používá pro popis jevů ve společnosti (Miovský, 2012).

Za sociálně patologické jevy se považují takové jevy, které jsou společností pokládány za nežádoucí, neboť porušují společností nastavené sociální, morální a právní normy chování (Hrčka, 2001). Pokorný (2003) chápe sociálně patologické jevy jako takové chování, pro které je typické nezdravý životní styl, nedodržování a překročení zákonů, předpisů a etických norem. Popisuje jej jako chování, které vede k oslabení a porušení zdraví daného jedince, a taktéž k poškození prostředí, ve kterém se nachází.

Výčet vzorců rizikového chování je velmi široký a jejich analýza je nepostradatelná k plánování preventivních opatření. V současnosti k rizikovému chování ve školním prostředí řadí Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) v Národní strategii primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže na období 2013 - 2018:

- *„interpersonální agresivní chování - agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie*
- *delikventní chování ve vztahu k hmotným statkům – vandalismus, krádeže, sprejerství a další trestné činy a přečiny*
- *záškoláctví a neplnění školních povinností*
- *závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus, gambling*
- *rizikové sporty*
- *rizikové chování v dopravě, prevence úrazů*
- *spektrum poruch příjmu potravy,*
- *negativní působení sekt,*
- *sexuální rizikové chování.“* (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online)

Následující část diplomové práce bude věnována charakteristice vybraného rizikového chování.

2.2 Záškoláctví

V současnosti se řadí záškoláctví k nejčastějším problémům ve školní praxi. Záškoláctví je definováno jako úmyslné zameškávání školní docházky, kterou žák na základě vlastního rozhodnutí záměrně neplní, velmi často bez vědomí zákonných zástupců. Jedná se o neomluvenou nepřítomnost žáka ve škole, na což se nahlíží jako porušení školního řádu, ale zároveň se jedná také o nedodržení školského zákona, který určuje žákovi povinnou školní docházku (Martínek, 2015; Perina, 2017).

Velmi často je spjato s dalšími typy rizikového chování, jako je například užívání návykových látek, gambling, dětská kriminalita apod., které obvykle negativně ovlivňují osobnostní vývoj jedince. Záškoláctví se v zvýšené míře vyskytuje na druhém stupni základní škol a může se stupňovat během středoškolského studia (Vágnerová, 2004).

2.2.1 Příčiny záškoláctví

Příčina záškoláctví může být u dětí dvojího charakteru. V prvním případě si dítě absenci ve škole nenaplánuje, jeho jednání je náhlé a nepromyšlené. Často se rozhodne až po cestě do školy nebo odejde v průběhu vyučování. Impulzivně vzniklé záškoláctví může trvat několik dnů i týdnů, dítě neví, jak vzniklou situaci vyřešit a bojí se svěřit rodičům. Druhou příčinou záškoláctví je účelové rozhodnutí dítěte. Může se jednat o situaci, kdy se dítě chce vyhnout zkoušení, písemnému testu, referátu, neoblíbenému předmětu či vyučujícím (Martínek, 2015).

Další příčiny záškoláctví je možné rozdělit do tří skupin:

- *„negativní vztah ke škole*
- *vliv rodinného prostředí*
- *trávení volného času a vliv party.*“ (Martínek, 2015, s. 97)

Negativní vztah ke škole

Dítě tráví ve škole většinu dne, proto je důležité, aby si ke škole, vyučovacím hodinám, učitelům a spolužákům vytvořil kladný vztah. Jestliže se dítěti ve škole nedaří, má problém s učivem, jsou na něj kladeny příliš vysoké nároky, má slabý prospěch, a kvůli těmto neúspěchům je následně kárané, trestané nebo zesměšňované, a to ať už ze strany učitele nebo spolužáků, vzniká u dítěte negativní vztah ke škole. Proto je přirozené, že se dítě snaží jakýmkoli způsobem škole vyhnout (Martínek, 2015; Perina, 2017).

Opačný případ nastává, když je dítě mimořádně nadané. Vyučující takové dítě před ostatními spolužáky neustále vyzdvihuje a chválí. Jeho spolužáci ho začnou nazývat „šprtem“ a nejrůznějšími přezdívkami, což dítě staví ve třídě do nevýhodné pozice. Mimořádně chytré dítě může vadit též samotnému učiteli, a to především ve chvíli, kdy například doplňuje samotný výklad vedený učitelem nebo jej opravuje (Martínek, 2015).

Děti se zdravotním či sociálním postižením nebo se specifickými poruchami učení bývají taktéž ve škole znevýhodněni. Bývají velmi často odmítány svými spolužáky, což jim zabraňuje se ve škole dobře integrovat a adaptovat. Následně se ve škole necítí dobře a vzniká jejich negativní postoj ke škole (Martínek, 2015).

Vliv rodinného prostředí

Rodina je pro dítě zázemím a místem, které na něj působí od jeho narození a má výrazný podíl na vytváření jeho osobnosti. Dítě si ve své rodině osvojuje nejrůznější názory, způsoby chování, zvyky a životní styl (Martínek, 2015).

Na způsobu výchovy dětí se především podílí věk, vzdělání, sociální postavení rodičů a početnost rodiny. Na dítě negativně působí jak přehnaná péče rodičů, a s ní spojené přehnané nároky rodičů, příliš přísní rodiče nebo lhostejní rodiče, kteří nejeví o dítě zájem (Čapek, 2014).

I když kolikrát rodiče sami nevědí, že jejich děti záměrně nechodí do školy, snaží se je na poslední chvíli před pracovníky školy krýt. Podepisují dodatečně neomluvené hodiny, před učiteli si na poslední chvíli vzpomínají na návštěvy lékaře, na nemoc dítěte a mnoho dalších lží, a to vše jen z obavy důsledků, které by mohla škola vyvodit (Čapek, 2014).

Trávení volného času a vliv party

Jestliže dítě nemá v rodinném prostředí pevné zázemí a necítí jistotu, je zde vyšší pravděpodobnost, že začne většinu času trávit v různých partách. Většinou se bohužel jedná o rizikové a patologické skupiny. Dalším faktorem může být nedostatečná nabídka volnočasových aktivit v prostředí, kde dítě vyrůstá (Martínek, 2015).

2.2.2 Způsob řešení záškoláctví školou

Metodický pokyn k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže ustanovil, že absenci nezletilého žáka ve výuce má právo omluvit pouze jeho zákonný zástupce, popř. vychovatel domova mládeže. Zletilý žák si nepřítomnost ve škole může omluvit sám (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Zákonný zástupce či samotný žák má povinnost do tří kalendářních dnů škole předložit a uvést důvod žákovi nepřítomnosti. Jestliže tak zákonný zástupce nebo žák neučiní, je povinností třídního učitele jej o tomto přestupku informovat. Pokud to škola požaduje za nezbytné, a nepřítomnost žáka přesáhne více než 3 vyučující dny z uváděných důvodů nemoci, může si škola od žáka vyžádat potvrzení o ošetření lékařem. V mimořádných situacích může škola o potvrzení lékařského ošetření požádat i bez ohledu na délku nepřítomnosti ve výuce (Bendl et al., 2016).

O příliš často omluvené absenci nebo neomluvené absenci informuje včas třídní učitel výchovného poradce. Jedná-li se o absenci do deseti neomluvených hodin, je tato skutečnost řešena formou pohovoru mezi třídním učitelem a zákonným zástupcem, popř. žákem. Třídní učitel musí vést písemný zápis takového pohovoru, který podepisují obě zúčastněné strany (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

V případě podezření na záškoláctví žáka může ředitel požádat o součinnost pedagogicko-psychologickou poradnu, popř. orgán sociálně-právní ochrany dětí. Nad deset neomluvených hodin nebo při nadměrném počtu omluvených hodin svolává ředitel školy výchovnou komisi školy. O průběhu školní výchovné komise se vede zápis, který v závěru podepisují všechny zúčastněné osoby (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Přesáhne-li neomluvená absence žáka více než dvacet pět hodin, je ředitel povinen tuto skutečnost nahlásit orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Police ČR je informována

výchovnými institucemi v případě opakovaného záškoláctví a zanedbávání povinné školní docházky (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

2.3 Šikana

V posledních letech se pedagogové čím dál častěji setkávají s jednou z nejzávažnějších forem rizikového chování, a to šikanou. Hlavně vlivem dnešních médií máme pocit, že se jedná o nejvíce diskutované téma v současné společnosti. Tedy nejedné se o rizikové chování, které by se týkalo pouze samotného školství, ale je také spojené s rodinou, zaměstnáním a řadou dalších sociálních skupin (Bendl, 2003).

Pravdou je, že toto téma je občas příliš bulvarizováno nebo naopak bagatelizováno. Mnohdy je velký problém vymezit přesnou hranici mezi tím, co lze považovat za šikanu a co ne. Neexistuje žádná ostrá hranice, která by vymezila nevinné škádlení a šikanu (Bendl, 2003).

Kabíček (2014) definuje šikanu jako psychické nebo fyzické napadání druhé osoby nebo skupiny osob za účelem ublížení. Šikana může být podle autora přítomna v mnoha formách. Může se jednat o slovní napadání, zesměšňování, urážení, ponižování, roznášení pomluv, fyzické bití, zneužívání, poškozování věcí, krádeže a omezování osobní svobody.

Janošová (2016) uvádí, že šikana je projevem agresivního chování a cílem takového agresivního chování je ublížit druhé osobě. Za klíčový prvek šikany je tedy přímý úmysl a záměr agresora svým jednáním poškodit oběť. Za agresi tedy nelze považovat neúmyslné a nezamýšlené jednání ze strany agresora nebo ublížení z nedbalosti.

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních formuluje šikanu jako *„agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.“* (Metodický pokyn MŠMT, 2016, online)

V některých publikacích se setkáme s tvrzením, že jako šikanu lze označovat pouze situaci, jel-li splněna jedna z podmínek, kdy dochází k opakovanému jednání ze strany agresora

(Černá, 2013). Někteří autoři, jako například Říčan (2010), jej poupravují, že o šikaně se hovoří tehdy, pokud se násilí vůči oběti opakuje, a však v závažných případech lze považovat za šikanu i jednorázové jednání s hrozbou opakování takového jednání. Jiní autoři se s tímto výrokem vůbec neztotožňují a neuvádějí jako podmínku k vymezení šikany opakovanost útoků. Podle Koláře (2001) lze považovat za šikanu i jednorázový agresivní útok.

2.3.1 Klasifikace projevů šikany

Šikana má celou řadu nejrůznějších projevů, pro jejich jednoduší pochopení se dělí do tří základních hledisek:

- Přímá a nepřímá
- Fyzická a verbální
- Aktivní a pasivní

Kombinací těchto tří hledisek vzniká osm typů šikany (viz. Tabulka č. 1). Díky této klasifikaci lze jasně vyjádřit odlišnost mezi těmito typy šikanování (Kolář, 2001).

Tabulka č. 1 – Klasifikace typů šikany

Typ šikanování	Příklady projevů
<i>Fyzické přímé aktivní</i>	<i>Útočníci oběť věší, škrtí, kopou, fackují.</i>
<i>Fyzické aktivní nepřímé</i>	<i>Oběti jsou ničeny věci.</i>
<i>Fyzické pasivní přímé</i>	<i>Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů.</i>
<i>Fyzicky pasivní nepřímé</i>	<i>Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod.</i>
<i>Verbální aktivní přímé</i>	<i>Nadávání, urážení, zesměšňování.</i>
<i>Verbální aktivní nepřímé</i>	<i>Rozšiřování pomluv.</i>
<i>Verbální pasivní přímé</i>	<i>Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.</i>
<i>Verbální pasivní nepřímé</i>	<i>Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.</i>

Zdroj: (Kolář, 2001, s. 32)

Přímá šikana

Přímá šikana se zakládá na slovním napadání, urážení, vysmívání oběti, v působení přímé bolesti, jako je bití rukou nebo předmětem, kopání, odcizení a ničení osobních věcí. Oběť může být slovně nucena, nebo dokonce i bitím, ke sloužení agresorům a vykonávání jakýchkoli úkonů, které po ní agresori vyžadují (Říčan, 2010).

Tento typ šikany je možné zachytit výjimečně i v přítomnosti pedagoga, ale většinou se snaží agresor jednat nenápadně, proto je zde její odhalení poměrně těžké. Obvykle si vybírá k přímému útoku místa mimo budovu školy. Většinou se tento typ šikany týká chlapců, kteří volí fyzické násilí mnohem častěji než dívky (Matoušková, 2013).

Nepřímá šikana

Nepřímá šikana je typická spíše pro dívky, které vybírají k ubližování jedince intriky, záměrné ignorování a pomlouvání. Říčan (2010) uvádí, že tento typ šikanování působí na oběť kolikrát mnohem hůř než šikana přímá, neboť dítěti není přímo ubližováno, a proto se i přes takové zacházení snaží stále agresorům nějakým způsobem zavděčit, aby zapadlo do kolektivu.

Zrod šikany lze odhalit u obou variant, někdy může obyčejné pomlouvání vyústit ve fyzické ubližování a naopak. Oba typy šikanování se ve škole většinou vyskytují současně (Matoušková, 2013).

2.3.2 Příčiny šikanování

Na vzniku šikanování se podílí celá řada faktorů. Může se jednat o vlivy biologické, psychické nebo sociální.

Janošová (2016) vedle těchto faktorů taktéž zmiňuje faktor sociokulturní. Podle autorky údajná odlišnost dětí představuje zásadní spouštěč šikanování. Děti, které se nějakým způsobem liší od ostatních, jsou jimi vyčleňovány z kolektivu a mohou se snadno stát terčem šikany. Za rozdílnost v přístupu může například jiný etnický původ, kulturní návyky, styl oblékání, náboženské vyznání nebo také pouhé nošení nevkusných brýlí.

Za odlišné může být dítě také označeno jen proto, že nějakým způsobem narušuje vnitřní řád, který si sama třída vytvořila. Někteří agresori uvádí, že oběť šikanovali proto, že

narušovala svým jiným chováním třídní normy. Příkladem narušování třídních norem může být podle agresora případ, kdy je oběť ve spojení s učitelem, žaluje, a to se zkrátka nedělá. Tím, že agresor oběť šikanoval, se pouze snažil udržet třídní normy chování. Pokorný (2003) zdůrazňuje, že jakmile třída začne jedince vnímat odlišně, vylučovat jej z kolektivu a přidělovat mu určitou nálepku odlišnosti, velmi často je následně dítě za tuto odlišnost ostatními trestáno.

Bendl (2003) uvádí jako obecné příčiny šikanování v samotné osobnosti agresorů, dále v podmínkách a prostředí, ve kterém vyrůstají a žijí a v poklesu autority dospělých osob celkově (učitelů, rodičů).

Za další příčinu šikanování lze považovat samotná media, protože děti nejvíce ovlivňuje to, co vidí a slyší. Dnešní media jsou plná ubližování a násilí, která v dětech vyvolávají agresi. Taký samotné vytahování se před spolužáky, dokazování mužnosti a snaha být oblíbencem třídy, může vést ke zrodu šikany (Janošová, 2016).

Občas jsou děti k šikaně zkrátka doma vychovány jejich rodiči. Rodiče zapomínají, že kolikrát svým chováním v přítomnosti dítěte, aniž si to uvědomují, dávají nechtěně svým dětem velmi špatný příklad toho, jak by se měly chovat ve společnosti. Najdou se také tací, kteří mají nedostatečný zájem o své dítě, dítě bijí, ponižují, nadávají nebo mu udělují nemilosrdné tresty, tudíž si dítě myslí, že takové chování je ve společnosti normální, a následně ono samo jej provozuje nebo si takové chování ze strany rodičů kompenzuje na nějaké oběti. Někteří rodiče se dokonce domnívají, že v dnešním světě je dobré být vybaven určitou mírou odolnosti, agrese a tvrdým způsobem chování k ostatním. Takto rodiče u svých dětí podporují konfliktní vystupování, agresi a nepřátelské prosazování svých zájmů vůči ostatním dětem (Bendl, 2003).

2.3.3 Vývojové stupně šikanování

Kolář (2001) uvádí, že šikanování má určitý zákonitý průběh, během kterého se situace neustále vyvíjí a vztahy mezi účastníky se mění, a proto jej strukturalizuje do pěti stadií. Nazývá jej jako pět stadií onemocnění, protože během těchto stadií dochází k nákaze vztahů mezi jedinci skupiny. Je nezbytné znát a pochopit jednotlivá stadia šikany, jelikož každé stadium vyžaduje různý přístup zásahu.

První stupeň

Šikana se může zrodit v jakémkoli prostředí, skupině a za jakýchkoli podmínek. První stadium je charakterizováno tím, že ve skupině započíná primárně psychické násilí mířené vůči členovi, kterého skupina považuje za neoblíbeného nebo nejméně vlivného. Takové psychické násilí, jako jsou například nadávky, bývají zprvu mírné a postupně jejich závažnost roste. Ostatní členové třídy tuto situaci nevnímají za nějak závažnou, jiní s obětí nekomunikují, vyhýbají se jí nebo se dokonce připojují k agresorovi či agresorům. Toto stadium je zárodečnou formou šikanování (Kolář, 2001).

Druhý stupeň

Ve druhém stadiu dochází k přitvrzování agrese a to z mnoha důvodů. Kolář (2001) uvádí jako nejčastější příčiny přitvrzování situace, tedy když přerůstá zárodečná šikana do tohoto stupně, že si žák formou agrese vůči druhému jedinci vybíjí své vnitřní konflikty (strach ze zkoušení, písemného testu, spor s učitelem, špatnou známku apod.) nebo ubližuje druhému jedinci zkrátka jenom z nudy. Za nejnebezpečnější situaci se považuje, když je ve třídě více agresivních dětí.

Jak se bude situace ve třídě dále vyvíjet, to záleží na postoji ostatních žáků k šikanování. Převažují-li ve třídě pozitivní vztahy a negativní postoj žáků k násilí, přepokládá se, že se šikana nebude dále vyvíjet a dá se na ústup (Bendl, 2003).

Třetí stupeň

Ve třetím stadiu Kolář (2001) uvádí, že se vytváří tzv. jádro utvořené skupinou agresorů, kteří spolu spolupracují a společně ubližují již vyhládnutému jedinci či jedincům. Když se v tomto stadiu ve třídě nevytvoří proti skupině agresorů stejně silná skupina, přechází šikana do dalšího stadia. Situace, kdy by se proti skupině zformovala podobně vlivná skupina, je podle autorových zkušeností ovšem málo pravděpodobná, neboť poměr slušných žáků bývá ve třídě poměrně nízký. V této fázi je i málo pravděpodobné, že se vyučující dozví o dění ve třídě, jelikož strach mezi žáky neustále narůstá.

Čtvrtý stupeň

Ve čtvrtém stadiu se výrazně zvyšuje podíl fyzického ubližování oběti šikanování. Normy agresorů jsou přijaty většinou třídy, jelikož málokdo má odvalu se postavit tlaku agresorů a překonat strach informovat vyučujícího o situaci ve třídě. Pro srovnání poměrů ve třídě využívá Kolář (2001) případ napadené buňky virem, kdy buňka vypadá na svém povrchu nepoškozená, zatím co jí virus ovládá a postupně ničí zevnitř.

Pátý stupeň

Kolář (2001) přirovnává poslední stadium ke vztahu mezi otrokáři (agresory) a otroky (oběti). Agresori ubližují objektům zájmu plně psychicky i fyzicky a nemají žádné zábrany. Jejich násilí vůči obětem stále roste a opakuje se.

I ti žáci, kteří se zprvu stavěli k šikaně negativně, nyní přijímají všechny normy a zákony stanovené agresory, až je plně přijímá celá třída. Někteří zpočátku přihlížející se nyní připojují k samotnému šikanování (Bendl, 2003).

Ve školství málokdy přeroste šikanování do tohoto posledního stupně šikanování, většinou je situace ve třídě natolik neúnosná, že se zkrátka provalí. Pátý stupeň by mohl nastat v případě, že by byl hlavním agresorem ve třídě jedinec s dobrým prospěchem, vystupováním a oblíbený jak u spolužáků, tak i samotných učitelů, tudíž mu dospělí věří a veškeré negativní ohlasy mířené na tuto sociometrickou hvězdu jsou přehlíženy (Bendl, 2003).

2.3.4 Kyberšikana

V současné době, která je typická svými technickými pokroky a zvyšující oblíbeností sociálních sítí, je jednou z nejčastějších forem šikany také elektronická šikana, tzv. kyberšikana (Ševčíková, 2014).

Jedná se o poměrně nový typ šikany, a to především dětí a dospívajících, protože právě pro tuto věkovou generaci je využívání informačních a komunikačních technologií nedílnou součástí jejich života. Udržování bezprostředního kontaktu se svými vrstevníky online je pro ně důležitější než spolu komunikovat tváří tvář. Přes ICT mohou se svými kamarády nebo blízkými osobami sdílet své emoce, názory, dojmy, události nebo šířit informace, ať už přes soukromé zprávy nebo veřejně na sociálních sítích (Ševčíková, 2014).

Pro některé jedince může být díky sociálním sítím snazší komunikovat s lidmi a prezentovat se před nimi tak, jak bychom si přáli, aby byli vnímáni i v reálném životě. Internet adolescentům nabízí prostor, kde mohou experimentovat, vyhledávat nové, a pro ně i nepřístupné, informace, navazovat kontakty s neznámými osobami, skrývat svou identitu a dělat věci, které jsou pro ně ve skutečném světě nedostupné (Černá, 2013).

Kyberšikanu lze definovat jako šikanu, která se odehrává pomocí elektronických medií. Mezi základní prvky vymezující kyberšikanu patří opakovatelnost, ta ovšem není podle MŠMT nutným parametrem pro vymezení běžné šikany, kde lze za šikanu považovat i jednorázovou záležitost. Opakovatelnost v kyberprostoru může být kolikrát pro oběť horší, než samotná opakovatelnost v reálném životě, neboť například přeposílání nebo sdílení zesměšňující fotky šikanovaného jedince, může být pro dotyčného mnohem zraňující. A takové zostuzení a trýznění oběti může trvat poměrně dlouhou dobu (Černá, 2013).

K dalšímu zásadnímu elementu se řadí mocenská nerovnováha. Zatím co u klasické šikany se tím myslí převážně fyzická nerovnováha mezi obětí a agresorem, v online prostoru to lze vyjádřit jako situaci, kdy agresor může napadat oběť kdekoli a kdykoli, soukromě na nejrozličnějších komunikačních aplikacích nebo veřejně na sociálních sítích. A mnohdy i přes bezpečnostní opatření, si agresor najde k oběti opět cestu, kde a jak ji bude moci škodit, například vytvořením nového anonymního účtu. V porovnání s běžnou šikanou zůstává stejná úmyslnost v ubližování druhému (Černá, 2013; Ševčíková, 2014).

2.3.5 Způsob řešení šikany školou

Každá škola má ze zákona vypracovaný Minimální preventivní program, jehož součástí je i Program proti šikanování, neboť povinností všech škol je vytvářet pro žáky a své zaměstnance bezpečné a fungující prostředí. Takový program slouží hlavně k minimalizaci rizika vzniku kázeňských problémů u žáků, tedy i vzniku šikany. Zároveň má škola v rámci Programu proti šikanování vypracovaný i tzv. Krizový plán pro případ, že by se šikana ve škole skutečně vyskytla. Každá škola by měla informovat rodiče na začátku školního roku o Programu proti šikanování (Černá, 2013).

Dále MŠMT ve svém Metodickém pokynu přináší škole informace o tomto rizikovém chování. Zároveň poskytuje škole základní pravidla a doporučení v předcházení, minimalizování, šetření a řešení šikany (Metodický pokyn MŠMT, 2016, online).

Při odhalení problému ve třídě musí škola v první řadě vyhodnotit, v jakém stadiu se šikana nachází. Podle závažnosti situace by měla škola zvážit, zda zvládne vzniklou situaci vyřešit sama nebo by měla požádat o pomoc externí odborníky, např. pedagogicko-psychologickou poradnu. V prvním až druhém, někdy třetím, stadiu šikany by měla být škola schopna zvládnout záležitost vyřešit pomocí pedagoga pro prevenci a řešení šikany (Metodický pokyn MŠMT, 2016, online).

Při samotném řešení šikany se škola musí řídit přesnými pokyny, aby situaci co nejodborněji a nejefektivněji vyřešila. Tedy musí s účastníky vzniklé situace jednat v předepsaném pořadí, zajistit ochranu informací, které ji byly poskytnuty, chránit zdroj informací, nalézt vhodné svědky, informovat rodiče oběti a agresorů, dostatečně vyhodnotit závažnost situace, vyvarovat se příliš agresivnímu nebo autoritativnímu řešení situace, vyjádřit negativní postoj ke vzniklému problému, situaci nebagatelizovat a dále revidovat preventivní postupy, aby zamezila případnému návratu šikany (Metodický pokyn MŠMT, 2016, online).

Škola má možnost využít různá nápravná opatření pro zástavu takového jednání ze strany agresorů. Mezi taková nápravná opatření lze zařadit výchovná opatření, jako například napomenutí třídního učitele, ředitelská důtka, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy nebo v nejhorším případě vyloučení agresora ze školy. Škola též může podat návrh na umístění žáka do střediska výchovné péče (Metodický pokyn MŠMT, 2016, online).

2.4 Závislostní chování

Pod pojmem závislost je v textu míněna patologická závislost, která je charakterizována jako stav, kdy jedinec prožívá psychické a fyzické potíže z důvodu nepřítomnosti nebo nemožnosti užívání návykové látky nebo absence nějakého předmětu závislosti (Göhlert et al., 2001). Jedná se o onemocnění, při kterém je závislý vnitřně nabádán k tomu, aby návykovou látku či podnět uspokojení vyhledával a nadále užíval, a to jakýmkoli způsoby a prostředky. Marádová (2006) uvádí, že jakmile začne být jedinec závislý, ztrácí veškerou kontrolu nad svým životem a přestává být svobodnou bytostí.

Závislost u dětí, dospívajících a dospělých lidí může vzniknout prakticky na cokoli, pokud v jedinci taková věc vyvolává pocity úlevy, potěšení, spokojenosti nebo jej dokonce

zbavují nepříjemných pocitů a bolesti. Jedná se o závislosti látkové, tak i nelátkové, kdy se s označením nelátkových závislostí setkáváme zejména v dnešní době čím dál častěji (Jedlička, 2004).

Dříve byl termín patologická závislost nejčastěji používán pro označení závislosti na alkoholu, tabáku, nelegálních drogách apod., ale dnes, v moderní době, se začal využívat tento název pro typy chování, které v člověku vyvolávají stejné pocity a symptomy jako závislosti látkové (Kabíček, 2014).

V Mezinárodní klasifikaci nemocí (MKN) je popsán syndrom závislostí jako „*skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má pro dotyčného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil víc.*“ (Kalina, 2008, s. 54) Z definice je zřejmé, že se vztahuje pouze k závislostem, které jsou spojené s užíváním návykových látek. Většina nelátkových závislostí je totiž v MKN řazena pod návykové a impulzivní poruchy nebo nejsou do MKN zařazeny vůbec, a proto nejsou považovány za závislosti v pravém slova smyslu. I přesto takové závislostní chování není bráno na lehkou váhu, jelikož pro jedince představují skutečně závažný problém. Samotní lékaři přistupují k nelátkovým závislostem se stejnou vážností jako k závislostem na návykových látkách (Vacek, 2011, online).

2.4.1 Nelátková závislost

Nelátkové závislosti, některými autory také označovány jako behaviorální závislosti nebo závislostní chování, bývají definovány jako jednání či provádění činnosti na úkor normálního a běžného života, kdy se tato nelátková závislost stává prioritou jedince života. Stejně jako závislosti látkové vykazují podobné abstinenci příznaky a vedou ke zhoršení duševního a fyzického zdraví člověka (Blinka, 2015; Kabíček, 2014).

Nedrogová závislost se projevuje sníženou schopností v ovládání danou činnost neprovozovat, neodolatelnou touhou a potřebou po kontaktu s předmětem závislosti nebo vykonávání závislostní činnosti a neustálým myšlením na předmět závislosti. Postupně začne tato závislost dotyčnému organizovat veškerý život (Blinka, 2015; Kalina, 2013).

Mezi takové nelátkové závislosti se řadí závislost na technologiích (netholismus), závislost na opalování (tanorexie), poruchy příjmu potravy (mentální anorexie, bulimie), závislost

na nakupování (shopaholismus), závislost na práci (workoholismus), závislost na jídle, závislost na sexu, patologické hráčství (gambling) a řada jiných (Kalina, 2013).

S rozvojem informačních technologií představuje z nelátkových závislostí největší problém netholismus, tedy závislost na tzv. virtuálních drogách, kam se řadí internet (sociální sítě, chaty, videa), počítače, mobilní telefony, počítačové hry, televize apod. Velmi často se tato závislost pojí s dětmi, ale dnes už nejsou pouze doménou mladých lidí, ale týká se také dospělých, pro které jsou též velkým lákadlem (Blinka, 2015; Kabíček, 2014).

U dětí a dospívajících trvá vznik takové závislosti kratší dobu než u dospělých, protože děti jsou tvárnější a zranitelnější, kord v některých vývojových obdobích, zejména v období puberty a adolescence jsou nejvíce ohroženi (Kabíček, 2014).

2.4.2 Látková závislost

Látkovou závislost způsobuje návyková látka, která je příčinou změn v lidském mozku. Tím jsou způsobeny dočasné změny ve vnímání, emocionálním rozpoložení a jednání člověka. Při opakovaném užívání vzniká u jedince psychická i fyzická závislost, která vede k návyku organismu na danou látku a její toleranci. Při nedostatku této látky vzniká abstinční syndrom (Nešpor, 2003).

Stejně jako u nelátkové závislosti se u dětí a mladistvých vytváří vztah k předmětu závislosti poměrně rychleji než u dospělého člověka. U dětí hrozí předávkování či vznik otrav z důvodu menších zkušeností s návykovými látkami a dispozicemi k riskování. Užívání návykových látek často vede k dalšímu rizikovému chování nebo nebezpečnému jednání pod vlivem této látky (Kalina, 2013).

Kouření

Kouření cigaret se považuje za nejzávažnější rizikový faktor, který má vliv na vznik celé řady onemocnění, jako je onemocnění dýchací a kardiovaskulární soustavy. Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je kouření nejen nejrozšířenější příčinou morbidity, ale také příčinou mortality ve vyspělých státech (Kabíček, 2014).

Zpráva o zdraví obyvatel hlavního města Prahy uvádí ve své publikaci z roku 2015, že prevalence kouření v ČR je 29,9 %. V hlavních výsledcích Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) z roku 2015 byl zaregistrován od roku 2011 zřetelný

úpadek prevalence kuřáctví u šestnáctiletých studentů, a to jak u denního a silného kuřáctví.

Alkohol

Alkohol patří mezi nerozšířenější psychoaktivní látky, které mají komplexní účinky na lidské zdraví. Při dlouhodobé konzumaci alkoholu v nadměrném množství se zvyšuje riziko vzniku cirhózy jater, onemocnění srdce a nádorových onemocnění (Kabíček, 2014).

Ve srovnání s ostatními látkami, ať už legálními či nelegálními, je alkohol nejvíce tolerovanou a uznávanou drogou. Konzumaci alkoholu v menším či přiměřeném množství dnes neschvaluje jen malá část populace. Dnešní společnost vidí jako problém pouze v konzumaci alkoholu ve větším množství a opakovaně (Kabíček, 2014).

Největší problém nastává, týká-li se konzumace alkoholických nápojů dětí a mladistvých, neboť mladý organismus velmi rychle podléhá vlivu návykové látky, a tak může velmi rychle dojít k ohrožení jeho zdraví a vzniku sociálních problémů. U dětí je též vyšší nebezpečí vzniku jiného rizikového chování ve spojení s užíváním alkoholu (Zpráva o zdraví obyvatel hl. m. Prahy, 2015, online).

Zpráva o zdraví obyvatel hl. města Prahy z roku 2015 též uvádí, že mezi šestnáctiletými se vyskytuje až 60 % pravidelných konzumentů alkoholických nápojů a pouze 2,6 % celoživotních abstinentů. Za nejoblíbenější a nejčastější alkoholický nápoj je považováno pivo (Zpráva o zdraví obyvatel hl. m. Prahy, 2015, online).

Ve studiích ESPAD z roku 2015 byl stejně jako u kouření zaznamenán pokles prevalence konzumace alkoholu u šestnáctiletých studentů. Pokles v obou zmiňovaných sférách dokazuje současnou změnu trendů u těchto sledovaných rizikových faktorů. Taktéž se zvyšuje průměrný věk první zkušenosti s kouřením cigarety a konzumací alkoholického nápoje (ESPAD, 2015, online).

Nelegální drogy

Nelegální drogy lze dělit podle jejich působení a chemického složení na kanabinoidy, kam patří látky s halucinogenním účinkem (marihuana, konopí, hašiš atd.), opiáty (morfium, kodein, heroin, opium atd.), halucinogeny (LSD, psilocybin, ketamin atd.), psychofarmaka

(diazepam, rohypnol atd.), stimulační drogy (amfetaminy, pervitin, kokain, extáze atd.) a těkavé látky (toluen atd.)

Kabíček (2014) uvádí, že mezi nejčastěji zneužívané drogy u dětí a mladistvých patří konopné látky, tedy marihuana a hašiš. Od roku 1995 byl zaznamenán nápadný nárůst zkušeností s užíváním těchto drog. Zneužívání jiných nelegálních drog (např. LSD, pervitin, extáze) se u žáků vyskytuje v menší míře.

Dle posledních výzkumů ESPAD se ale nyní opět jako u kouření a konzumace alkoholu snížilo procento zkušeností s nelegálními drogami, zejména u chlapců, a proto se dříve patrné rozdíly mezi dívkami a chlapci nyní vyrovnávají (ESPAD, 2015, online).

2.4.3 Příčiny závislostí

V odborné literatuře nelze najít jednoznačné vysvětlení příčiny vzniku závislostí. Odlišný přístup v tomto ohledu tak přináší biologické, sociologické, psychologické a také kulturně antropologické teorie jejich vzniku (Kalina, 2008).

Genetické a biologické faktory

I přes všechny uváděné teorie se dnes za hlavní příčinu vzniku závislostí považuje neurobiologický model, který popisuje podstatu závislostí na základě dopaminové hypotézy. Předmětem zkoumání toho neurobiologického pohledu je, jakým způsobem ovlivňují návykové látky lidský mozek a ve výsledku k jakým změnám dochází u behaviorálních projevů člověka. Tento model říká, že při užívání drog se zvyšuje výdej dopaminu, tudíž je pro dotyčného dosažení odměny mnohem rychlejší, jednodušší a bez námahy, než jak je tomu v běžném životě. Dosažená odměna je také mnohonásobně vyšší, než by tomu bylo normálně. Z tohoto důvodu dotyčný např. drogy preferuje před přirozenými zdroji odměny (Kalina, 2008).

Sociologické faktory

Na osobnost jedince má největší vliv působení rodiny, ale s vývojem se zapojuje i vliv prostředí, kam lze zařadit vše, co jej obklopuje. Jedná se o vrstevníky, školu, zaměstnání a masmédia, to vše ovlivňuje celkový postoj jedince a postoj k samotným návykovým látkám. Ve vytvářených skupinkách mladých lidí začíná závislost často jako nuda, zvědavost a experimentování. S postupem času si může dotyčný uvědomit rizikovost

užívání návykových látek, ale nechce přestat, aby neztratil svou pozici ve skupině, do které chce nadále patřit. Obává se vyčlenění z komunity a nakonec se vyvine závislost (Nešpor, 2003).

Očekává se, že silná sociální kontrola, formální i neformální, způsobí pokles rizikového chování, ale taková kontrola může zapříčinit i opačný efekt. Může vyvinout na jedince takový tlak, který u něj zvýší frustraci a zapříčiní rozvoj takového chování. Dotyčný, ve snaze uniknout před neformální sociální kontrolou, kterou většinou ztvárňují hyperaktivní matky, se spojuje s delikventní skupinou vrstevníků, kde může vliv této kontroly, a frustraci s ní spojenou, neutralizovat nebo mírnit. Chování matky, kdy s dítětem zachází nepřiměřeně k jeho věku, nastává především v pubertě (Hrčka, 2001).

V současnosti jsou velmi časté rozpady rodin, rozvody, nedostatek času rodičů na své děti z důvodu vytíženosti zaměstnání, a tak je běžné, že děti hledají své vzory jinde než mimo svou rodinu nebo pouze vyhledávají společnost osob, kde se budou cítit dobře a kde budou přijímány, bohužel takovou společností osob může být zrovna patologická skupina (Zvolský, 2003).

Psychologické faktory

U psychologické teorie je možné nalézt několik přístupů, a to zejména podle zaměření zkoumání řady odborníků. Například psychoanalytická teorie chápe závislostní chování jako důsledek zkušeností z raného dětství. Za příčinu těchto poruch jsou považovány nevyřešené konflikty a komplexy z raného dětství, neuspokojená potřeba sebeuplatnění nebo potřeba bezpečí, jistoty a lásky. U toxikomanů se následně v dospělosti předpokládají rysy nejistoty a méněcennosti, které vedou k poruchám v sociálních vztazích a které si postižený kompenzuje užíváním drog (Kalina, 2013).

Drogově závislý jedinec v dospělosti nutkavě hledá to, co mu v dětství chybělo, případně vykazuje poruchy chování vůči určitým objektům, většinou je to matka nebo otec, s nimiž nemá vyřešené vztahy. Droga je v psychoanalytickém pojetí chápána jako náhražka za špatně fungující mezilidské vztahy a jako náhražka za libý pocit mateřské lásky a rodičovského opečovávání. Klíčovým momentem je puberta, kdy dotyčný chce být naopak

nezávislý na svých rodičích, ale často taková snaha způsobí vznik jiné závislosti, jako je právě užívání návykových látek (Hrčka, 2001).

Vedle psychoanalytické teorie lze v celkovém psychologickém zaměření zmínit i osobnost daného jedince, která může celkově ovlivnit jeho vývoj v dospělého člověka, protože některé osoby vystavené nepříznivým zkušenostem a rodinným vztahům v dětství, závislostní chování v dospělosti nevykazují. Například děti, které pocházejí z rozvrácených rodin nebo vyrůstají v prostředí, kde je nějaký rodinný příslušník závislý na společensky tolerovaných nebo netolerovaných drogách, mají naopak v dospělosti velmi negativní postoj k užívání návykových látek (Hrčka, 2001).

Zdá se, že různé osoby reagují na tyto zkušenosti rozdílně a každá osobnost je rozdílně silná. A neboť osobnost člověka se vyvíjí po celý život, nemůže být chování v dospělosti výhradně určeno pouze ranými zkušenostmi, ale je zároveň ovlivněno také jinými sociálními skupinami a institucemi (Hrčka, 2001).

2.4.4 Způsob řešení závislostí školou

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže vymezuje přísný zákaz užívání návykových látek v prostorách školy a na všech školních a mimoškolních aktivitách. Tento zákaz musí být obsažen ve školním řádu školy a vnitřním řádu školského zařízení (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Každá škola by měla vytvořit pro žáky a studenty takové podmínky, aby se včas a efektivně předešlo již zmiňovaným problémům a byla zajištěna jejich bezpečnost před působením návykových látek. Škola musí též zajistit, aby byli žáci vhodně zvolenou formou poučeni o škodlivosti návykových látek. Též zákonným zástupcům sdělit informace, které se týkají ochrany jejich dětí před závislostním chováním. Spolupráci s řadou místních institucí, jako je například Policie ČR, školské poradenské pracoviště, je vhodné zahájit ještě před možným vznikem tohoto druhu rizikového chování (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Při zjištění takového problému, jako je užívání nebo distribuce návykových látek žáků ve škole nebo na akcích pořádaných školou, mají všichni zaměstnanci školy povinnost tuto skutečnost oznámit vedení školy. Dále je nutné vzniklý problém oznámit zákonným

zástupcům dítěte, popřípadě dalším institucím, Policii ČR, orgánům sociálně-právní ochrany dětí, školskému poradenskému zařízení apod. (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

3 Primární prevence

Cílem primární prevence je osvojení zdravého životního stylu, zamezení výskytu rizikového chování a zabránění či případné minimalizování jejich působení u dětí a mladistvých (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

V Pokorném (2003) lze najít jinou definici, která říká, že primární prevence je komplexní, cílený a efektivní souhrn všech opatření, která svou činností podporují rozvoj žádoucích jevů a jednání ve společnosti, taktéž zdravých forem životního stylu u jedince nebo skupiny jedinců. Podle Skalíka (2003) by mělo být hlavním záměrem primární prevence ovlivnit a přetvořit postoj jedinců, jejich jednání, a tím docílit minimálních projevů rizikového chování ve společnosti.

Miovský (2015) chápe jako primární prevenci rizikového chování všechna opatření, která povedou k přecházení nebo ke snížení zdravotních, sociálních, vzdělávacích, výchovných či jiných rizik u dětí a mladistvých.

3.1 Rozdělení primární prevence

V současnosti každá primární prevence musí splňovat určitá kritéria a požadavky, aby mohla být považována za účinnou, a to z toho důvodu, že v předešlých dobách docházelo velmi často k chybné interpretaci tohoto pojmu, proto MŠMT rozdělilo primární prevenci podle jejich zaměření na specifickou a nespecifickou (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

3.1.1 Specifická primární prevence

Do specifické primární prevence spadají veškeré aktivity a programy, které se specificky soustředí na předcházení určitých forem rizikového chování a zabývají se tématy, která s rizikovým chováním úzce souvisí. Dále se musí jednat o aktivity, jejichž uskutečnění je jasně časově a prostorově omezeno, například příprava a realizace programu. A v poslední řadě musí být zaměřena na přesně definovanou skupinu obyvatel (Miovský, 2015).

Čím více je program podrobnější a na vyšší úrovni, tím více ke své realizaci potřebuje pedagogických, psychologických a profesionálních postupů. Jsou uváděny tři stupně prováděných specifických prevencí (Miovský, 2015).

Všeobecná primární prevence

Tento stupeň primární prevence je určen pro běžnou sociální skupinu dětí nebo mládeže, která nevykazuje žádné známky výskytu rizikového chování. Všeobecná primární prevence bere pouze v úvahu faktory, jako je například věk cílové skupiny. Jelikož se jedná o první úroveň prevence, může být vedena školním metodikem prevence s odpovídající praxí. Většinou je program zaměřený na větší skupinu osob, kterou bývá třída ve škole (Miosvký, 2015).

Selektivní primární prevence

Selektivní primární prevence je určena pro skupiny, u které se již nacházejí příznaky pro vznik rizikového chování. Zde je tedy program obvykle zaměřený na menší počet osob, které jsou ohroženi vznikem rizikového chování. Vzhledem k tomu, že už se jedná o specifickou cílovou skupinu, vzdělání školního metodika prevence, je nedostačující. Důraz je zde kladen na vzdělání preventisty v oblasti adiktologie, psychologie apod. (Miosvký, 2015).

Indikovaná primární prevence

Poslední stupeň primární prevence je směřován na jedince, na které bezprostředně působí vlivy rizikového chování, popřípadě u kterých se začalo projevovat již samotné rizikové chování. Cílem je zde situaci podchytit včas, následně zvolit a započít účinnou intervenci. Při indikované primární prevenci je nutná spolupráce s preventistou vzdělaného v adiktologické, sociálně pedagogické či jiné specializované oblasti (Miosvký, 2015).

3.1.2 Nespecifická primární prevence

Do nespecifické primární prevence opět patří veškeré aktivity a programy, které vychovávají děti ke zdravému životnímu stylu, podporují jejich pozitivní sociální chování, a to vhodným využitím jejich volného času. Nepřímo napomáhají specifické primární prevenci snížit riziko vzniku rizikového chování. Lze sem zařadit veškeré volnočasové aktivity a zájmové kroužky, které přispívají k zdravému osobnostnímu rozvoji jedince a zlepšení vztahů s vrstevníky (Miosvký, 2015).

3.2 Subjekty v oblasti primární prevence

Koordinaci subjektů v oblasti primární prevence lze znázornit na horizontální a vertikální úrovni. Jedině dobrá a kvalitní spolupráce různých subjektů může vést k efektivní primární prevenci ve škole a školských zařízeních (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

3.2.1 Vertikální úroveň

Na vertikální úrovni probíhá součinnost mezi subjekty, která je usměrňována od úrovně státní až po úroveň místní. Na státní úrovni stojí MŠMT, které řídí veškeré aktivity v oblasti primární prevence, podporuje vznik vazeb mezi subjekty a vytváří legislativní podmínky v rámci rizikového chování a jeho prevence. MŠMT vede činnost krajského školského koordinátora prevence, tedy pracovníků krajských úřadů, na obvodní úrovni dále metodiků prevence, kterými jsou pracovníci pedagogicko-psychologických poraden, a v závěru práci školních metodiků prevence, což se týká konkrétních pedagogických zaměstnanců ve školském zařízení a přímých realizátorů primární prevence v oblasti rizikového chování dětí a mládeže (Miovský, 2015; Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

3.2.2 Horizontální úroveň

Horizontální úroveň znázorňuje úzkou spolupráci MŠMT s jinými odbory, jako je Ministerstvo financí, Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo obrany, Ministerstvo spravedlnosti a dalšími, jako je například Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky při Úřadu vlády. Bohužel do dnes nedošlo k odpovídající a kvalitní spolupráci mezi MŠMT a Ministerstvem průmyslu a dopravy (Miovský, 2015; Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

V této koordinaci mezi jednotlivými rezorty dodnes panuje určitá legislativní nepřesnost, obzvlášť mezi Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem zdravotnictví a Ministerstvem vnitra, kde jsou hlavní cílovou skupinou děti a mladiství. Legislativní dokumenty nejsou mezi sebou jednotně provázány v přístupu k rizikovému chování a velmi často obsahují odlišnou terminologii. Nejasnost se například týká agresivního chování, výskytu kriminality u dětí a mladistvých apod., kdy tyto formy rizikového

chování převážně spadají do kompetence Ministerstva vnitra, ale i samotné Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má zde nezastupitelnou roli z hlediska školní prevence, jejíž primární cílovou skupinou jsou právě samotné děti a mladiství (Miovský, 2015).

3.3 Instituce v oblasti prevence

Škola má možnost spolupracovat s celou řadou státních i nestátních institucí, které ji mohou pomoci při sestavování a realizaci preventivních opatření v rámci rizikového chování u dětí a mladistvých. Dále mohou představovat pomoc nejen v primární prevenci, ale také sekundární a terciární prevenci. Škola se na tyto instituce též může obrátit v případě, že se ve škole vyskytují kázeňské problémy nebo chování, které porušují školský zákon (Bendl et al., 2016).

3.3.1 Státní instituce spolupracující se školou

Následující výčet obsahuje ty státní instituce, které musí být škole k dispozici pokaždé, jestliže se záležitost či problém dotýká jejich instituce (Bendl et al., 2016).

Školská poradenská zařízení

V čele poradenského systému ve školství stojí školská poradenská zařízení, které tvoří pedagogicko-psychologická poradna (PPP) a speciálně pedagogická centra (SPC) (Bendl et al., 2016).

Pedagogicko-psychologická poradna (PPP)

PPP je instituce, která spadá spolu se SPC do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Hlavní činností PPP je práce s dětmi od začátku jejich předškolního vzdělávání do konce středoškolského vzdělávání, taktéž je zde důležitá spolupráce i se samotnými zákonnými zástupci dětí. Dále nabízí celou řadu psychologických, pedagogických, speciálně pedagogických, diagnostických, poradenských a jiných služeb, může se například jednat o komplexní vyšetření školní zralosti, diagnostiku specifických poruch chování a učení, podpora výchovných poradců a školních metodiků prevence a další (Bendl et al., 2016; Miovský, 2010).

Speciálně pedagogické centrum (SPC)

Odborné a poradenské pracoviště, která jsou zřizována při speciálních školách. SPC poskytuje služby, které mají žákovi pomoci vybrat správnou a odpovídající vzdělávací cestu, zpracovává návrhy na zařazení žáků do speciálního vzdělávacího programu, provádí komplexní vyšetření žáka apod. (Bendl et al., 2016; Miovský, 2010).

Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče se stará o děti, u kterých hrozí vznik poruch chování nebo jsou tyto poruchy u žáka již přítomny. Tuto péči lze dítěti poskytnout ambulantní, celodenní nebo pobytovou formou. Předmětem činnosti střediska je komplexní péče v oblasti poradenství, psychologie, pedagogiky a diagnostiky (Bendl et al., 2016).

Zařízení pro ústavní a ochranou výchovu

Ústavní a ochranou výchovu poskytují v České republice diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav (Bendl et al., 2016).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Tato instituce je v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. OSPOD je orgán, který poskytuje sociálně-právní ochranu dětí. Zajímají se především o děti, které potřebují vyšší pozornost a péči, dohlíží na výchovu dětí, které jsou vystaveny násilí v domácnosti, opakovaně utíkají z domova, u kterých je zanedbávána rodičovská povinnost nebo které byly odebrány rodičům z jejich péče. Zaměřují se na děti zanedbávající školní docházku, které zneužívají návykové látky a jiným způsobem porušují povinnosti a nařízení vyplývající ze školského zákona. Předmětem zájmu OSPOD jsou dále děti, které opakovaně páchají přestupky či trestnou činnost nebo naopak se stará o děti, na kterých byl spáchán trestný čin (Bendl et al., 2016; Jedlička 2004; Miovský, 2010).

V případě, že má žák například problém s užíváním návykových látek, záškoláctvím či jiným výchovným problémem a toto rizikové chování se opakuje, zabývá se nápravou takového chování sociální kurátor, který pracuje pod orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Dále pečuje o nezletilé děti, které se dopustily přestupku či trestného činu (Bendl et al., 2016).

Jestliže sociální kurátor vyhodnotí, že se veškerá opatření k nápravě dítěte nejeví jako efektivní, může být nad dítětem nařízený dozor. Pokud problém u dítěte i přes to přetrvává, je možné dítě umístit například do střediska výchovné péče, kde jeho další nápravu kurátor kontroluje při pravidelných návštěvách. Posoudí-li kurátor, že toto předběžné opatření nesměřovalo k zmírnění či odstranění rizikového chování, může podat návrh na zařazení dítěte do ústavní výchovy nebo v závažnějších případech do ochranné výchovy (Bendl et al., 2016; Jedlička, 2004; Miovský, 2010).

Každá forma rizikového chování má ovšem jiný způsob řešení. Ten se řídí také podle toho, jestli je dítě zletilé či nezletilé, zda se dopustilo přestupku či trestné činnosti a zda se jedná o dítě s opakovanými výchovnými problémy (Miovský, 2010).

Služby sociální prevence

Cílem služeb sociální prevence je pomoci osobám, které se nacházejí v těžké životní situaci, jsou ohroženy sociálně patologickými jevy a špatnými životními návyky, které by mohly vést k jejich vyloučení ze společnosti. Mezi služby sociální prevence patří například Telefonická krizová pomoc, Azylové domy, Kontaktní centra, Intervenční centra a Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (Bendl et al., 2016).

Dětské a dorostové detoxikační centrum

Centrum, které spadá pod Ministerstvo zdravotnictví, má poskytnout pomoc dětem a mladistvým, které mají problém s psychotropními látkami. Pracoviště poskytuje ambulantní i lůžkovou léčbu. Výhodou centra je, že pro děti s povinnou školní docházkou nabízí také každodenní výuku. V České republice je takové centrum pouze jedno, a to v Praze (Bendl et al., 2016).

Policie ČR

Policie ČR je v gesci Ministerstva vnitra. Policisté ČR se školou spolupracují ohledně prevence rizikového chování, především prevence kriminality a vandalismu, žákům mohou nabízet vlastní preventivní programy a podílet se na realizaci různých preventivních aktivit. Dále poskytovat pomoc dětem, které se staly oběťmi trestného činu nebo zjednat nápravu dětí, které se dopustily vážných výchovných problémů, přestupku či trestného činu (Miovský, 2015).

Probační a mediační služba

Gestorem probační a mediační služby je Ministerstvo spravedlnosti. Tato služba vznikla za účelem výkonu alternativních trestů. Probační a mediační služba vykonává dohled nad mladistvým před soudním řízením i u samotného řízení. Mezi další činnosti probační a mediační služby patří dohled nad mladistvým po rozhodnutí soudu, propuštění z vazby, při výkonu prospěšných prací, při podmíněném odsouzení a při dalších výchovných opatřeních (Bendl et al., 2016).

3.3.2 Nestátní neziskové instituce

Nestátní instituce jsou takové instituce, jejímž zřizovatelem není centrální správa. Za neziskové jsou označovány ty instituce, které svou činnost vykonávají dobrovolně, tedy bez výtěžku zisku. Lze sem řadit nadační fondy, občanská sdružení, politická hnutí, příspěvkové organizace a další (Miovský, 2015).

Působnost současných neziskových institucí má v oblasti primární prevence nezastupitelnou roli. Školy využívají preventivní programy nabízené těmito institucemi, které pestře nahrazují nebo doplňují běžnou výuku vedenou pedagogem (Miovský, 2015).

Tyto programy jsou financovány ze strany centrální správy, krajské nebo místní správy. Příjemci financí mohou být neziskové organizace, které využívají peněžní prostředky na realizaci programů nebo jimi může být přímo škola, která si následně musí vybrat zodpovědnou neziskovou organizaci nabízející vhodné preventivní programy (Miovský, 2015).

3.4 Školní poradenské pracoviště

Školní poradenské pracoviště je v základní sestavě tvořeno výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Pokud se jedná o školu s větším počtem žáků, je školské poradenské pracoviště doplněno o školního psychologa a speciálního pedagoga (Bendl et al., 2016).

3.4.1 Výchovný poradce

V praxi se občas stává, že funkci výchovného poradce a školního metodika prevence zastává jedna a ta samá osoba, což se ve skutečnosti nepovažuje za adekvátní řešení. Ve

většině případů je výchovný poradce učitelem školy, kdy vedle své učitelské činnosti plní zároveň funkci výchovného poradce (Bendl et al., 2016; Miovský 2015).

Hlavní činností výchovného poradce je pedagogické poradenství, dbát na správný psychický a sociální vývoj žáků, poskytování podpory ve vzdělání a výchově žáků, a také být pro žáka poradcem v jeho další volbě studia. Jeho působení taktéž zároveň spadá i do prevence a řešení sociálně patologických jevů. Z hlediska výchovy se zaměřuje na žáky s poruchami chování, na žáky se špatným sociálním zázemím apod., a proto úzce spolupracuje s pedagogicko-psychologickou poradnou a jinými odpovídajícími zařízeními (Bendl et al., 2016; Miovský 2015).

3.4.2 Školní metodik prevence

Školník metodik prevence je funkce, která je povinná pro každou školu a školské zařízení. Standardní funkci školního metodika prevence vymezuje Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a ve školských poradenských zařízeních, a Věstník MŠMT, ročník LXI, 7 sešit z července 2005, který následně uděluje školám a školským zařízením povinnost realizovat Minimální preventivní program spadající především do kompetence školního metodika prevence. Funkci školního metodika prevence uděluje ředitel školy na základě vhodné kvalifikace zaměstnance (Bendl et al., 2016).

Do metodické a koordinační činnosti metodika prevence patří tvorba a řízení preventivního programu školy, vedení veškerých aktivit, které spadají do oblasti prevence rizikového chování, zdokonalování vědomostí ostatních pedagogických pracovníků v této oblasti, koordinovat spolupráci školy s okresním metodikem prevence (popř. je také v kontaktu krajským školským koordinátorem prevence) a dále spolupracovat s ostatními organizacemi a odbornými pracovišti, které jsou zaměřeny na předcházení rizikového chování. Musí vést veškerou dokumentaci týkající se preventivního opatření školy a shromažďovat zprávy o žácích, kteří spadají do péče poradenského zařízení (Miovský, 2012).

Informační činnost představuje pro metodika prevence dalších několik povinností, jako je předávat žákům a pedagogům školy informace ohledně rizikového chování a jeho

prevenci, informovat učitele o nabídkách různých programů, projektů a metodách primární prevence a tyto náležitosti důkladně zvažovat. Metodicky spolupracovat s učiteli, kteří vyučují předměty, do kterých lze vhodnou formou integrovat problematiku rizikového chování a výchovu ke zdravému životnímu stylu. Poskytovat poradenskou činnost pro žáky a i samotné učitelé (Miovský, 2012).

Školní metodik prevence by měl mít ve škole nárok na vhodné provozní podmínky, aby mohl v soukromí vést konzultace určené pro žáky a zákonné zástupce, shromažďovat veškeré potřebné písemnosti k výkonu své práce, evidovat soukromé a důvěrné zprávy o žácích, kde musí být v souladu se zákonem zajištěna ochrana těchto údajů (Miovský, 2012).

3.4.3 Školní psycholog a speciální pedagog

O přítomnost školního psychologa a speciálního pedagoga ve školním poradenském pracovišti rozhoduje vždy velikost školského zařízení, nejčastěji zajišťují poradenskou činnost pouze metodik prevence a výchovný poradce (Bendl et al., 2016).

Školní psycholog

Školní psychologové většinou bývají ve škole zaměstnáni jen na částečný úvazek, obvykle vedle této funkce mají další částečný úvazek například v pedagogicko-psychologické poradně. Školní psycholog vykonává ve školském zařízení poradenské, psychologické a diagnostické služby pro žáky, rodiče i samotné učitele. Jeho přítomnost je například nezbytná při zápisu do prvních tříd, podílí se na přípravě a organizaci sociometrického šetření ve třídě, zajišťuje včasnou diagnostiku rizikového chování, prevenci rizikového chování a poskytuje konzultace (Bendl et al., 2016).

Speciální pedagog

Hlavní činností školního speciálního pedagoga je podpora integrovaných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, taktéž pomoc žákům, kteří vyžadují pedagogický dohled. Mezi jeho další funkce patří účastnit se na řízení speciálně pedagogického poradenství ve škole, pomáhat při sestavování individuálního vzdělávacího programu pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a vyhodnocovat úspěšnost těchto programů (Bendl et al., 2016).

3.5 Dokumenty v oblasti primární prevence

3.5.1 Národní strategie primární prevence rizikového chování

Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018 je dokument, který byl vytvořen MŠMT za účelem zefektivnění primární prevence rizikového chování dětí a mladistvých v celé České republice (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

Tato strategie vznikla na základě pravidelných konferencí pořádaných s krajskými koordinátory prevence a metodiky prevence, vychází z údajů uvedených v krajských plánech prevence, dále ze současných výzkumných dat v oblasti rizikového chování, z výsledků České školní inspekce a ze zkušeností předchozích koncepcí pojetí primární prevence (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

Hlavním cílem Národní strategie je pomocí efektivní primární prevence předcházet vzniku rizikového chování u dětí a mladistvých, popřípadě již vzniklý problém minimalizovat nebo odstranit. Mezi obecné cíle patří rozvíjet u dětí a mladistvých přístup ke zdravému životnímu stylu, ke svému zdraví a pozitivnímu myšlení. Dodatkem této Strategie je Akční plán, který se podrobněji zabývá realizací plánu a naplnění cílů primární prevence (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

Funkcí dokumentu je nabídnout základní terminologii v oblasti prevence, charakteristiku a podrobnější vysvětlení jednotlivých pojmů týkající se prevence, také stanovit základní cíle v této oblasti, které jsou popsány již výše. Dále určit subjekty, které se problematikou zabývají, vymezit jejich hierarchické seskupení a odpovědnost v řešení problematiky rizikového chování (Národní strategie primární prevence MŠMT, 2013, online).

3.5.2 Metodické pokyny MŠMT

Metodické pokyny schválené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže jsou volně dostupné na oficiálních stránkách MŠMT. Na webových stránkách je vyvěšený Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (č.j. MSMT-21149/2016) a Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování

u dětí a mládeže (Dokument MŠMT č.j.: 21291/2010-28), pod kterým je uloženo několik dokumentů ke všem formám rizikového chování (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Metodické pokyny vysvětlují terminologii vztahující se k rizikovému chování a prevenci rizikového chování, zdůrazňují důležitost primární prevence rizikového chování ve školách a školských zařízeních, vymezuje subjekty, které se přímo účastní preventivních opatření, popisuje úlohu pedagogických pracovníků v oblasti primární prevence a především školám nabízejí doporučení, jak předcházet rizikovému chování a jak postupovat v případě jejich výskytu (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

3.5.3 Školní preventivní strategie

Školní preventivní strategie, také označována jako Školní preventivní program, je dlouhodobý program škol, který tvoří součást školního vzdělávacího programu. Strategie obsahuje jasně definované krátkodobé a dlouhodobé cíle v primární prevenci, kterým odpovídají časové, personální a finanční dispozice a možnosti školy, a však je sestavena tak, aby skutečně vedla k efektivní prevenci. Při sestavování cílů se také přihlíží k sociálním a kulturním faktorům školy, struktuře školy a rozdílům ve školním prostředí (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

Školní preventivní strategie obsahuje cíle a priority školy, mezi které patří posílení osobnosti žáka, podporování zdravého životního stylu, zvyšování schopností žáka jednat zodpovědně, předcházení či snížení výskytu rizikového chování, vyhledávání rizikových skupin žáků a věnování jim zvýšené pozornosti, podporování volnočasových aktivit žáků, úzká spolupráce s rodičovskou veřejností, podpora komunikace vyučujících se školním metodikem prevence a spolupráce s institucemi poskytující preventivní programy (Metodický pokyn MŠMT, 2010, online).

3.5.4 Minimální preventivní program (MPP)

„Minimální preventivní program je konkrétním dokumentem školy zaměřeným na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a jejich sociálně komunikativních dovedností.“ (Miovský, 2015, s. 140) MPP je součástí školního vzdělávacího programu a vždy je zpracován na jeden školní rok. Sestaven je tak, aby podporoval samotné aktivity žáků, obsahoval co nejvíce různých preventivních opatření a

zapojil všechny pedagogické pracovníky a zákonné zástupce do realizace primární prevence rizikového chování (Miovský, 2010).

Minimální preventivní program je vytvořen a realizován všemi pedagogickými pracovníky školy, jelikož i samotní učitelé zapojují témata týkající se rizikového chování a jeho prevence do svých vyučovaných předmětů, která jsou předepsána ve školním vzdělávacím programu. Za řádnou tvorbu MPP odpovídá především ředitel školy. Školní metodik prevence koordinuje přípravu programu a kontroluje jeho správné provedení v praxi. Dle potřeby může spolupracovat s metodikem prevence v pedagogicko-psychologické poradně, který by mu měl poskytnout odbornou a metodickou pomoc. Vyhodnocení programu je na konci školního roku součástí výroční zprávy o činnostech školy a provádí ho také školní metodik prevence. Řádné zpracování Minimálního preventivního programu kontroluje Česká školní inspekce (Miovský, 2012).

Při samotném zpracování MPP musí každá škola brát v potaz její vnitřní a vnější dispozice, aby byl MPP reálně uskutečnitelný. V první řadě je důležité charakterizovat školu a její vnitřní zdroje (velikost školy; místo, kde se škola nachází; prostory školy; situace v jednotlivých třídách apod.). Dále zmapovat vnější zdroje školy, tím se rozumí všechny odborné pracoviště, organizace a sdružení v regionu, které mohou školnímu metodikovi prevence pomoci se zpracováním a uskutečněním MPP. Zároveň je důležité mít dobře popsány všechny volnočasové aktivity v okolí školy, přehled vzdělávacích programů, vnějších informačních zdrojů atd. (Miovský, 2012).

Hlavní podstatou k sestavení krátkodobých a dlouhodobých cílů MPP je monitoring výchozí situace, pro který lze využít několik různých nástrojů, jako například dotazníkové šetření pro danou cílovou skupinu (rodiče, žáci, pedagogové), záznamy od školního metodika prevence, zápisy ze zasedání výchovné komise, výstupy z minulých let apod. Cíle by měly být stanoveny tak, aby při závěrečném vyhodnocování MPP bylo měřitelné, zda byly cíle skutečně během školního roku naplněny (Miovský, 2012).

Součástí MPP je tzv. Krizový plán, který pedagogickým pracovníkům školy uděluje jasné definované a závazné postupy v případě řešení krizových situací, které ve škole nastaly. Má-li škola reálné podezření na výskyt nějaké formy rizikového chování, řeší jej podle návodu v tomto dokumentu (Miovský, 2012).

3.6 Programy primární prevence

3.6.1 Požadavky na programy primární prevence

Hlavním a nezbytným kritériem programu v primární prevenci je především efektivita takového programu, myšleno tak, že výstup samotného programu skutečně povede k minimalizaci výskytu rizikového chování u té skupiny, na kterou byl zaměřen. U každého programu by měla být tedy jasná jeho efektivnost, aby nebyla sporná jeho pravomoc a smysluplnost (Miovský, 2015).

Obecně platí, že pokud se programy mezi sebou různě spojují a vzájemně se doplňují, zvyšuje to jejich efektivnost, například kombinace předávání informací spolu s programy interaktivními. Využití pouze samostatných programů je považováno za nevyhovující a lze je označit za neúčinnou primární prevenci. Stejně tak je důležité dbát na to, aby programy nebyly pouze jednostranné a neobsahovaly příliš prosté informace. I sebelepší a dokonalejší program vyžaduje ke své realizaci vedení pod zkušenou, vzdělanou a kvalifikovanou osobou, aby mohl být považován za efektivní (Miovský, 2015).

Z preventivního programu by mělo být vždy jasné, k jakému konkrétnímu typu rizikového chování se vztahuje, stejně tak pro jakou cílovou skupinu byl sestaven. Každý preventivní program musí mít jasně definovanou cílovou skupinu, jelikož jeden úspěšný program nemusí být funkční u všech cílových skupin. Čím je popis cílové skupiny konkrétnější, tím lépe jsou stanoveny kritéria na sestavení programu a lze předpokládat jeho vyšší efekt. Témata, techniky a prostředky realizace programu by měly odpovídat věku a stupni vzdělání cílové skupiny. Do popisu cílové skupiny je možné začlenit i další kritéria, jako jsou kázeňské problémy ve skupině, náboženství a další (Miovský, 2015).

Primární preventivní programy by měly být integrovány do školství co nejdříve, nejlépe ihned v předškolním vzdělávání, protože v této době se u dítěte formuluje jeho osobnost, názory a postoje. Opět zde platí, že musí být preventivní aktivity přizpůsobeny chápání dítěte (Miovský, 2015).

U programu je vždy důležité promyslet prostředí, kde bude realizován, jelikož se jedná o jedno z dalších kritérií pro certifikaci takového programu. U preventivních programů platí, že čím vyšší je jejich náročnost, tím vyšší nároky na prostředí, kde bude program

uskutečněný. Programy všeobecné primární prevence jsou většinou prováděni v samotném školském zařízení, kde jsou využívány společenské prostory školy, klubovny nebo výjimečně také školní třídy. Programy selektivní nebo indikované se doporučuje realizovat mimo školu. Obvykle se u těchto dvou typů primární prevence jedná o komplexnější program, který vyžaduje více na sebe navazujících setkání (Miovský, 2015).

3.6.2 Charakteristika vybraných programů v primární prevenci

Programy zaměřené na rozhodovací schopnosti

Tento program by měl naučit žáka jednat v rizikové situaci. Například, pokud by se jednalo o situaci, kdy je na jedince vyvíjený nátlak v užívání návykové látky nebo provádění ponižujících a nechtěných úkonů ze strany cizí osoby. Nácvik má žáka naučit překonat problém, naučit ho racionálnímu myšlení, postojům a adekvátním postupům ve svém rozhodování řešit danou situaci. Takový program může být realizován formou přednášky nebo úkolů (Miovský, 2015).

Programy zaměřené na zvládání úzkosti a stresu

Jedná se o program, který je určený pro zvládání stresové situace. Žák se učí různým strategiím, které mu pomohou lépe se vypořádat se stresem a úzkostí, ať už doma, ve škole nebo mezi vrstevníky (Miovský, 2015).

Programy zaměřené na rozvoj sociálních dovedností

Program, který je určený pro získání a rozvoj sociálních dovedností, měl by žáka především vybavit komunikačními vlastnostmi a schopnostmi řešit konflikty. U těchto programů lze využít formu hraní rolí (Miovský, 2015).

Programy zaměřené na stanovování cílů

Cílem programu je, aby žáka vybavil dovednostmi, které mu pomohou dosáhnout stanového cíle. Žák by si měl být vědom, že jakékoliv formy rizikového chování nejsou slučitelné s dosažením těchto cílů (Miovský, 2015).

Programy zaměřené na budování pozitivního sebehodnocení

Program je určen ke zvýšení pozitivního sebehodnocení, sebedůvěry, smýšlení o sobě samém a podpoře vlastní zdatnosti žáka. Program podporuje aktivity, které vedou

k zesílení sebehodnocení žáka, neboť právě pozitivní přístup k sobě samému snižuje výskyt rizikového chování (Miovský, 2015).

Programy informativní

Tento program nese pouhé předávání informací o rizikovém chování a jeho cílem je u žáků prohlubovat vědomosti o těchto rizikových jevech a jejich prevenci. Předávané informace především charakterizují konkrétní formu rizikového chování, jeho projevy, případné rozdělení, příčiny vzniku, důsledky a právní rámec související s daným rizikovým chováním. Program informativní je většinou zakomponován do běžné výuky, ať už formou výkladu, přehrání dokumentu či diskuze. Dále může být informativní program realizován formou přednášky nebo divadelního představení. Tyto programy je vždy potřeba doplnit programy jinými, neboť je známo, že samostatné působení těchto programů má na žáka nízký efekt (Miovský, 2015).

Programy vrstevnické

Tyto programy jsou také často označovány jako „peer programy“, které jsou charakteristické v tom, že jsou vedeny vrstevnickými vzdělavateli. Jedinci, kteří mají zájem se stát realizátory takového programu, se většinou zúčastní nějakého odborného semináře o konkrétním typu rizikového chování, zároveň se naučí, jak on sám by měl vést samotný seminář, jak se svými vrstevníky spolupracovat, a následně nabitě vědomosti uplatní v praxi. Výhodou „peer programu“ je, že se mezi sebou vrstevníci dobře znají, a proto se mohou vzájemně pozitivně ovlivňovat nebo včas ve skupině odhalit rozvoj rizikového chování. A však tento program nese i své nevýhody pro vrstevnického vzdělavatele, jako jsou odpovídající vědomosti a komunikační schopnosti (Miovský, 2015; Širůčková, 2012).

Programy pro rodiče

Programy, jejichž cílovou skupinou jsou rodiče žáků, nepatří v České republice mezi příliš oblíbené a žádané, jelikož spolupráce se samotnými zákonnými zástupci je mnohdy velmi obtížná. Velmi často jsou proto realizátoři programů vybaveni pochybnostmi, zda se takové programy vyplatí ve škole vůbec zřizovat. A však právě těmto programům by školy

měly dát větší prostor, jelikož právě skrze pozitivní ovlivňování rodinného prostředí, lze uskutečnit prevenci rizikového chování u samotných dětí (Miovský, 2015).

3.6.3 Certifikace preventivních programů

Certifikace představuje formální schválení programu Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy na základě splnění stanovených kritérií, která vymezuje dokument Standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské primární prevence rizikového chování. Certifikace vznikla za účelem zvyšování kvality programů v oblasti primární prevence. Neexistuje žádná státní instituce, která by organizacím nařizovala certifikaci programu, je tedy zcela dobrovolná a organizace si náklady související s certifikací hradí sama (Martanová Pavlas, 2012).

Po udělení certifikace programu jsou poskytovatelé programu oprávněni zažádat o dotace ze státního rozpočtu, a však stále to neznamená skutečný nárok na přidělení finančních prostředků. MŠMT doporučuje krajům a obcím, aby při jejich rozhodování o udělení finančních prostředků na realizaci preventivního programu zohledňovali udělenou certifikaci. Udělená certifikace především garantuje školám a ostatním žadatelům kvalitu, odbornost a věrohodnost programu (Martanová Pavlas, 2012). Aktuální seznam certifikovaných poskytovatelů preventivních programů rizikového chování jsou k dispozici na oficiálních stránkách MŠMT nebo Národního ústavu pro vzdělávání (Certifikace odborné způsobilosti MŠMT, 2013, online).

O certifikaci programu se mohou ucházet státní i nestátní instituce. Po podání žádosti je u poskytovatele programu zahájeno certifikační řízení, které nesmí být v rozporu s platnými evropskými normami pro posuzování certifikace. Certifikační řízení od června 2013 zajišťuje Národní ústav pro vzdělávání. Certifikační řízení obsahuje šetření programu, které konkrétně provádějí speciálně vyškolení certifikátoři. O následném udělení či neudělení certifikátu rozhoduje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy na základě výsledků certifikačního šetření (Martanová Pavlas, 2012).

Certifikované programy musí být charakterizovány tím, že určují negativní vztah k rizikovému chování, obsahují přesnou časovou a prostorovou ohraničenost realizace, zaměřují se na jasně definovanou cílovou skupinu a vzdělání poskytovatelů programů odpovídá typu programu (Martanová Pavlas, 2012).

3.6.4 Evaluace programu

K hodnocení preventivních programů lze přistupovat různými způsoby, a to zejména podle toho, k jakému účelu mají výsledky evaluace programu sloužit. Cílem formativní evaluace je odhalit slabé stránky preventivního programu, navrhnout řešení, která povedou k odstranění těchto slabin a celkovému zlepšení preventivního programu. Oproti tomu normativní evaluace má za úkol rušit programy, které jsou nevyhovující či nedostatečné v primární prevenci rizikového chování, udělovat sankce zřizovatelům za nedostatky v programu či nesplněné standardy a další jiná opatření (Miovský, 2015).

Evaluace přípravy

Cílem evaluace přípravy je posoudit, zda program splňuje veškeré požadavky a je připraven k jeho uvedení do praxe. Hodnocení se především soustředí na analýzu veškeré dokumentace a postupů, které se realizátoři chystají ve svém programu učinit. Sleduje se také veškeré materiální vybavení k realizaci programu, kvalitu projektového managementu, kvalifikace realizátorů programu atd. Každý preventivní program vyžaduje důkladnou přípravu, protože i u sebekvalitnějšího programu se mohou vyskytnout nežádoucí jevy, které se mohou stát příčinou neúspěchu (Miovský, 2015).

Evaluace procesu

Zde se hodnotí samotné uskutečnění a využití programu. Sleduje se, zda na sebe veškeré kroky navazují v logickém sledu, jestli postupují od jednoduššího ke složitějšímu a je-li terminologie přizpůsobena věku cílové skupiny. Oproti přípravné evaluaci hodnotitel nevychází pouze z analýzy dokumentů, ale musí především vycházet z vlastního pozorování, porovnání, zda byl program skutečně realizován dle plánu, výpovědi účastníků programu a poskytovatelů programů (Miovský, 2015).

Evaluace výsledků

Poslední důležitou částí je vyhodnotit výsledek programu. Hodnotitel se pomocí výzkumných metod zaměřuje na dopad intervence u cílové skupiny. A však hodnotit, zda se preventivní opatření u cílové skupiny ukázalo jako úspěšné, je velmi obtížné, neboť se může projevit až po delší době, než v době měření výsledků nebo se změny u některých jedinců cílové skupiny nemusí navenek vůbec projevit, popřípadě si samotní jedinci

nemusí přát, aby byla změna jejich postoje k rizikovému chování zaznamenána z obavy, že bude odsouzen zbytkem cílové skupiny (Miovský, 2015).

Kontraindikace evaluace

Občas je preventivní programy velmi složité hodnotit, pokud neobsahují jasně definované cíle, kterých chce program dosáhnout, a obsahují cíle, které jsou nerealistické a neměřitelné. Příkladem mohou být programy, které ve svém názvu slibují absenci rizikového chování v celé populaci. Nepřesné označení cílové skupiny neumožňuje u programu provedení spolehlivé evaluace. Z programu musí být vždy jasné a srozumitelné u jaké cílové skupiny by mělo dojít k preventivnímu opatření, aby se dalo následně vyhodnotit, zda opravdu došlo k určité změně v chování a postoji k rizikovému chování (Miovský, 2015).

Dále lze mluvit o vhodnosti preventivních programů pro určitou cílovou skupinu. Jako příklad zde může posloužit přednáška od bývalého uživatele nelegálních drog pro studenty střední školy, která může mít díky životnímu příběhu, emocím a zkušenostem závislého jedince pozitivní dopad na postoj studentů k užívání návykových látek. A však, kdyby se aplikovalo takové preventivní opatření na žáky 5. nebo 6. třídy základní školy, může přednáška vyvolat úplně opačný efekt, neboť žáci nejsou schopni vyhodnotit závažnost situace, a tak může být ve výsledku pro žáky spíše spouštěčem pro experimentování s návykovými látkami (Miovský, 2015).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Výzkumné šetření

4.1 Cíl výzkumu

4.1.1 Hlavní a dílčí cíle

Hlavním cílem praktické části diplomové práce je z dotazníkového šetření zjistit, zda jsou žáci 2. stupně vybraných základních škol v okrese Strakonice dostatečně informováni o rizikovém chování a jeho prevenci. Dalším hlavním cílem je z rozhovoru se školním metodikem prevence zhodnotit, jakých preventivních opatření v rámci rizikového chování školy využívají.

Vedle hlavních cílů byly sestaveny tyto dílčí cíle:

- Rozebrat, s jakými formami rizikového chování se žáci doposud setkali
- Zanalyzovat, zda se žáci setkali se šikanou a kyberšikanou
- Vyhodnotit, jaká je zkušenost žáků s užíváním návykových látek
- Zjistit, jestli rodiče dovolují svým dětem zůstat doma, když nechtějí jít do školy
- Zjistit, zda žáci využívají zájmové kroužky, které jim škola nabízí

4.1.2 Výzkumné otázky

Pro zformulování pracovních předpokladů, které budou vyhodnoceny na konci diplomové práce, byly sestaveny výzkumné otázky vztahující se k výše zmíněným cílům.

- VO₁: Budou si žáci vědět rady v případě setkání s rizikovým chováním?
- VO₂: S jakými formami rizikového chování se žáci nejčastěji setkali?
- VO₃: Setkali se žáci se šikanou a kyberšikanou?
- VO₄: Jaká je zkušenost žáků s užíváním návykových látek?
- VO₅: Dovolují rodiče svým dětem zůstat doma, když nechtějí jít do školy?
- VO₆: Navštěvují žáci zájmové kroužky, které jim škola nabízí?

4.1.3 Výzkumné předpoklady

Výzkumné předpoklady byly zpracovány před realizací samotného výzkumu, a to na základě informací obsažených v odborné literatuře, vzdělávací látky ze studia na vysoké

škole a vlastních zkušeností z oborové a pedagogicko-psychologické praxe na základních školách.

- VP₁: 80 % žáků si bude vědět rady v případě setkání s rizikovým chováním.
- VP₂: V 80 % případů uvádějí žáci setkání se šikanou a v 65 % uvádějí setkání se záškoláctvím.
- VP_{3a}: 80 % žáků se už někdy setkala se šikanou, z čehož jich 50 % bylo/je šikanovaných.
- VP_{3b}: 60 % žáků už se někdy setkala s kyberšikanou, z čehož jich bylo/je 20 % šikanovaných.
- VP_{4a}: 90 % žáků zkusilo pít alkohol a 20 % žáků alkohol stále užívá.
- VP_{4b}: 60 % žáků už někdy zkusilo kouřit a 20 % žáků stále kouří.
- VP_{4c}: 20 % žáků už někdy zkusilo užívat drogy, ale trvale je nikdo neužívá.
- VP₅: Jen 20 % rodičů nedovoluje svým dětem zůstat doma, když nechtějí jít do školy.
- VP₆: Pouze 40 % žáků navštěvuje kroužky, které jim škola nabízí.

4.2 Metodologie

Před samotným výzkumným šetřením byly s žádostí o spolupráci elektronicky kontaktovány všechny vybrané základní školy, následně školy osobně navštíveny a veškeré materiály k výzkumu předány zástupcům ředitele a školním metodikům prevence.

Pro získání výzkumných dat a ověření výzkumných předpokladů, byly vybrány dvě metody. Za hlavní metodu sběru dat bylo zvoleno dotazníkové šetření pro žáky v 8. a 9. třídě základních škol. Další vybranou výzkumnou metodou byl rozhovor, který byl veden se školním metodikem prevence o preventivních opatřeních dané školy.

4.2.1 Dotazníkové šetření

Dotazník je sestaven tak, aby zmapoval hlavní cíl a dílčí cíle této diplomové práce. Skládá se z 21 otázek, z toho je 18 otázek s možností výběru odpovědí, tedy uzavřených. V případě, že by si žák z nabízených odpovědí nevybral, má možnost dopsat svou vlastní odpověď. Pouze 3 otázky jsou otevřené, u kterých taktéž žáci mohou dopsat své vlastní odpovědi.

Dotazníkové šetření bylo na školách realizováno od 17. března do 31. března roku 2017. Dotazníky byly škole předány v tištěné formě výhradně zástupcům ředitele, pouze na jedné škole, a to základní škole III, si škola dotazníky tiskla sama. Všechny školy upřednostnily či dokonce vyžadovaly možnost rozdání dotazníků žákům svými pedagogickými pracovníky.

V úvodu dotazníku je kladen důraz na jeho samozřejmou anonymitu, aby bylo dosaženo přesnějších a pravdivějších odpovědí ze strany žáků. I přes to se dva z žáků na základní škole I a na základní škole III rozhodli dotazníkového šetření nezúčastnit. Někteří žáci na otázky, které se týkaly přímo jejich osobnosti, nechali tyto dotazy bez odpovědi.

4.2.2 Rozhovor se školním metodikem prevence

Pro školního metodika prevence je sestaveno 10 otázek, které mají odpovědět na druhý hlavní cíl této diplomové práce, a to jaké preventivní opatření školy využívají v rámci rizikového chování a jeho prevence. Vzhledem k omezenému času školních metodiků prevence, byly 3 rozhovory vedeny během krátké přestávky a v jednom případě byly odpovědi školního metodika prevence ze základní školy IV zaslány elektronickou formou. Rozhovory byly vedeny taktéž v časovém rozmezí od 17. března do 31. března 2017.

Díky tomuto rozhovoru, bylo taktéž zajímavé porovnat některé odpovědi školního metodika prevence s odpověďmi žáků v dotazníkovém šetření, například co se týče otázky na využívání zájmových kroužků, které škola žákům nabízí.

4.3 Charakteristika vybraných základních škol

Všechny čtyři základní školy byly vybrány z celkového počtu 31 základních škol, které se nacházejí v Jihočeském kraji, konkrétně v okrese Strakonice.

4.3.1 Základní škola I

Základní škola I se nachází v menším městě s celkovým počtem 1 328 obyvatel. K městu patří čtyři přidružené obce, odkud do místní školy dojíždějí další děti. Základní školu v současnosti navštěvuje 143 žáků. Patří mezi úplné školy se všemi devíti ročníky. Jedná se tedy o malou školu s nízkým počtem žáků ve třídách. Školní poradenské pracoviště tvoří školní metodik prevence a výchovný poradce.

4.3.2 Základní škola II

Základní škola II se společně se základní školou III nachází v městě s více než 6 000 obyvateli. Ve městě mají žáci po povinné školní docházce možnost dále studovat na dvou středních školách. Jedná se o úplnou základní školu s celkovým počtem 290 žáků s 15 otevřenými třídami. Školní poradenské pracoviště se skládá ze školního metodika prevence pro 1. a 2. stupeň a výchovného poradce.

4.3.3 Základní škola III

Základní škola III je organizována jako základní úplná škola s devíti ročníky a sídlí ve stejném městě jako základní škola II. V současnosti do školní budovy dochází 422 žáků, kteří se vzdělávají v 19 otevřených třídách. Zaměstnanci školního poradenského pracoviště jsou školní metodik prevence, výchovný poradce pro 1. a 2. stupeň, školní speciální pedagog a školní asistent.

4.3.4 Základní škola IV

Základní škola se nachází ve městě, kde žije 23 tisíc obyvatel a je městem s rozšířenou působností pro dalších 68 obcí. Základní škola IV je jednou z dalších čtyř základních škol, které se ve městě nacházejí. Celkový počet žáků této školy činí 920 v 20 otevřených třídách na 1. stupni a 20 třídách na 2. stupni. Do školy dojíždí žáci z více než 25 obcí. Tým školního poradenského pracoviště tvoří školní metodik prevence, výchovný poradce, školní speciální pedagog, školní psycholog a učitel pro dyslektickou třídu.

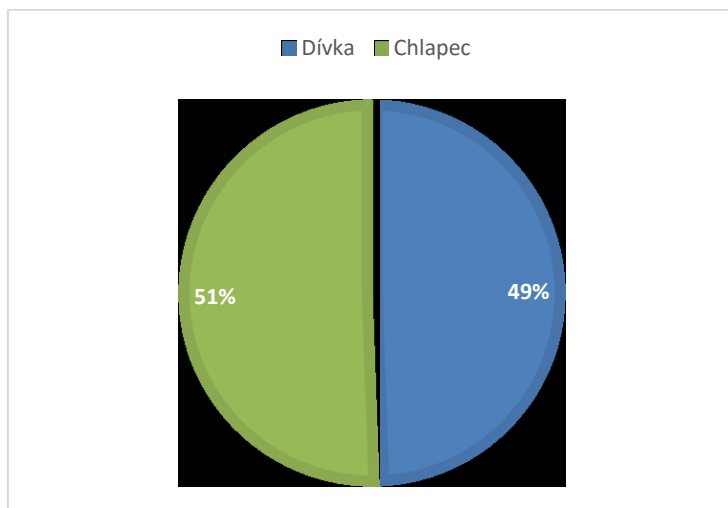
4.4 Výsledky dotazníkového šetření

V této kapitole jsou rozebrány podrobně jednotlivé otázky dotazníkového šetření, které jsou vždy znázorněny tabulkou, grafem a slovním ohodnocením. U všech otázek se celkový počet respondentů rovná 350 ($n = 350$). A však pokud se celkový počet liší, tato skutečnost je u otázky explicitně uvedena.

Tabulka č. 2 – Rozdělení respondentů podle pohlaví a ročníků

	8. třída	%	9. třída	%	Celkem (n)
Základní škola I					
Dívka	7	30%	7	30%	23
Chlapec	7	30%	2	9%	
Základní škola II					
Dívka	16	30%	6	11%	54
Chlapec	15	28%	17	31%	
Základní škola III					
Dívka	16	19%	24	28%	86
Chlapec	28	33%	18	21%	
Základní škola IV					
Dívka	53	28%	44	24%	187
Chlapec	52	28%	38	20%	
CELKEM					350

Graf č. 1 - Rozdělení respondentů podle pohlaví

Z celkového počtu 352 respondentů se dotazníkového šetření zúčastnilo 350 žáků, neboť na základní škole I a na základní škole III odmítli dva žáci otázky zformulované v dotazníku vyplnit. Tento celkový součet respondentů tvoří 173 dívek (49 %) a 177 chlapců (51 %).

Na základní škole I se z celkového počtu 23 respondentů v 8. třídě na vyplnění dotazníku podílelo 7 dívek (30 %) a 7 chlapců (30 %), v 9. třídě podíl činil 7 dívek (30 %) a 2 chlapci (9 %). Na základní škole II vyplnilo dotazníky z celkového počtu 54 respondentů v 8. třídě 16 dívek (30 %) a 15 chlapců (28 %), v 9. třídě projevil zájem o vyplnění dotazníku 6

dívek (11 %) a 17 chlapců (31 %). Na základní škole III se zúčastnilo celkem 86 respondentů, z toho z 8. ročníku 16 dívek (19 %) a 28 chlapců (33 %), z 9. třídy 24 dívek (28 %) a 18 chlapců (21 %). Na poslední základní škole IV činil celkový počet respondentů 187, z čehož tento celkový počet tvořilo z 8. třídy 53 dívek (28 %) a 52 chlapců (28 %), z 9. třídy 44 dívek (24 %) a 38 chlapců (20 %).

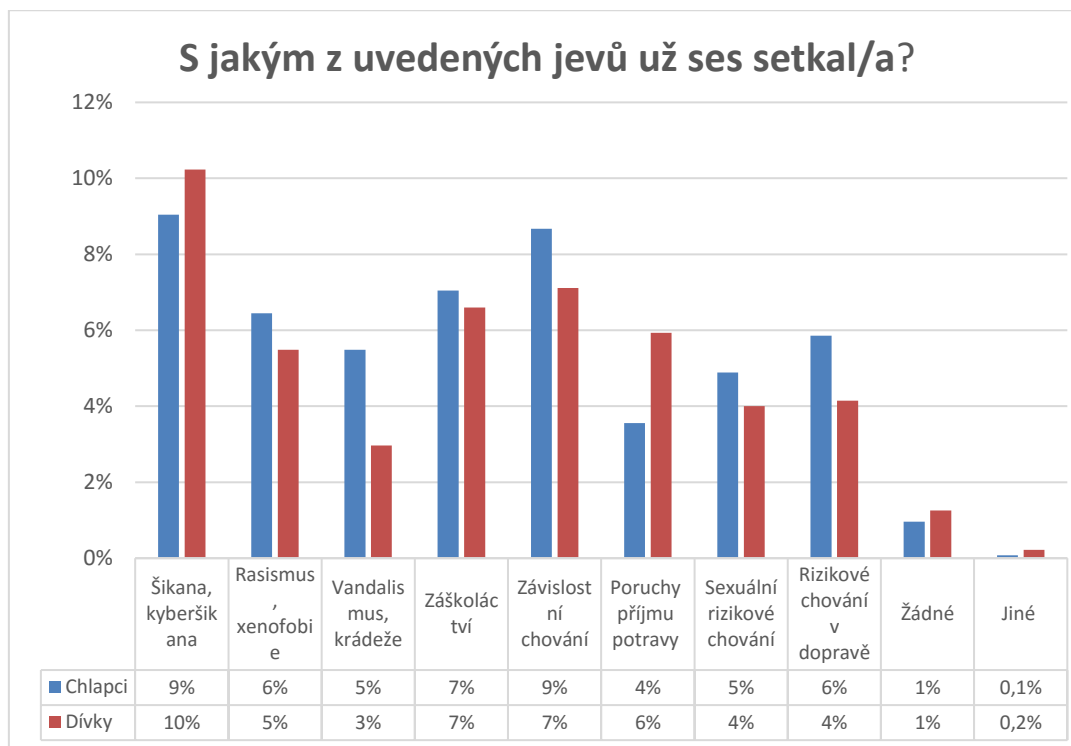
Tabulka č. 3 - Otázka č. 1

S jakým z uvedených jevů už ses setkal/a?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví respondenta	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet respondentů	92	102	81	75	350	
Šikana, kyberšikana	69	74	69	48	260	19%
Rasismus, xenofobie	35	44	39	43	161	12%
Vandalismus, krádeže	16	34	24	40	114	8%
Záškoláctví	41	46	48	49	184	14%
Závislostní chování	55	82	41	35	213	16%
Poruchy příjmu potravy	39	22	41	26	128	9%
Sexuální rizikové chování	24	27	30	39	120	9%
Rizikové chování v dopravě	31	42	25	37	135	10%
Žádné	7	5	10	8	30	2%
Jiné	1	1	2		4	0,3%

První otázka měla zjistit, s jakými rizikovými jevy se žáci doposud setkali. Žáci měli na výběr z několika odpovědí a zároveň mohli zvolit více než jednu odpověď. Celkový výsledek všech odpovědí tedy činí 1 349 odpovědí. Z grafu jasně vyplývá, že většina žáků, a to 260 respondentů (19 %), se během života setkala se šikanou či kyberšikanou, z čehož je 138 dívek (10 %) a 122 chlapců (9 %). Dále 213 žáků (16 %) uvedlo závislostní chování, 96 dívek (7 %) a 117 chlapců (9 %). Třetím nejčastějším jevem, který byl žáky zvolen, je záškoláctví, a to až 184krát (14 %). U této formy rizikového chování nebyl mezi dívkami a chlapci procentuální rozdíl.

30 žáků (2 %) si myslí, že se s rizikovým chováním doposud neseťkali. Tato varianta byla zvolena ve stejném procentuálním zastoupení dívkami i chlapci. Do odpovědi jiné, která byla celkem vyplněna čtyřmi žáky (0,3 %), z čehož třemi dívkami a jedním chlapcem, dopisovali žáci sebepoškozování a ubližování si. Bez odpovědi nechali otázku 3 chlapci.

Graf č. 2 - Otázka č. 1

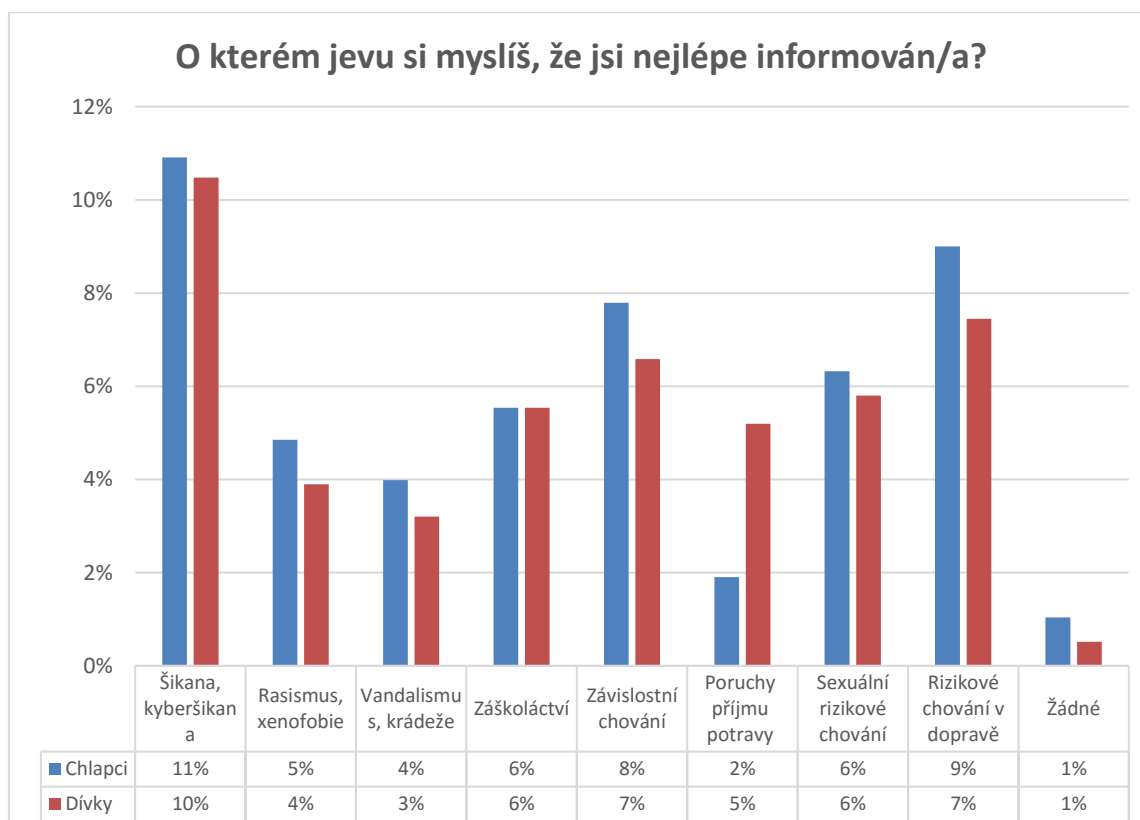
Tabulka č. 4 – Otázka č. 2

O kterém jevu si myslíš, že jsi nejlépe informován/a?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Šikana, kyberšikana	59	71	62	55	247	21%
Rasismus, xenofobie	17	33	28	23	101	9%
Vandalismus, krádeže	23	27	14	19	83	7%
Záškoláctví	36	33	28	31	128	11%
Závislostní chování	35	41	41	49	166	14%
Poruchy příjmu potravy	41	12	19	10	82	7%
Sexuální rizikové chování	36	46	31	27	140	12%
Rizikové chování v dopravě	41	58	45	46	190	16%
Žádné	6	10		2	18	2%

Ve druhé otázce žáci měli opět na výběr z několika odpovědí. Mohli zvolit libovolné množství odpovědí tak, jak si myslí, že jsou o rizikovém chování nejlépe informováni. Celkem bylo sečteno 1 155 odpovědí. Stejně jako u předchozí otázky se na prvním místě umístila šikana a kyberšikana, neboť 247 žáků (21 %) si myslí, z čehož 126 chlapců (11 %)

a 121 dívek (10%), že jsou nejlépe informováni právě o tomto rizikovém jevu. Rizikové chování v dopravě zvolilo celkem 190 žáků (16 %), a to 86 dívek (7 %) a 104 chlapců (9 %), čímž se dostalo na druhé místo. Závislostní chování bylo třetí nejčastější volbou žáků a to celkem 166krát (14 %). Nejméně volenými rizikovými jevy byly vandalismus, krádeže a poruchy příjmu potravy. Vandalismus a krádeže zvolilo celkem 83 žáků (7 %). Poruchy příjmu potravy byly zvoleny celkem 82 krát (7 %), a to především z 5 % dívkami a pouze ze 2 % chlapci. Celkem 18 žáků (2 %) si myslí, že nejsou nejlépe informováni o žádném z výše zmíněných jevů, z čehož tento názor sdílí 6 dívek a 12 chlapců. Na tuto otázku neodpovědělo celkem 7 žáků, a to 2 dívky a 5 chlapců.

Graf č. 3 - Otázka č. 2

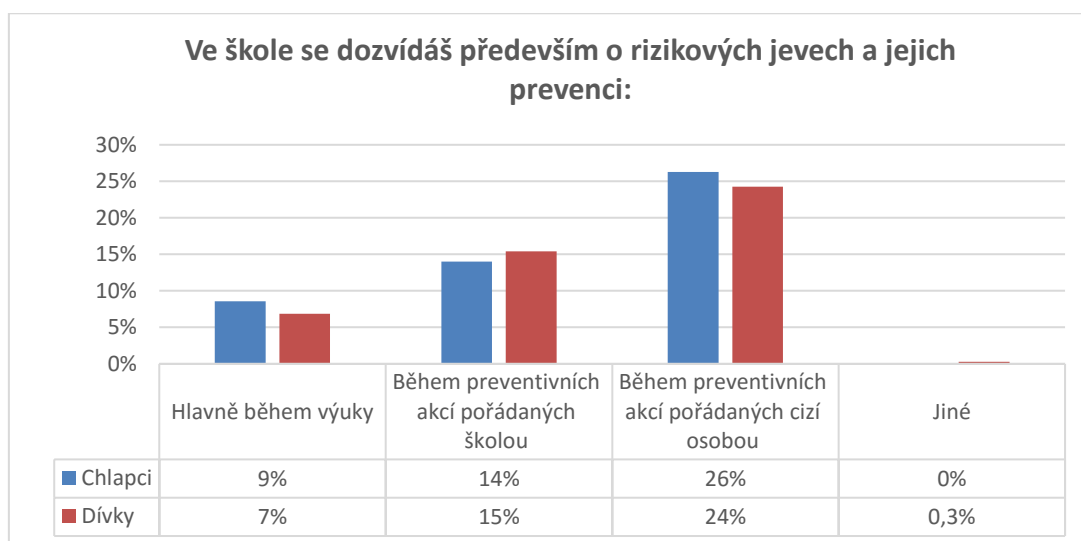

Tabulka č. 5 - Otázka č. 3

Ve škole se dozvídáš především o rizikových jevech a jejich prevenci:						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Hlavně během výuky	7	19	17	11	54	15%
Během preventivních akcí pořádaných školou	32	30	22	19	103	29%
Během preventivních akcí pořádaných cizí osobou	46	51	39	41	177	51%
Jiné			1		1	0,3%
Bez odpovědi	7	2	2	4	15	4%

Celkem 177 žáků (51 %) si myslí, z čehož 85 chlapců (24 %) a 92 dívek (26 %), že se o rizikových jevech a jejich prevenci dozvídají z akcí, které pro školy pořádají externí osoby, jako je Policie ČR, neziskové organizace apod. O prevenci rizikového chování se podle dalších 103 žáků (29 %) dozvídají během preventivních akcí, které si pořádají samotné školy, lze sem například zařadit přednášky od školního metodika prevence. Pouhých 15 % žáků, tedy 54 respondentů, tvrdí, že je na jejich škole realizovaná primární prevence hlavně během výuky. Pouze jedna žákyně nezakroužkovala žádnou odpověď a do jiné připsala, že se o rizikových jevech a jejich prevenci dozvídá primárně doma i ve škole. Zbýlých 15 žáků (4 %) nezakroužkovalo žádnou odpověď.

Graf č. 4 - Otázka č. 3

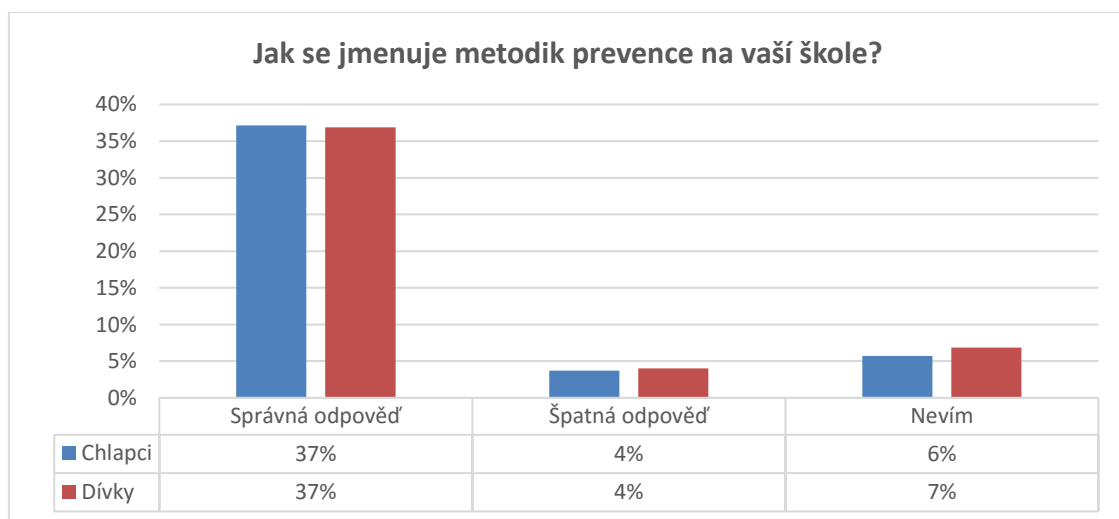

Tabulka č. 6 - Otázka č. 4

Jak se jmenuje metodik prevence na vaší škole?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Správná odpověď	76	81	53	49	259	74%
Špatná odpověď	3	8	11	5	27	8%
Nevím	12	9	12	11	44	13%
Bez odpovědi	1	4	5	10	20	6%

Tato otázka byla otevřená a měla ověřit, zda žáci skutečně znají svého školního metodika prevence, na kterého by se mohli obrátit v případě potřeby. Jméno metodika prevence na škole zná 259 žáků (74 %), z čehož správně odpovědělo 130 chlapců (37 %) a 129 dívek (37 %). Na jedné ze čtyř vybraných škol figuruje metodik prevence pro 1. i 2. stupeň. Žáci občas psali obě jména školních metodiků prevence nebo pouze jméno školního metodika prevence pro 1. stupeň, i přes to jim odpověď byla započítána jako správná. Špatně odpovědělo pouze 27 žáků (8 %). U chybných odpovědí se velmi často objevovala jména výchovných poradců škol. Kdo je metodikem prevence na dané škole nevědělo 44 žáků (13 %), 20 chlapců (6 %) a 24 dívek (7 %). Žáci občas k odpovědím nevhodně dopisovali „Nevím. Sorry jako.“ Otázku nechalo prázdnou celkem 20 žáků (6 %), z nichž byla většina chlapců.

Graf č. 5 - Otázka č. 4

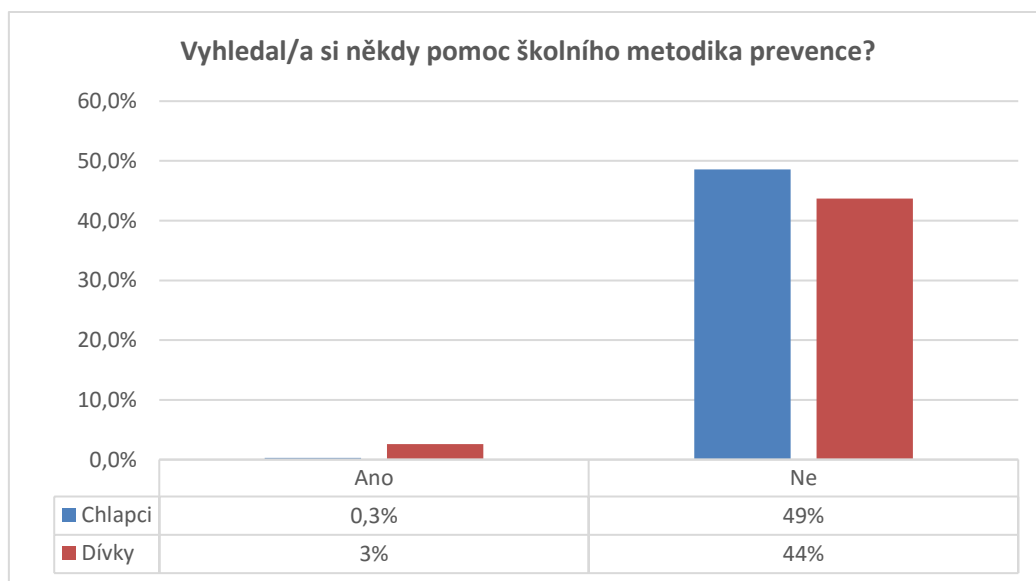

Tabulka č. 7 - Otázka č. 5

Vyhledal/a si někdy pomoc školního metodika prevence?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ano	6	1	3		10	3%
Ne	79	99	74	71	323	92%
Bez odpovědi	7	2	4	4	17	5%

Viditelně převažující odpovědí žáků byla odpověď „ne“, která říká, že 323 žáků (92 %) doposud nevyhledalo pomoc školního metodika prevence. Pouze 10 žáků (3 %) odpovědělo, že vyhledalo pomoc školního metodika prevence kvůli osobním problémům, problémům ve třídě či v rodině. Na tuto otázku neodpovědělo 17 žáků (5 %), z čehož bylo 11 dívek (3%) a 6 chlapců (2 %).

Graf č. 6 - Otázka č. 5

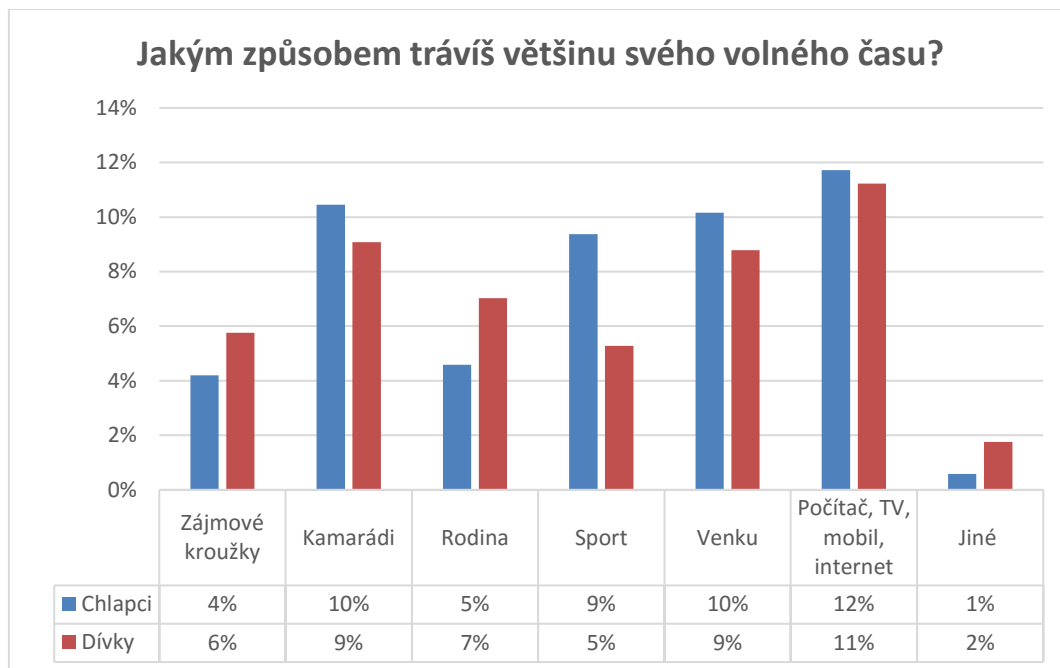

Tabulka č. 8 - Otázka č. 6

Jakým způsobem trávíš většinu svého volného času?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Zájmové kroužky	38	25	21	18	102	10%
Kamarádi	54	49	39	58	200	20%
Rodina	39	21	33	26	119	12%
Sport	30	49	24	47	150	15%
Venku	54	59	36	45	194	19%
Počítač, TV, mobil, internet	64	79	51	41	235	23%
Jiné	12	4	6	2	24	2%

Šestá otázka měla zjistit, jakým způsobem tráví žáci většinu svého volného času. Zde měli žáci opět na výběr několik odpovědí, které mohli volit v libovolném množství. Celkového množství všech odpovědí činí 1 024. Z grafů vyplývá, že 235 žáků (23 %) tráví převážně svůj volný čas na počítači, na internetu, na mobilu nebo koukáním na televizi. O 3 % méně získala odpověď, která říká, že žáci tráví volný čas s kamarády a o 4 % méně odpověď, že tento čas tráví také venku. Z odpovědi taktéž vyplývá, že téměř polovina respondentů aktivně sportuje. Sportu se věnuje ve volnu 150 žáků (15 %), z čehož převážně 96 chlapců (10 %) a 54 dívek (5 %). 119 žáků (12 %) se snaží svůj volný čas věnovat také rodině. Na posledním místě skončily zájmové kroužky, které navštěvuje celkem 102 žáků (10 %). Do jiné, které zaujímá celkem 24 odpovědí (2 %), žáci psali například jízda na koni, čtení, malování, kreslení, air soft apod. Pouze jeden chlapec nechal tuto otázku nezodpovězenou.

Graf č. 7 - Otázka č. 6

Tabulka č. 9 - Otázka č. 7

Nabízí škola žákům nějaké zájmové kroužky? Pokud ano, navštěvuješ je?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Nabízí a navštěvuji je	31	26	13	11	81	23%
Nabízí, ale nenavštěvuji je	59	72	68	62	261	75%
Nenabízí	2	4		2	8	2%

Na otázku, zda škola nabízí žákům zájmové kroužky, odpovědělo celkem 342 žáků (98 %) kladně, z čehož 81 žáků (23 %) tyto kroužky navštěvuje a 261 žáků (75 %) kroužky nenavštěvuje. Žáci, kteří využívají školní zájmové kroužky, jsou z 13 % dívky a 11 % chlapci. Pouze 8 žáků (2 %) si myslí, že škola žádné zájmové kroužky nenabízí. O této skutečnosti je přesvědčeno 6 chlapců a 2 dívky.

Graf č. 8 - Otázka č. 7

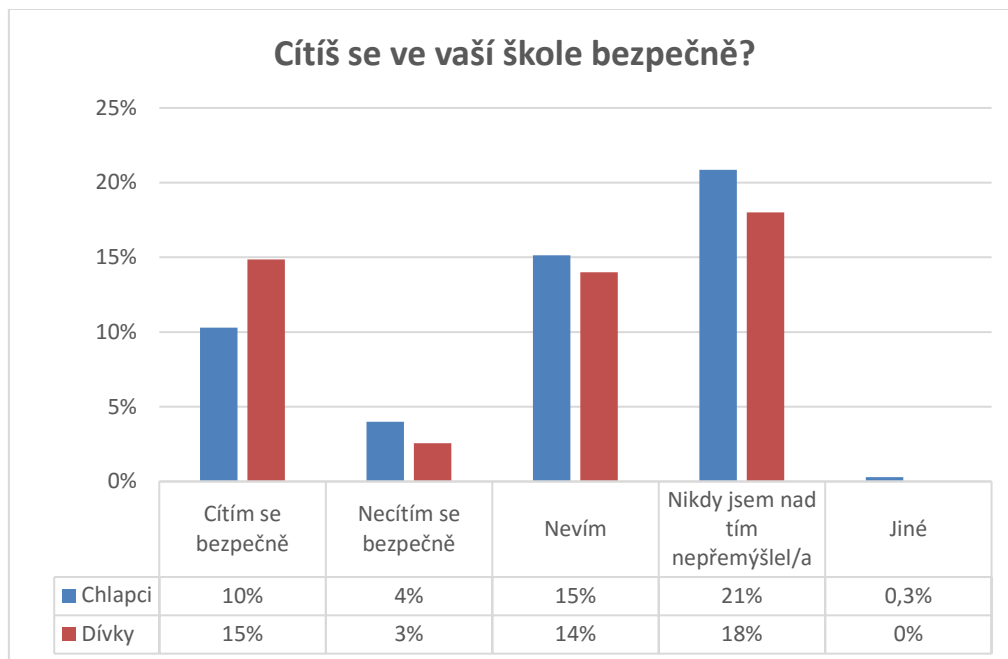

Tabulka č. 10 - Otázka č. 8

Cítíš se ve Vaší škole bezpečně?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Cítím se bezpečně	32	18	20	18	88	25%
Necítím se bezpečně	6	9	3	5	23	7%
Nevím	26	30	23	23	102	29%
Nikdy jsem nad tím nepřemýšlel/a	28	44	35	29	136	39%
Jiné		1			1	0,3%

Nad otázkou, zda se žák ve škole cítí bezpečně, nepřemýšlelo doposud 136 žáků (39 %), což bylo také nejčastěji volenou odpovědí žáků. Dalších 102 žáků (29 %) nevěděl, zda se na škole cítí bezpečně nebo se necítí bezpečně, a proto zvolilo odpověď „nevím“. Cítí se ve škole bezpečně 88 žáků (25 %). Tuto variantu volily především dívky, a to 52krát (15 %). Chlapci tuto odpověď zvolili 36krát (10 %). Ve škole se necítí bezpečně 23 žáků (7 %), z čehož se jedná o 14 chlapců (4%) a 9 dívek (3 %). Do možnosti jiné napsal jeden chlapec, že se nikde necítí úplně bezpečně.

Graf č. 9 - Otázka č. 8

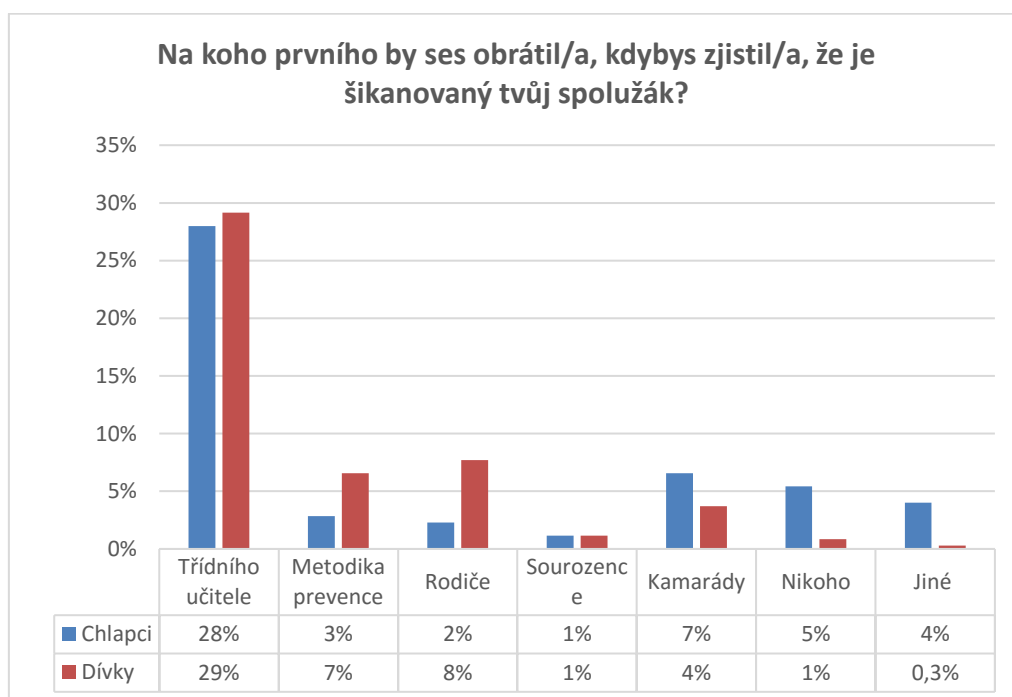
Tabulka č. 11 - Otázka č. 9

Na koho prvního by ses obrátil/a, kdybys zjistil/a, že je šikanovaný tvůj spolužák?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Třídního učitele	51	59	51	39	200	57%
Metodika prevence	12	8	11	2	33	9%
Rodiče	16	7	11	1	35	10%
Sourozence	3	2	1	2	8	2%
Kamarády	8	8	5	15	36	10%
Nikoho	2	10	1	9	22	6%
Jiné		8	1	6	15	4%
Bez odpovědi				1	1	0,3%

Žáci, kteří by zjistili či věděli, že je šikanovaný jejich spolužák by tuto informaci dle dotazníkového šetření z 57 % nahlásili třídnímu učiteli. Se stejným procentuálním podílem se na druhém místě umístili rodiče a kamarádi, 10 % žáků by se totiž obrátilo právě na ně. Rodičům by ohlásily šikanu spolužáka spíše dívky (8 %) než chlapci (2 %), kamarádům by naopak o rizikovém chování řekli spíše chlapci (7 %) než dívky (4 %). Na školního

metodika prevence by se obrátilo 33 žáků (9 %). Na nikoho by se neobrátilo 22 žáků (6 %), a to 19 chlapců (5 %) a 3 dívky (1 %). Do jiné (4 %) napsali převážně chlapci například: „To mně nehrozí“, „Raději se do toho nebudu plést“, „Netýká se mi to, tak se o to nebudu zajímat“, „Snažil bych se to vyřešit jinak, než žalováním“, „Na nikoho bych se neobrátil, je to jeho problém“. Bez odpovědi nechal otázku jeden chlapec.

Graf č. 10 - Otázka č. 9

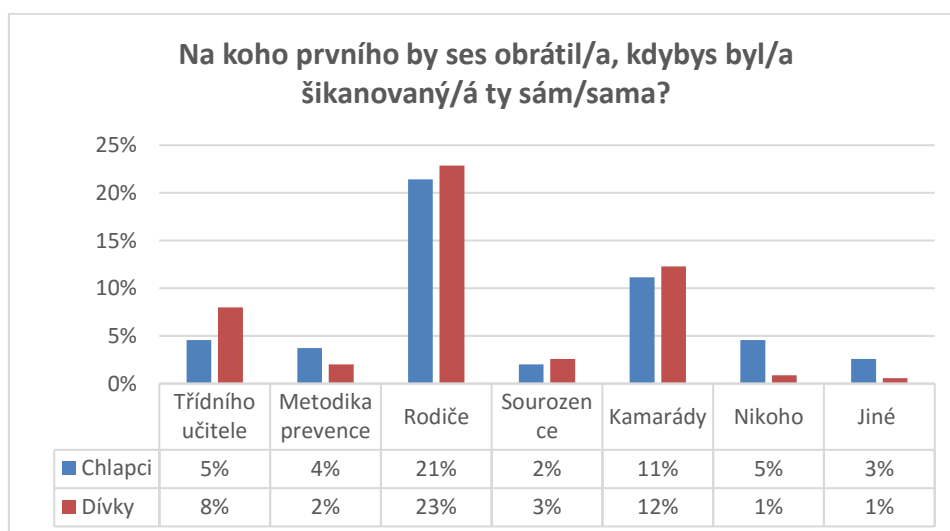

Tabulka č. 12 - Otázka č. 10

Na koho prvního by ses obrátil/a, kdybys byl/a šikanovaný/á ty sám/sama?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Třídního učitele	19	12	9	4	44	13%
Metodika prevence	5	8	2	5	20	6%
Rodiče	42	46	38	29	155	44%
Sourozence	7	4	2	3	16	5%
Kamarády	19	20	24	19	82	23%
Nikoho		7	3	9	19	5%
Jiné		3	2	6	11	3%
Bez odpovědi		2	1		3	1%

V případě, že by se šikana týkala samotného žáka, 155 z nich (44 %) by se obrátilo na své rodiče, 80 dívek (23 %) a 75 chlapců (21 %). Kamarádům by se svěřilo 82 žáků (23 %), z čehož 39 chlapců (11 %) a 43 dívek (12 %). Jako třetí možnost (13 %) volili žáci v dotazníku třídního učitele. Metodik prevence získal pouhých 6 %, tuto skutečnost by mu oznámilo jen 20 žáků. U sourozence by vyhledalo pomoc 16 žáků (5 %). To, že je žák obětí šikany, by 22 žáků (6 %) nenahlásilo nikomu, a to v zastoupení 19 chlapců (5 %) a 3 dívek (1 %). Do jiné (4 %) podobně jako u předchozí otázky napsalo 15 žáků: „To mně nehrozí“, „To by se mi nikdy nestalo, a i kdyby, řešil bych si to sám“, „Nevím, nikdy jsem šikanovaný nebyl“, „Na nikoho, je to můj problém“, „Na nikoho, vrátila bych mu to“, „Zabila bych ho“, „Rovnou na šikanátora.“ Na otázku neodpověděli 3 žáci, z čehož se jednalo o 2 chlapce a 1 dívku.

Graf č. 11 - Otázka č. 10

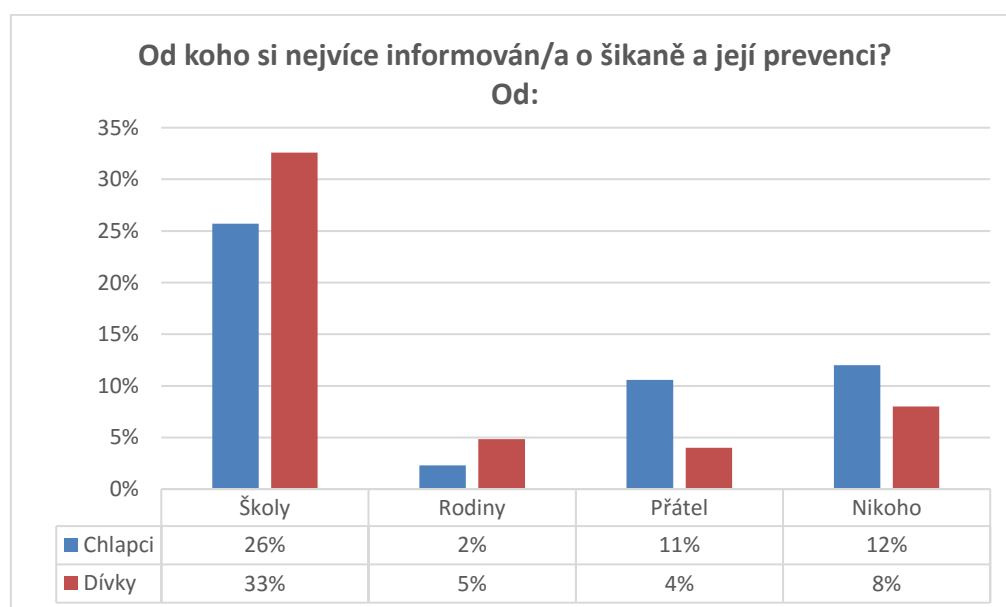

Tabulka č. 13 - Otázka č. 11

Od koho si nejvíce informován/a o šikaně a její prevenci? Od:						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Školy	69	51	45	39	204	58%
Rodiny	8	6	9	2	25	7%
Přátel	3	21	11	16	51	15%
Nikoho	12	24	16	18	70	20%

Celkem 204 žáků (58 %) si myslí, že jsou nejvíce o šikaně a její prevenci informováni od školy, 90 chlapců (26 %) a 114 dívek (33 %). Celkem 70 žáků (20 %), 42 chlapců (12%) a 28 dívek (8%), tvrdí, že o šikaně nejsou poučeni od nikoho. Díky tomu se tato odpověď umístila na druhém místě. Od přátel má znalost o šikaně 51 žáků (15 %), převážně 37 chlapců (11 %) a 14 dívek (4 %). Pouze 25 žáků (7 %) zvolilo, že získávají tyto informace od rodičů. Zde oproti předchozí odpovědi volilo informovanost od rodičů převážně 17 dívek (5 %) a 8 chlapců (2 %).

Graf č. 12 - Otázka č. 11

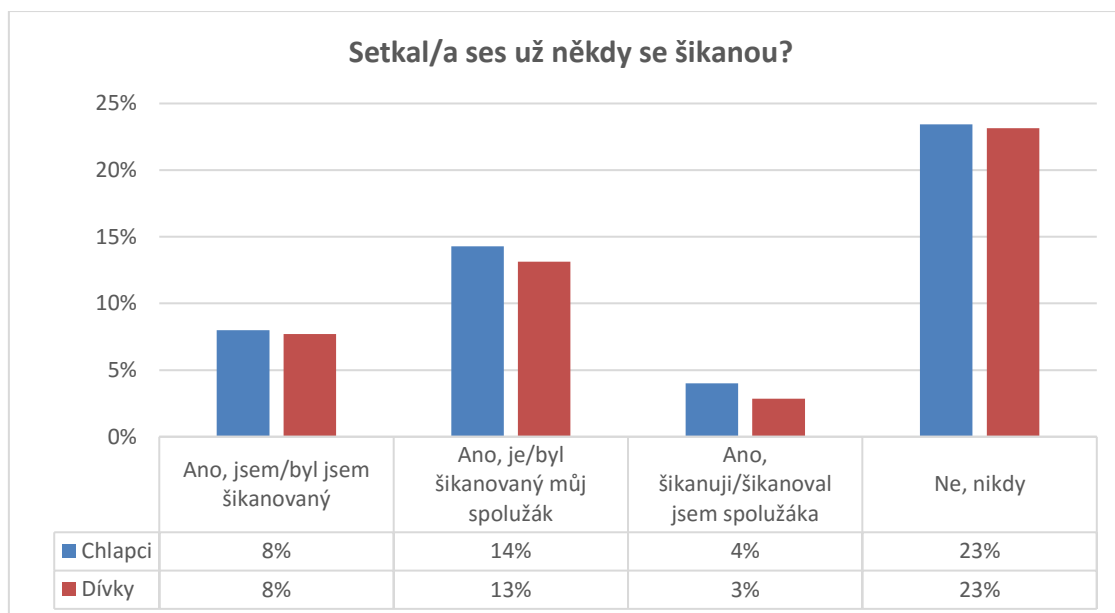

Tabulka č. 14 - Otázka č. 12

Setkal/a ses už někdy se šikanou?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ano, jsem/byl jsem šikanovaný	13	18	14	10	55	16%
Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák	29	28	17	22	96	27%
Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka	3	11	7	3	24	7%
Ne, nikdy	42	43	39	39	163	47%
Bez odpovědi	5	2	4	1	12	3%

Dle dotazníkového šetření se doposud nesetkalo se šikanou 163 žáků (47 %). Dalších 96 žáků (27 %) vědí nebo věděli o tom, že je či byl někdy v minulosti šikanován jejich spolužák. 55 žáků (16 %), z čehož 28 chlapců (8 %) a 27 dívek (8 %), se svěřilo, že jsou nebo byli šikanováni. Občas žáci zakroužkovali přímo ve větě, zda stále jsou nebo byli šikanováni. O tom, že jsou nebo byli žáci v roli agresora, se přiznalo 24 žáků (7 %), 14 chlapců (4 %) a 10 dívek (3 %). Dokonce jeden žák dopsal k této odpovědi i jméno chlapce, kterého šikanuje/šikanoval. Na otázku neodpovědělo 12 žáků (3 %), 3 chlapci (1 %) a 9 dívek (3 %).

Graf č. 13 - Otázka č. 12

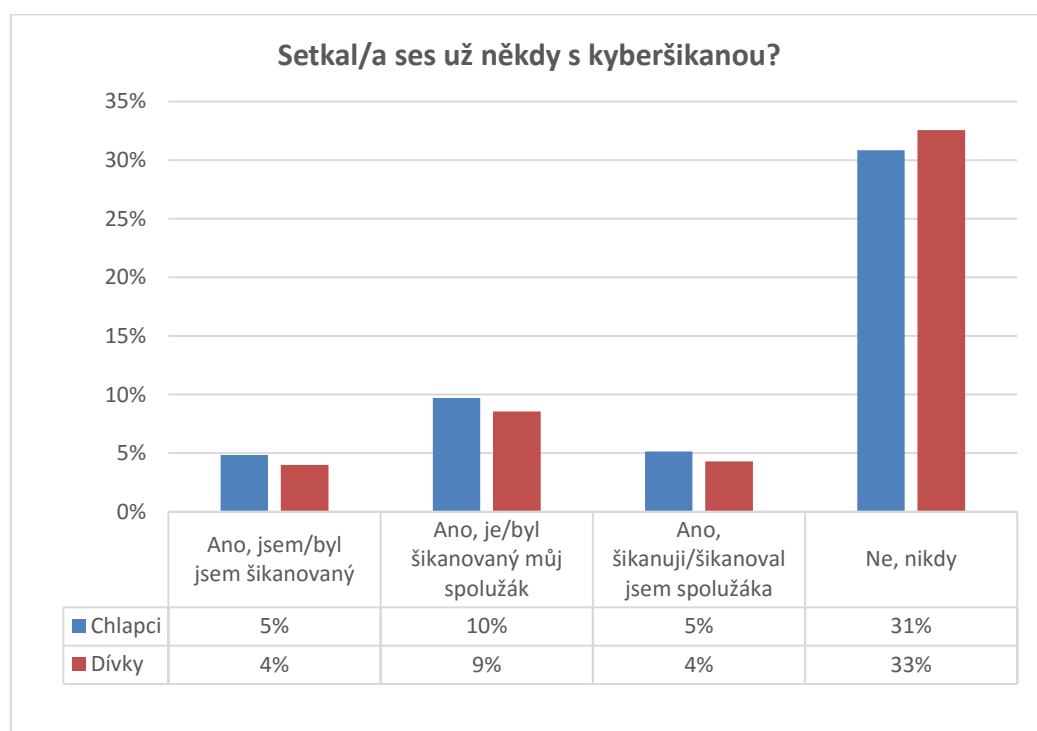

Tabulka č. 15 - Otázka č. 13

Setkal/a ses už někdy s kyberšikanou?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ano, jsem/byl jsem šikanovaný	7	10	7	7	31	9%
Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák	18	19	12	15	64	18%
Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka	4	10	11	8	33	9%
Ne, nikdy	63	63	51	45	222	63%

Oproti běžné šikaně se s kyberšikanou nesetkalo o něco více žáků. S kyberšikanou se nikdy nesetkalo 222 žáků (63 %), 108 chlapců (31 %) a 114 dívek (33 %). 64 žáků (18 %) ví či vědělo o tom, že bylo/je ubližováno přes internet jeho spolužákovi. O tom, že byl/ je žák šikanovaný (9 %) nebo on sám šikanuje/šikanoval (9 %), odpovědělo podobné množství žáků.

Graf č. 14 - Otázka č. 13

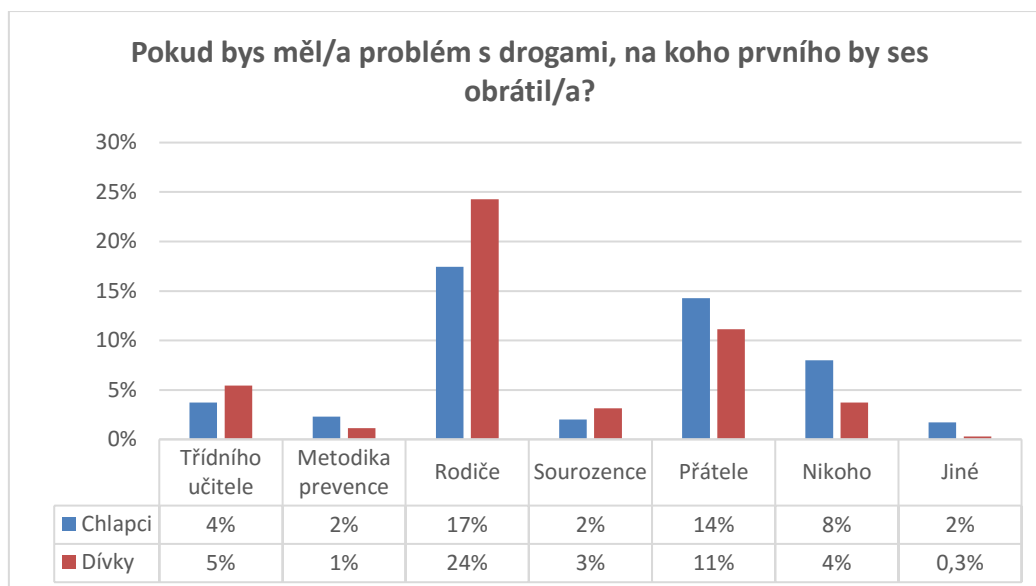

Tabulka č. 16 - Otázka č. 14

Pokud bys měl/a problém s drogami, na koho prvního by ses obrátil/a?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Třídního učitele	9	9	10	4	32	9%
Metodika prevence	3	6	1	2	12	3%
Rodiče	43	33	42	28	146	42%
Sourozence	5	5	6	2	18	5%
Přátele	28	28	11	22	89	25%
Nikoho	3	16	10	12	41	12%
Jiné		4	1	2	7	2%
Bez odpovědi	1	1		3	5	1%

Pokud by se žáci dostali do situace, kdy by se stali závislími na drogách, 146 z nich (42 %) by první pomoc vyhledalo u svých rodičů. Podporu u přátel by hledalo 89 žáků (25 %), 50 chlapců (14 %) a 39 dívek (11 %). 41 žáků (12 %) uvedlo, 28 chlapců (8 %) a 13 dívek (4 %), že by se neobrátilo na nikoho. Po této odpovědi dominovala odpověď, která říká, že by se 32 žáků (9 %) obrátilo na třídního učitele. 18 žáků (5 %) by se obrátilo na své sourozence a 12 žáků (3 %) na školního metodika prevence. Do jiné (2 %) napsalo 7 žáků, 6 chlapců (2 %) a 1 dívka (0,3 %), například: „To mně nehrozí“, „Mně by se tohle nikdy nestalo“. 5 žáků (1 %) na otázku neodpovědělo.

Graf č. 15 - Otázka č. 14

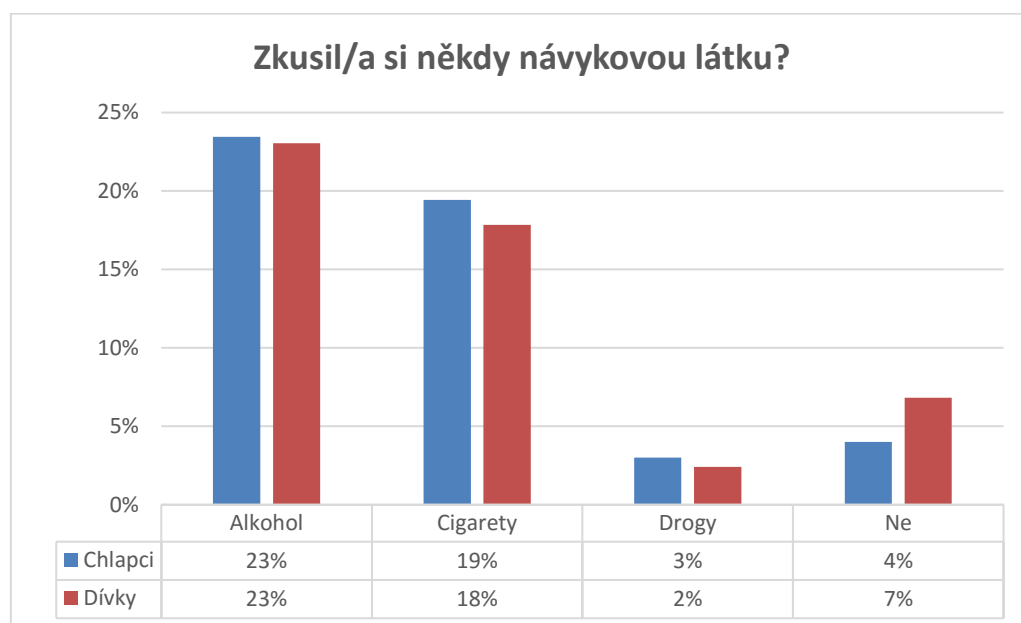
Tabulka č. 17 - Otázka č. 15

Zkusil/a si někdy návykovou látku?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Alkohol	61	68	54	49	232	46%
Cigarety	46	48	43	49	186	37%
Drogy	5	6	7	9	27	5%
Ne	20	12	14	8	54	11%

Celkem bylo shromážděno u této otázky 499 odpovědí, neboť žáci mohli vybrat více než jednu odpověď. Z tabulky a grafů jasně vyplývá, že nejčastější zkušenost mají žáci

s alkoholem, tuto skutečnost uvedlo 232 žáků (46 %), 117 chlapců (23 %) a 115 dívek (23 %). Kouřit cigaretu doposud zkusilo 186 žáků (37 %), 97 chlapců (19 %) a 89 dívek (18 %). 54 žáků (11 %), 20 chlapců (4 %) a 34 dívek (7 %), nikdy žádnou návykovou látku nezkusilo. S drogou má zkušenost 27 žáků (5 %), z čehož 15 chlapců (3 %) a 12 dívek (2 %). 4 žáci dopsali, že mají přímo zkušenost s marihuanou. Bez odpovědi otázku ponechalo 7 žáků.

Graf č. 16 - Otázka č. 15

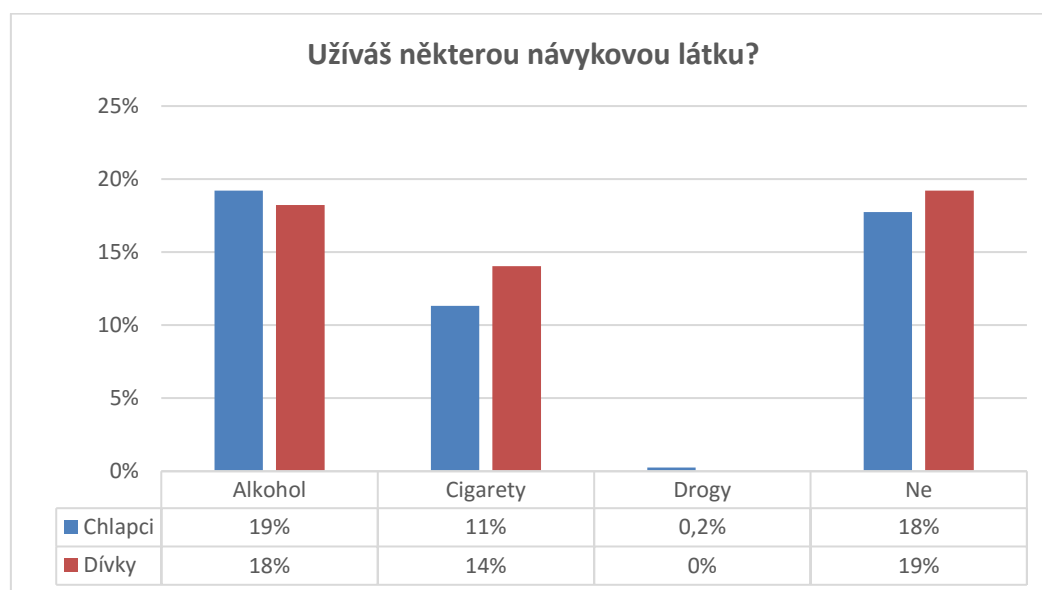
Tabulka č. 18 - Otázka č. 16

Užíváš některou návykovou látku?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Alkohol	33	40	41	38	152	37%
Cigarety	25	18	32	28	103	25%
Drogy				1	1	0,2%
Ne	40	43	38	29	150	37%

U této otázky měli žáci možnost vybrat více odpovědí a celkem bylo tedy shromážděno 406 odpovědí. V současnosti pravidelně neužívá žádnou návykovou látku 150 žáků (37 %), 72 chlapců (18 %) a 78 dívek (19 %). A však stále užívá alkohol 152 žáků (37 %), 78

chlapců (19 %) a 74 dívek (18 %). Mezi kuřáky lze z tabulky a grafů zařadit 103 žáků (25 %), 46 chlapců (11 %) a převážně 57 dívek (14 %). Ke zvoleným odpovědím občas žáci vpisovali poznámky typu: „Alkohol piju jen příležitostně na nějaké akci“, „Jen někdy na rodinných oslavách“, „Piju a kouřím jen na akci“. Jeden chlapec z 9. třídy zakroužkoval, že užívá stále z návykových látek také drogy, konkrétně dopsal marihuanu. Na otázku nedopovědělo 7 žáků, 4 chlapci a 3 dívky.

Graf č. 17 - Otázka č. 16

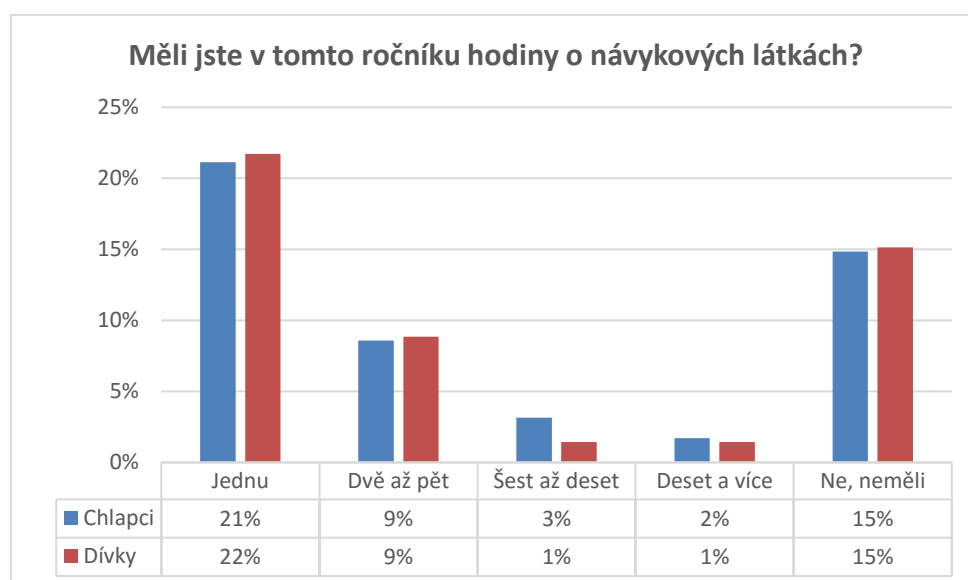
Tabulka č. 19 - Otázka č. 17

Měli jste v tomto ročníku hodiny o návykových látkách?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Jednu	40	43	36	31	150	43%
Dvě až pět	16	19	15	11	61	17%
Šest až deset	4	4	1	7	16	5%
Deset a více	5	2		4	11	3%
Ne, neměli	25	31	28	21	105	30%
Bez odpovědi	2	3	1	1	7	2%

U této otázky dominovala odpověď (43 %), ze které vyplývá, že žáci v 8. a 9. ročníku měli pouze jednu hodinu o návykových látkách. 105 žáků (30 %) uvedlo, že žádnou hodinu o

návykových látkách během školního roku neměli. O tom, že měli ve školním roce dvě až pět hodin o návykových látkách, je přesvědčených 61 žáků (17 %), 30 chlapců (9 %) a 31 dívek (9 %). Šest až deset hodin ve školním roce proběhlo podle 16 žáků (5 %), 11 chlapců (3 %) a 5 dívek (1 %). Nejméně žáků (3%) odpovědělo, že měli více než 10 hodin o návykových látkách a jejich prevenci. Na základní škole III a IV žáci občas k odpovědím vpisovali, že tyto hodiny proběhly v rámci předmětu výchova ke zdraví. Na otázku neodpovědělo 7 žáků (2 %).

Graf č. 18 - Otázka č. 17

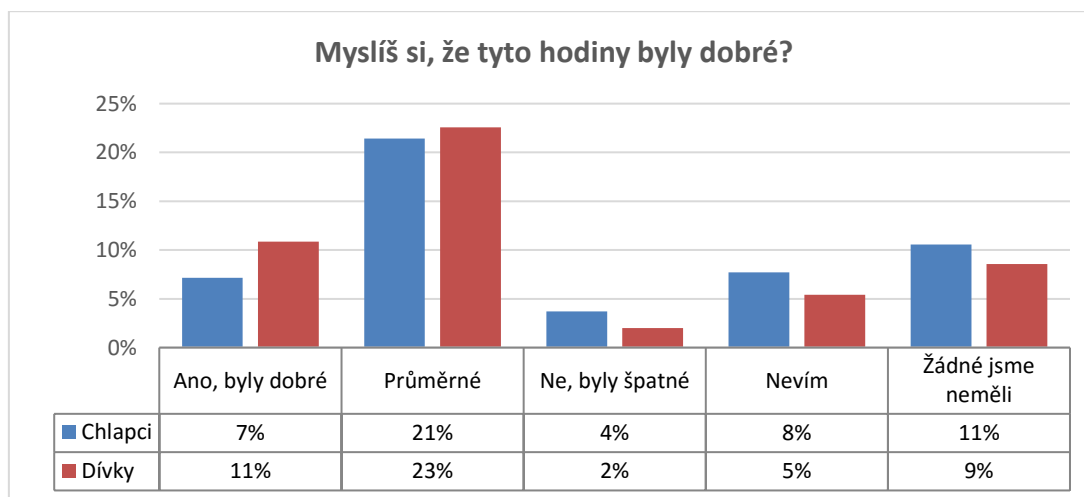
Tabulka č. 20 - Otázka č. 18

Myslíš si, že tyto hodiny byly dobré?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ano, byly dobré	24	16	14	9	63	18%
Průměrné	41	41	38	34	154	44%
Ne, byly špatné	3	11	4	2	20	6%
Nevím	7	15	12	12	46	13%
Žádné jsme neměli	17	19	13	18	67	19%

Tato otázka se vztahuje k otázce předchozí, u které měli žáci zodpovědět, kolik hodin o návykových látkách proběhlo v daném ročníku. 154 žáků (44 %), a to 75 chlapců (21 %) a

79 dívek (23 %), si myslí, že tyto hodiny byly převážně průměrné. Hodiny byly dobré podle 63 žáků (18 %), 25 chlapců (7 %) a 38 dívek (11 %). 20 žáků (6 %), a to 13 chlapců (4 %) a 7 dívek (2 %), uvedlo, že byly tyto hodiny špatné. O kvalitě těchto hodin nemá vyhraněný názor 67 žáků (19 %), 37 chlapců (11 %) a 30 dívek (9 %).

Graf č. 19 - Otázka č. 18

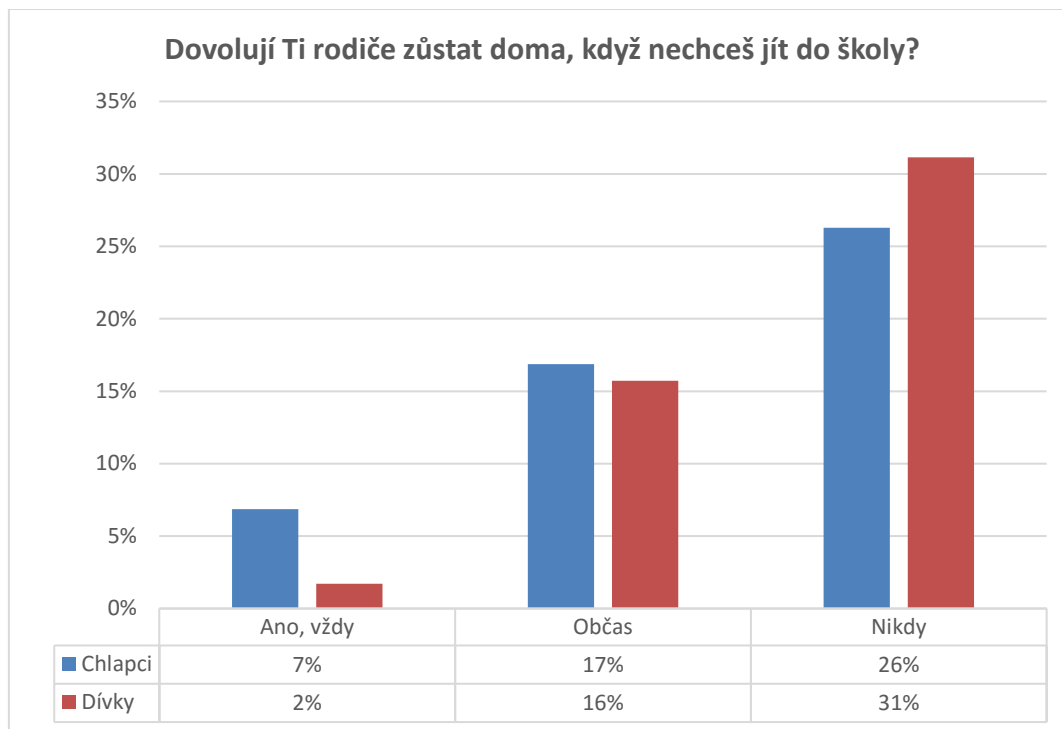

Tabulka č. 21 - Otázka č. 19

Dovolují Ti rodiče zůstat doma, když nechceš jít do školy?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ano, vždy	3	11	3	13	30	9%
Občas	32	39	23	20	114	33%
Nikdy	56	51	53	41	201	57%
Bez odpovědi	1	1	2	1	5	1%

Z grafu vyplývá, že rodiče 201 žáků (57 %), a to 92 chlapců (26 %) a 109 dívek (31 %), nenechávají nikdy své děti doma, když nechtějí jít do školy. 114 žáků (33 %) přiznalo, že je jejich rodiče občas nechávají doma místo školy. Rodiče 30 žáků (9 %), a to 24 chlapců (7 %) a 6 dívek (2 %), nechávají vždy jejich děti doma, pokud nechtějí jít do školy. Nezodpovězenou otázku nechalo 5 dívek (1 %), 2 chlapci (1 %) a 3 dívky (1 %).

Graf č. 20 - Otázka č. 19

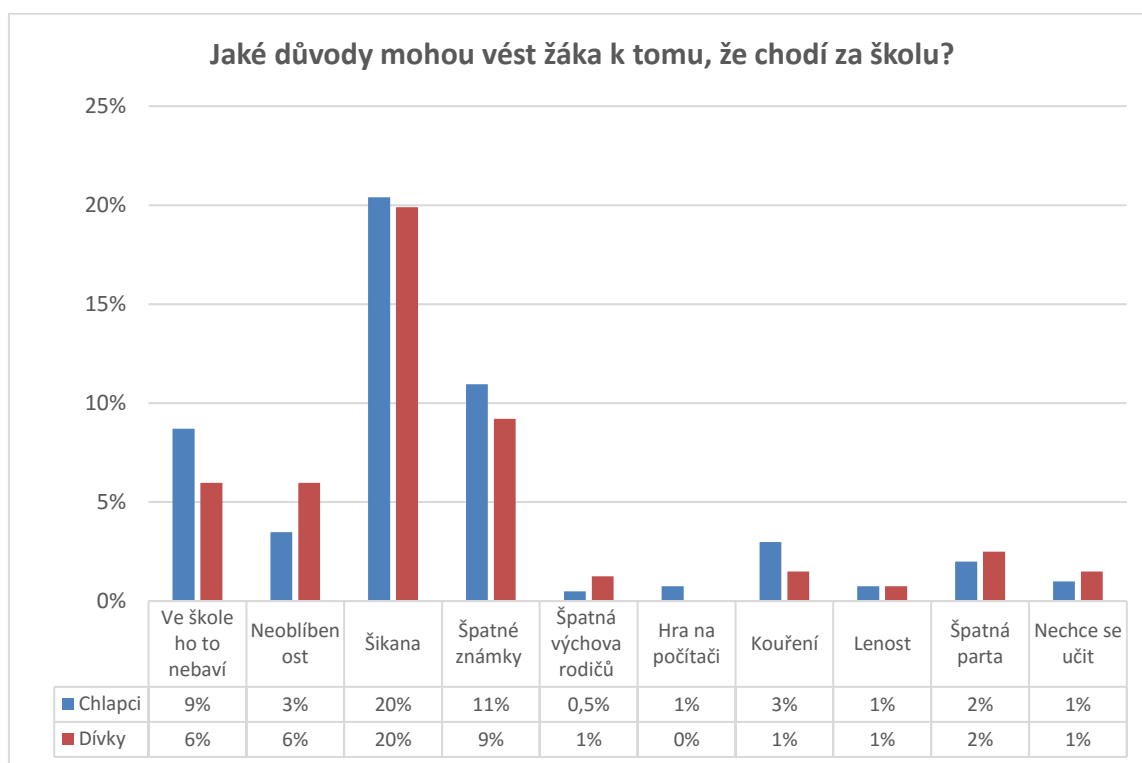
Tabulka č. 22 - Otázka č. 20

Jaké důvody mohou vést žáka k tomu, že chodí za školu?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Ve škole ho to nebaví	10	12	14	23	59	15%
Neoblíbenost	14	8	10	6	38	9%
Šikana	41	53	39	29	162	40%
Špatné známky	16	29	21	15	81	20%
Špatná výchova rodičů	3	1	2	1	7	2%
Hra na počítači		1		2	3	1%
Kouření	2	7	4	5	18	4%
Lenost	2	1	1	2	6	1%
Špatná parta	2	3	8	5	18	4%
Nechce se učit	2	2	4	2	10	2%

Jedná se o otázku otevřenou, u které měli žáci uvést aspoň jeden důvod, který může vést žáka k tomu, že chodí za školu. Celkové množství odpovědí u této otázky činí 402 odpovědí. Nejvíce žáků, a to 162 žáků (40 %), si myslí, že žáka vede k záškoláctví šikana,

ubližování od jiných žáků či jeho záměrné zesměšňování. Na druhém místě se umístila odpověď „špatné známky“, které podle 81 žáků (20 %) mohou vést žáka k záškoláctví. 59 žáků (15 %) uvedlo, že žák chodí za školu, protože ho to ve škole zkrátka nebaví a nelíbí se mu tam. Jedna dívka doslova napsala: „Nebaví mě, že nás neustále kontrolují a nedají nám volnost!“ Podle 38 žáků (9 %) chodí žáci za školu kvůli neoblíbenosti ve škole, a to ze strany žáků i učitelů. 18 žáků (4 %), a to především chlapci, uvádělo, že žák může chodit za školu z důvodu kouření, kouření s partou nebo dopisovali pouze „cigarety“. Se stejným procentuálním ohodnocením se umístila taktéž špatná parta či špatní kamarádi. Mezi další odpovědi, které byly zmiňovány nejméně, patří lenost, špatná výchova rodičů a hra na počítači. Na otázku neodpovědělo 19 žáků a dopisovali například: „Nevím“, „Nezajímám se o to“, „Je mi to jedno.“

Graf č. 21 - Otázka č. 20

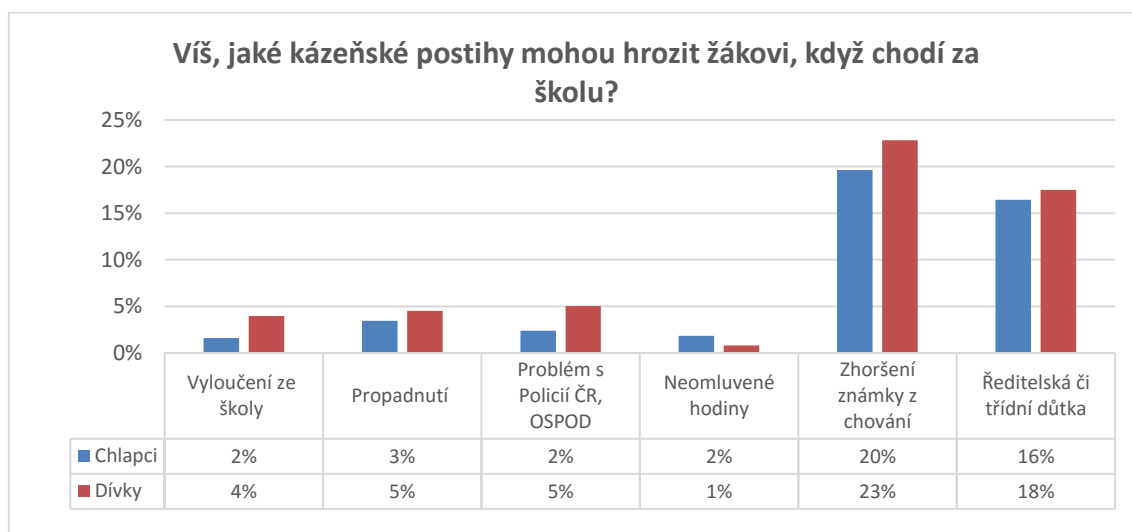

Tabulka č. 23 - Otázka č. 21

Víš, jaké kázeňské postihy mohou hrozit žákovi, když chodí za školu?						
Třída	8		9		CELKEM	
Pohlaví	Dívka	Chlapec	Dívka	Chlapec	n	%
Počet	92	102	81	75	350	
Vyloučení ze školy	7	4	8	2	21	6%
Propadnutí	7	6	10	7	30	8%
Problém s Policií ČR, OSPOD	10	6	9	3	28	7%
Neomluvené hodiny	2	3	1	4	10	3%
Zhoršení známky z chování	41	33	45	41	160	42%
Ředitelská či třídní důtka	37	41	29	21	128	34%

Poslední otázka je stejně jako otázka předchozí otevřená. Zde měli žáci doplnit aspoň jeden kázeňský postih, který může žákovi hrozit, když chodí za školu. Celkem bylo tedy shromážděno 377 odpovědí. Nejčastěji uváděným kázeňským postihem bylo zhoršení známky z chování (42%). Podle 128 žáků (34 %) hrozí žákovi, který chodí za školu, třídní či ředitelská důtka. 30 žáků (8 %) uvedlo, že kvůli záškoláctví mohou propadnout do nižší třídy. Jen o dva žáky méně, tedy 28 žáků (7 %) si myslí, že žák může mít problémy s Policií ČR, orgánem sociálně právní ochrany dětí či být umístěn do výchovného střediska. O vyloučení školy z důvodu záškoláctví je přesvědčeno 21 žáků (6 %). 10 žáků (3 %) napsalo, že bude mít dotyčný, který chodí za školu, stále neomluvené hodiny. Na otázku neodpovědělo 17 žáků a stejně jako u předchozí otázky napsalo pár jedinců: „Je mi to jedno“ nebo „Nezajímám se o to.“

Graf č. 22 - Otázka č. 21

4.5 Výsledky rozhovorů

Rozhovory byly provedeny se školními metodiky prevence na třech základních školách. Odpovědi školního metodika prevence ze základní školy IV byly zaslány elektronicky. Všechny tři rozhovory byly konstruovány stejně. Vzhledem k omezenému času školních metodiků prevence nebyl dostatečný prostor na doplňující otázky, z tohoto důvodu jsou některé odpovědi školních metodiků prevence poměrně stručné. Přepisy všech tří rozhovorů se školním metodikem prevence a elektronicky zodpovězených otázek školním metodikem prevence ze základní školy IV jsou uvedeny v Příloze 4, 5, 6 a 7 této diplomové práce.

Funkci školního metodika prevence na základních školách I, III a IV vykonávají 3 ženy a pouze na základní škole II tuto pozici plní muž. Na základní škole I a IV jsou v této funkci metodikové prevence více než 2 roky. Školní metodik prevence ze základní školy II je na této pozici necelý rok. Metodik prevence III působí na základní škole od ledna letošního roku a uvádí, že s funkcí metodika prevence se teprve seznamuje.

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Odpovědi všech metodiků prevence byly téměř shodné. Školní metodikové prevence ze základní školy I, III a IV zmiňovali z rizikového chování především šikanu, nevhodné chování mezi žáky, agresivitu mezi žáky, umístování fotografií na sociální sítě, zviditelňování se, záškoláctví, závislost na návykových látkách a závislost na sociálních sítích. Jediný školní metodik prevence ze základní školy II neuvedl, že by během jeho funkce musel nejčastěji řešit šikanu, naopak jako jediný uvedl, že se ve své praxi u žáků nejčastěji setkává také s rizikovým sexuálním chováním.

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Všichni metodikové prevence vidí snahu školy v prevenci rizikového chování právě ve výše zmíněných formách rizikového chování, tedy v otázce č. 1. Školní metodik prevence ze základní školy I uvádí, že se velmi často jedná o nevhodné a agresivní chování mezi žáky, až nezdravý individualismus s prvkem zviditelňování se. Snahou školy je upevňovat

a posilovat vztahy mezi členy každé třídy. Snaha o prevenci takového chování a šikany je i na straně metodiků prevence ze základní školy III a IV. Školní metodik prevence ze základní školy II uvádí prevenci užívání návykových látek, sexuální rizikové chování a prevenci bezpečnosti na internetu.

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Všichni metodikové prevence uvedli jednoznačnou spolupráci s Policí ČR. Metodikové prevence ze základní školy I, II a III se taktéž shodli na spolupráci s pedagogicko-psychologickou poradnou. Školní metodikové prevence ze základní školy II a III zmínili spolupráci se střediskem výchovné péče. Dále byli školním metodikem prevence IV zmíněny spolupráce s OSPOD, městským úřadem (MÚ) – odbor péče o mládež a speciálně pedagogickým centrem (SPC), se kterým škola vyhledává problémové žáky a žáky, u kterých má podezření na rizikové chování.

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Dle informací od školních metodiků prevence lze konstatovat, že všechny čtyři školy spolupracují s neziskovými organizacemi, které se nacházejí v jejich městě či okolí, a využívají jejich preventivní programy. Základní škola I využívá preventivní program Do světa, tento program využívá i základní škola II spolu s dalšími preventivními programy, které se nazývají Station 17 a MP Education. Preventivní program Station 17 využívá i základní škola III, kdy metodik prevence této školy uvedl pouze tento preventivní program. Základní škola IV využívá program Prevent 99 od nízkoprahového centra Cross.

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Metodička prevence ze základní školy I uvedla, že se jejich škola v minulosti do žádného projektu nezapojila a nyní taktéž není zapojena. Podle metodika prevence na základní škole II byla škola v minulosti zapojena do preventivního projektu, který byl financován MŠMT, ale není si jistý, neboť je na této pozici necelý rok. Ani podle metodika prevence na základní škole IV není škola zapojena do žádného projektu, na který poskytuje dotace MŠMT. V minulosti však škola zapojena byla, ale MŠMT financoval tento projekt pouhý

jeden rok. Jediná základní škola III je zapojena v současnosti do projektu, který se nazývá NNTB, tedy „Nenech to být.“

Otázka č. 6: Jaké preventivní programy škola využívá?

Školní metodikové prevence ze základní školy I, II a IV uvádějí preventivní programy na posílení vztahu ve třídě, na snížení agrese mezi žáky, prevenci ubližování si mezi sebou, prevenci šikany a posílení osobního bezpečí žáků. Školní metodička ze základní školy III říká, že jejich škola využívá preventivní programy, které jsou taktéž zaměřeny na etiku a slušné chování, neboť to je u dnešních dětí velký kámen úrazu. Dále uvádí programy na prevenci drog, tento program taktéž uvádí i školní metodik II spolu s programy na prevenci sexuálního rizikového chování.

Otázka č. 7: Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?

Školní metodikové prevence ze základní školy III a IV uvedli, že je nenapadá nic, jak by byli zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy. Oproti tomu na základní škole I jsou pravidelně pro rodiče žáků pořádány přednášky, které se týkají bezpečnosti jejich dětí ve škole. Školní metodik prevence z této školy doplňuje, že se rodiče mohou zúčastnit na většině akcí, které škola pořádá, může se například jednat i o různé exkurze a soutěže. Odpověď školního metodika prevence ze základní školy II se téměř shoduje s odpovědí školního metodika I, i na jejich škole se rodiče mohou zúčastnit různých akcí, které škola pořádá. Na této škole jsou zároveň i zákonní zástupci zapojeni do spolku, který se stará o výchovu jejich dětí ve škole.

Otázka č. 8: Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?

Podle všech metodiků prevence škola nabízí dostatečné množství zájmových kroužků, které školy mohou využívat. Každý metodik prevence vyjmenoval nespočetné množství kroužků, které mohou žáka velmi dobře rozvíjet i mimo běžnou výuku. Školní metodikové prevence I a IV si myslí, že žáci projevují o tyto kroužky zájem. Dle metodika prevence II navštěvují žáci na 2. stupni zájmové kroužky nabízené školou, ale spíše se jedná o žáky na 1. stupni. Podle metodika prevence III využívají žáci spíše kroužky na základní umělecké škole a v domově dětí a mládeže.

Otázka č. 9: Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?

Podle všech metodiků prevence reagují všichni žáci kladně na preventivní aktivity školy. Žáci mají podle metodiků o preventivní aktivity zájem, chtějí se podílet na jejich organizaci či je dokonce sami pořádají. Metodikové prevence zmiňují preventivní aktivity jako Den dětí, čerti v roli 9ťáků, Noc s Andersenem, besídky, workshopy apod. Jen metodik prevence ze základní školy III dodává, že sice žáci reagují na preventivní aktivity školy kladně, ale spíše v těchto akcích vidí pouze záminku, jak se ulít z vyučování, než aby si opravdu z preventivních aktivit něco odnesli.

Otázka č. 10: Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?

Školní metodikové prevence ze základní školy I, III a IV využívají jako formu zpětné vazby především sledování, zda se situace mezi žáky lepší. Školní metodik ze základní školy III říká, že zpětnou vazbou je i to, jestli se zlepšila informovanost a chování žáků nejen ve škole, ale i ve společnosti celkově. Školní metodik IV doplňuje, že příležitostně využívají rozhovory s učiteli a školní metodik I uvádí dotazníkové šetření, které na škole proběhlo v roce 2014 a v letošním roce. Školní metodik II uvedl jako formu zpětné vazby dotazníky, diskuzi s žáky a samostatné práce žáků.

Shrnutí odpovědí

Ze všech odpovědí se školními metodiky prevence lze shrnout, že všechna opatření škol v rámci rizikového chování jsou na poměrně dobré úrovni. Metodikové prevence se shodují, že se ve škole nejčastěji musí zaměřovat na šikanu, agresi, násilí a nevhodné chování mezi žáky, dále uvádějí záškoláctví a užívání návykových látek. Tuto skutečnost potvrzují i výsledky z dotazníkového šetření. Nedostatky v opatřeních škol vnímám v nedostatečné spolupráci školy se zákonnými zástupci žáků a v nezapojení škol do preventivních projektů podporované MŠMT. Pouze jedna základní škola, a to základní škola III, je momentálně zapojena do preventivního projektu s názvem „Nenech to být“. I poslední otázka, která zjišťovala, jakou formou metodikové prevence získávají zpětnou vazbu jejich práce, nepřinesla příliš uspokojivé výsledky. Většina metodiků prevence využívá jako zpětnou vazbu sledování, zda se situace mezi žáky lepší.

4.6 Ověření výzkumných předpokladů a diskuze

VO₁: Budou si žáci vědět rady v případě setkání s rizikovým chováním?

K hlavní výzkumné otázce byl sestaven výzkumný předpoklad, který zní, že 80 % žáků si v dotazníkovém šetření bude vědět rady v případě setkání s rizikovým chováním. Lze předpokládat, že pokud 80 % žáků bude vědět, jak se zachovat v případě střetnutí s rizikovým chováním, že jsou žáci v této oblasti dobře informováni. K výzkumnému předpokladu VP₁, který byl sestaven na základě výzkumné otázky vztahující se k hlavnímu cíli této diplomové práce, odpovídají v dotazníkovém šetření otázky č. 2, 4, 9, 10, 11, 14, 17, 18, 20, 21.

V otázce č. 2 odpovědělo 18 žáků, že nejsou dobře informováni o žádném rizikovém jevu a 7 žáků na otázku neodpovědělo. Celkem 325 žáků (92 %) vždy uvedlo jeden či více rizikových jevů, o kterých si myslí, že jsou nejlépe informováni.

V otázce č. 4 nevědělo 44 žáků (13 %), jak se jmenuje jejich školní metodik prevence, 20 žáků (6 %) nechalo otázku bez odpovědi a 27 žáků (8 %) odpovědělo na otázku špatně. Správně tedy celkem odpovědělo 259 žáků (74 %).

Otázka č. 9 zjišťovala, na koho prvního by se žák obrátil v případě, že by věděl o tom, že je šikanovaný jeho spolužák. Zde 22 žáků (6 %) vybralo odpověď, že by se neobrátili na nikoho a 15 žáků (4 %) v odpovědi „jiné“ uvedlo, že by o to nestarali, jelikož se jich to netýká apod. Jeden žák (0,3 %) neodpověděl. Celkem 312 žáků (89 %) by se obrátilo s touto informací na nějakou osobu z předvolených možností, nejčastěji na třídního učitele (57 %).

V otázce č. 10 odpovídali žáci, na koho prvního by se obrátili, kdyby se stali oni sami obětí šikany. V této otázce by se 19 žáků (5 %) neobrátilo na nikoho, 11 žáků (3 %) doplňovalo do jiné, že by si to vyřešili sami, dotyčnému agresorovi to vrátili apod., 3 žáci (1 %) na otázku neodpověděli. Celkem 317 žáků (91 %) by se obrátilo na nějakou osobu z předvolených možností, nejčastěji se jednalo o rodiče (44 %).

Otázka č. 11 měla zjistit, od koho mají žáci pocit, že jsou nejlépe o šikaně informováni, 70 žáků (20 %) si myslí, že není od nikoho o tomto rizikovém jevu dostatečně informováno. 280 žáků (80 %) doplnilo, že jsou nejlépe informováni od školy, rodiny či přátel, nejvíce

hlasů (58 %) získala od žáků škola. Zde lze zmínit jako pozitivní, že školy dostatečně spolupracují se státními institucemi a neziskovými organizacemi. Tento fakt potvrzuje v dotazníkovém šetření i otázka č. 3, která zjišťuje, od koho jsou ve škole žáci nejvíce informováni o rizikovém chování a jeho prevenci. V této otázce uvedlo 177 žáků (51 %), že se ve škole dozvídá o rizikovém chování a jeho prevenci hlavně během preventivních akcí pořádaných cizí osobou. Bohužel se většina škol, kromě základní školy II, nezapojují do projektů, na které poskytuje finance samotné MŠMT.

Otázka č. 14 měla odhalit, na koho prvního by se žák obrátil v případě problému se závislostí na drogách. 41 žáků (12 %) by se neobrátilo s tímto problémem na nikoho, 7 žáků (2 %) odpovědělo do „jiné“, že by si to vyřešili sami apod., 5 žáků (1 %) nechalo otázku nevyplněnou. 297 žáků (85 %) by se však s tímto problémem obrátilo na osobu, ke které mají nejblíže či chovají určitou důvěru, nejčastěji žáci volili své rodiče (42 %).

U otázky č. 9, 10 a 14 mě překvapilo, že by se při reálném problému se šikanou či závislostí na návykových látkách obrátilo jen malé množství žáků na školního metodika prevence. Z otázky 4. vyplynulo, že 259 žáků (74 %) má sice podvědomí o tom, jak se jmenuje jejich metodik prevence, ale přesto by jeho pomoc nevyhledala velká část žáků. V otázce č. 5 taktéž žáci uváděli, že 323 (92 %) z nich pomoc u metodika prevence nikdy nehledalo.

Otázka č. 17 měla prozkoumat, zda měli žáci v současném ročníku nějaké hodiny o návykových látkách. Podle 105 žáků (30 %) v jejich současném ročníku žádnou hodinu o návykových látkách neměli, 7 žáků (2 %) na otázku neodpovědělo. Celkem 238 žáků (68 %) uvedlo, že měli v tomto ročníku jednu až deset a více hodin, nejčastěji však žáci volili odpověď, že měli pouze jednu hodinu o návykových látkách (43 %). Otázka č. 18 navazovala na otázku č. 17 a měla zjistit, jaký je názor žáků na tyto hodiny. 67 žáků (19 %) vyplnilo, že žádné hodiny v tomto ročníku neměli, 46 žáků (13 %) odpovědělo, že neví a podle 20 žáků (6 %) byly tyto hodiny špatné. Hodiny byly dobré pro 63 žáků (18 %), pro většinu žáků (44 %) byly průměrné.

Tato otázka nejspíš poukazuje i na fakt, že žáci v otázce č. 4 nejvíce uváděli získání informací od preventivních akcí, které jsou pro školy pořádaný externí osobou, jako je například Policie ČR.

Otázka č. 20 byla otevřenou otázkou, do které měl žák doplnit aspoň jeden důvod, který může vést žáka k tomu, že chodí za školu. Kromě 19 žáků (5 %) uvedl každý žák aspoň jeden důvod, který může dohnat žáka k záškoláctví.

Otázka č. 21 byla také otevřenou otázkou, ve které měl žák vymyslet aspoň jeden kázeňský postih, který může hrozit žákovi za to, že chodí za školu. Zde kromě 17 žáků, kteří na otázku neodpověděli a 21 žáků, kteří uvedli jako kázeňský postih vyloučení ze školy, každý žák vymyslel aspoň jeden správný důvod, který může hrozit žákovi za záškoláctví. Zde lze tedy předpokládat, že odpovědělo správně 89 % respondentů.

Z výše popsaných otázek, které se vztahují k hlavnímu cíli této diplomové práce, lze uvést, že je výzkumný předpoklad potvrzen, neboť závěrečným výsledkem výše vyjmenovaných otázek je, že přesně 80 % žáků ví, jak se zachovat v případě, že by setkali s rizikovým chováním.

VO₂: S jakými formami rizikového chování se žáci nejčastěji setkali?

Očekávaným výstupem otázky č. 1 dle výzkumného předpokladu bylo, že se doposud nejčastěji žáci setkali s dvěma formami rizikového chování, a to z 80 % se šikanou a 65 % se záškoláctvím. Tento výzkumný předpoklad se nepotvrdil. Z výsledků dotazníků vyplývá, že sice nejčastěji uváděným rizikovým chováním je šikana, a to v 74 % případů, což je o 6 % méně, než bylo původně předpokládáno, ale druhým nejčastějším rizikovým chováním se stalo dle dotazníku závislostní chování, které zvolilo 213 žáků (61 %). Záškoláctví se tímto umístilo až na třetí pozici za závislostním chováním, žáky bylo zvoleno celkem 184krát (53 %).

Výsledky výzkumného šetření souhlasí i s odpověďmi školních metodiků prevence na otázky, které zjišťovaly, jaké formy rizikového chování ve své praxi nejčastěji řeší a na prevenci jakého rizikového chování se musí jejich škola nejvíce zaměřovat. Téměř všichni metodikové prevenci uváděli, že musí řešit šikanu, agresivitu mezi žáky, náznaky násilí, ubližování mezi žáky, záškoláctví a užívání návykových látek. Zaměřovat se především musí na prevenci nevhodného chování mezi spolužáky, šikanu, bezpečnost na internetu, agresivní chování a prevenci užívání návykových látek. Školní metodik ze základní školy II uvedl navíc prevenci sexuálního rizikového chování.

Výstupem výzkumné otázky je, že se žáci nejčastěji doposud setkali se třemi formami rizikového chování, tedy, které přesáhly nadpoloviční zastoupení u žáků, a to v 74 % případů se šikanou, v 61 % se závislostním chováním a v 53 % se záškoláctvím. To potvrzují i školní metodikové prevence, kteří tyto formy rizikového chování nejčastěji doplňují o agresivní chování mezi žáky, násilí mezi žáky a zviditelňování se nevhodným až nezdravým způsobem.

Na čtvrtém místě se s procentuálním zastoupením 46 % umístil rasismus a xenofobie. Ostatní formy rizikového chování, jako rizikové chování v dopravě, sexuální rizikové chování, poruchy příjmu potravy, krádeže a vandalismus, byly taktéž poměrně vysoko procentuálně zastoupeny. Obecně lze konstatovat, že zkušenosti žáků s rizikovým chováním jako takovým jsou vysoké.

VO3: Setkali se žáci se šikanou a kyberšikanou?

K této výzkumné otázce byly sestaveny dva výzkumné předpoklady. První výzkumný předpoklad říká, že se 80 % žáků už někdy setkalo se šikanou, z čehož jich 50 % bylo/je šikanovaných a druhý výzkumný předpoklad říká, že 60 % žáků už se někdy setkalo s kyberšikanou, z čehož jich bylo/je 20 % šikanovaných.

První výzkumný předpoklad se nepotvrdil, neboť podle dotazníku se 175 žáků (50 %) setkalo se šikanou, což je o 30 % méně, než říká sestavený výzkumný předpoklad. Lze považovat za pozitivní, že výsledek otázky č. 12 v dotazníkovém šetření, je nižší, než říká předpoklad. Výrazný procentuální rozdíl lze pozorovat i u předpokladu, že se 50 % žáků někdy v minulosti či v současnosti setkalo se šikanou. Výsledek z grafu totiž ukazuje, že 55 žáků (16 %) je nebo bylo šikanováno. 163 žáků (47 %) odpovědělo, že se s šikanou nikdy nesetkalo.

Ani druhý výzkumný předpoklad se nepotvrdil. Výzkumný předpoklad předvídal 60% zkušenost žáků s kyberšikanou, ale otázka č. 13 dotazníku naopak ukázala, že 222 žáků (63 %) se šikanou nikdy nesetkalo. S kyberšikanou se setkalo 128 žáků (37 %), což poukazuje na 23% rozdíl mezi výzkumným předpokladem a výsledkem šetření otázky č. 13. Dále výzkumná otázka přepokládala, že 20 % bylo/je šikanovaných, ale výsledky z dotazníku

toto očekávání taktéž nepotvrdily. 31 žáků (9 %) je či bylo v minulosti šikanováno, to je o 11 % méně, než bylo odhadováno.

Dnes se odborníci z Evropské studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) shodují na tom, že se sice mezi dětmi a mladistvými snižuje výskyt závislostí na návykových látkách, hlavně alkoholu a tabáku, ale oproti tomu se na školské půdě naopak zvyšuje přítomnost agrese mezi žáky a dochází k nárůstu šikany a kyberšikany, která souvisí s rozvojem informačních technologií. Tuto skutečnost potvrzují i školní metodikové prevence ze základní školy I, III a IV, kteří ve svých odpovědích, s jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejvíce setkávají, zmiňují především šikanu, náznaky agresivity, nevhodné chování mezi žáky navzájem, ubližování si mezi sebou, zviditelňování se žáků nevhodným až agresivním způsobem a umisťování nevhodných fotografií na sociální síť.

Z otázek č. 12 a 13 vyplývá, že se šikanou setkala 50 % a s kyberšikanou 37 % dotazovaných žáků, což je v obou případech méně, než bylo očekáváno na základě sestavené domněnky. I přesto je procentuální zastoupení poměrně vysoké. Díky současnému využívání informačních technologií, které se staly nedílnou součástí života každého jedince, se vedle běžné šikany rozvinul i nebezpečný druh internetové šikany, tedy kyberšikany. Výzkumy říkají, že i přes tento drtivý rozvoj komunikačních technologií, stále převládá šikana, která je realizována mezi žáky tváří v tvář, což potvrzuje i dotazníkové šetření této diplomové práce. A však velmi často je spíše mezi žáky běžná šikana doprovázena taktéž kyberšikanou (Janošová, 2016).

VO4: Jaká je zkušenost žáků s užíváním návykových látek?

Výzkumná otázka se vztahuje k otázkám č. 15, 16 z dotazníkového šetření. K výzkumné otázce byly sestaveny tři výzkumné předpoklady, které očekávají, že 90 % žáků zkusilo pít alkohol a 20 % alkohol stále užívá; 60 % žáků už někdy zkusilo kouřit a 20 % žáků stále kouří; 20 % už někdy zkusilo užívat drogy, ale trvale je nikdo neužívá.

První výzkumný předpoklad říká, že 90 % žáků zkusilo pít alkohol a 20 % alkohol stále užívá. Na základě informací získaných z dotazníků lze vyhodnotit výzkumný předpoklad jako nepotvrzený. Na otázku, zda žáci někdy zkusili pít alkohol, odpovědělo 232 žáků (66 %) ano, což je o 24 % méně, než byla původní sestavená domněnka. Na otázku, zda žáci

užívají některou návykovou látku, odpovědělo 152 žáků (43 %), že stále užívá alkohol, tedy o 23 % více, než říká výzkumný předpoklad.

Otázka č. 15 zjistila, že 186 žáků (53 %) někdy zkusilo kouřit, což je o 7 % méně, než jsem se domnívala. U otázky č. 16 odpovědělo 103 žáků (29 %), že v současné době stále kouří, to je o 9 % více, než říká výzkumný předpoklad. Z výsledku lze vyvodit nepotvrzení předpokladu.

Poslední výzkumný předpoklad říká, že 20 % už někdy zkusilo užívat drogy, ale trvale je nikdo neužívá. Tento výzkumný předpoklad se potvrdil částečně, a to proto, že z otázky č. 15 dotazníku vyplynulo, že 27 žáků (8 %) někdy v minulosti zkusilo drogy, což je o 12 % méně, než byl odhad žákovi zkušenosti s užíváním drog. Otázka č. 16 poukazuje na fakt, že trvale užívá drogy jeden žák, a to chlapec z 9. třídy, přičemž očekávaným výsledkem výzkumného předpokladu bylo, že nikdo z žáků drogy trvale v současnosti neužívá.

Česká republika je řazena v konzumaci alkoholu na první příčky v porovnání s ostatními evropskými zeměmi, a proto není divu, že v této zemi přetrvává i značný problém se zkušeností konzumace alkoholu u dětí a mladistvých. Potíží v této oblasti je, že společnost v této zemi je velmi tolerantní k užívání legálních návykových látek. Především se pak jedná o samotné rodiče, kteří dovolují například svým dětem slavnostní přípitek při rodinné oslavě apod., což přiznali u otázky č. 16 v dotazníku i někteří žáci. Tento problém souvisí i s faktem, že je alkohol, ale taktéž i cigarety, pro žáky na některých místech velmi dobře dostupný, jelikož někteří prodejci v obchodě či restauraci nedodržují zákonem uložený zákaz prodeje alkoholických nápojů a cigaret osobám mladším osmnácti let (Sovinová, Csémy, 2003).

I když výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) říkají, že užívání návykových látek mezi žáky má klesající tendenci, i přes to se Česká republika stále drží na prvních místech v užívání těchto látek mezi dětmi a mladistvými. Nejméně zkušeností mají podle studie ESPAD žáci s užíváním nelegálních návykových látek. Sestavení výzkumných předpokladů bylo inspirováno výsledky z výzkumu ESPAD z roku 2015. Vzhledem k tomu, že byl výzkum ESPAD zaměřen na žáky ve věku 16 let, byly v diplomové práci sestaveny předpoklady, které očekávaly nižší procentuální zastoupení ve

zkušenosti či současném užívání návykových látek u žáků na 2. stupni vybraných základních škol v okrese Strakonice.

Z nabytých výsledků lze usoudit, že i když žáci mají nižší zkušenost s užíváním návykových látek, než bylo původně předpokládáno, stejně se zkušenost s legálními návykovými látkami týkala více než poloviny všech dotázaných respondentů. I 8 % uváděné zkušenosti s nelegálními látkami u 14letých a 15letých žáků, není taktéž vůbec pozitivní. V současnosti užívá alkohol 43 % žáků, což je o 23 % více, než říkal předpoklad. Trvale kouří 29 % žáků, a tím se skutečný výsledek dotazníkového šetření s předpokladem liší o 9 %. Jeden žák stále užívá nelegální drogu, a to konkrétně marihuanu. Závěrem lze říct, že celkové zkušenosti žáků s užíváním návykových látek, hlavně těch legálních, kterými jsou alkohol a tabák, jsou poměrně vysoké.

VOs: Dovolují rodiče svým dětem zůstat doma, když nechtějí jít do školy?

Otázka č. 19 v dotazníkovém šetření měla zjistit, zda rodiče nechávají své děti doma, pokud nechtějí jít do školy. Na základě výzkumné otázky byl vytvořen předpoklad, který odhadoval, že pouhých 20 % rodičů nenechává své děti doma za školou. Výsledky této otázky z dotazníku však nepotvrzují výzkumný předpoklad, neboť 201 žáků (57 %) odpovědělo, že jim jejich rodiče nedovolují zůstat doma, pokud nechtějí jít do školy. To je až o 37 % více, než říká výzkumný předpoklad. Rodiče 30 žáků (9 %) nechávají své děti doma vždy, když chtějí a 114 žáků (33 %) odpovědělo, že je rodiče nechávají doma občas, pokud chtějí.

Frekvence záškoláctví je v současnosti poměrně dost zastoupena. Jeden z hlavních faktorů, který má vliv na záškoláctví žáka, je vedle řady dalších faktorů právě samotná rodina. Někteří pedagogičtí odborníci rodinu považují jako jeden z nejpodstatnějších faktorů této formy rizikového chování. Reid (2000) uvádí, že děti, které například vyrůstají v rozvrácených, v neúplných, sociálně slabých či problémových rodinách, mívají vyšší sklon k záškoláctví, a dokonce i míra tolerance ze strany samotných rodičů je vůči záškoláctví poměrně vysoká. Opačným případem mohou být rodiny, které mají na dítě příliš velké nároky ve vzdělávání, i takové jednání může dítě dohnat k záškoláctví.

Rodiče jsou sice odpovědní za to, že jejich děti plní povinnou školní docházku, ale mnohdy jsou to právě oni, kdo svým dětem navrhuje, schvaluje či dovoluje zůstat doma za školou. Z praxe jsou známy například případy, kdy rodiče vyžadují po dítěti, aby zůstal doma se svým nemocným sourozencem, protože on musí do práce. Velmi diskutovatelné je, zda se za podporované záškoláctví považuje i situace, kdy rodina chce jet na týdenní dovolenou k moři, a proto dítě ze školy na tuto dobu omluví. Někteří rodiče ani jeden z popsaných případů nepovažují za záškoláctví, a proto je logické, že jej takto nevnímá ani samotné dítě (Jedlička, 1998).

Z dotazníků vyplynulo, že více než polovina rodičů své děti doma nenechává. Otázkou zde je, jak je zmíněno výše, jestli žáci považují za takové záškoláctví i situaci, kdy celá rodina jede například na rodinnou dovolenou v průběhu školního roku. V otázce č. 20, která se žáků ptá, jaké důvody mohou vést žáka k chození za školu, bylo 7 žáků zmíněno, že se může jednat o špatnou výchovu rodičů. Tři žáci dokonce uvedli jako důvod „hra na počítači“, což by mohlo souviset s tím, že dítě zůstává doma kvůli hrám na počítači, a však je opět otázkou, zda jsou s touto skutečností rodiče seznámeni či nikoliv.

VO6: Navštěvují žáci zájmové kroužky, které jim škola nabízí?

Na základě otázky č. 7 v dotazníkovém šetření vyplývá, že 352 žáků (98 %) ví o zájmových kroužcích nabízených školou, pouze 8 žáků (2 %) si myslí, že jim škola žádné zájmové kroužky nenabízí. Z rozhovoru se školním metodikem prevence, otázka č. 8, je ovšem zřejmé, že všechny školy nabízejí žákům dostatek zájmových kroužků. A však tyto zájmové kroužky, podle výsledků tabulky a grafů z dotazníku, navštěvuje 81 žáků (23 %), a to 37 chlapců (11 %) a 44 dívek (13 %). Podle slov metodika prevence ze základní školy II využívají zájmové kroužky školy spíše žáci na 1. stupni, než žáci na 2. stupni základních škol, proto je také výzkumný podíl žáků 8. a 9. třídy, kteří tyto kroužky navštěvují, poměrně nízký.

Otázka č. 6, která zjišťovala v dotazníkovém šetření, jakým způsobem žáci tráví nejčastěji svůj volný čas, ukázala, že 102 žáků, což je o 21 žáků více než v otázce č. 7, tráví většinu svého času také zájmovými kroužky. Dalo by se tedy předpokládat, že 21 žáků, kteří nenavštěvují zájmové kroužky nabízené školou, navštěvují zájmové kroužky nabízené jinou institucí. I školní metodik prevence ze základní školy III uvádí, že jejich žáci spíše

navštěvují kroužky v základní umělecké škole a v domově dětí a mládeže. I přes to se zájmové kroužky v otázce č. 6 umístily na posledním místě, jako nejméně volená odpověď.

Na základě informací získaných z dotazníků se výzkumný předpoklad nepotvrdil. Výzkumný předpoklad předvídal u žáků aspoň 40% využívání zájmových kroužků nabízených školou. Dotazníkové šetření poukázalo na to, že 81 žáků (23 %) využívá tyto zájmové kroužky, i když by se dalo považovat za příznivé, že 102 žáků z celkového počtu 350 respondentů navštěvuje zájmové kroužky celkově, i přes to se výsledek značně procentuálně liší.

Je zřejmé, že s přestupem z 1. stupně na 2. stupeň se zcela mění zájmy žáků. Žáci najednou setrvávají ve škole mnohem více času z důvodu navýšení výukových hodin a povinností, a proto zbytek volného času tráví raději mimo budovu školy. Vzhledem k tomu, že jsou žáci na 2. stupni podstatně samostatní, většina z nich může domů docházet bez dohledu rodičů a volný čas trávit dle vlastního uvážení. Na 1. stupni se rodiče snaží pro své děti vymyslet, co nejvíce zájmových kroužků nabízených školou, jen proto, aby dítě po výuce nečekalo pouze ve školní družině a nějak plnohodnotně ho zabavili do té doby, než budou moci odejít z práce a dítě si ve škole vyzvednout (Hájek et al., 2011).

Způsob trávení volného času žáků na 2. stupni se liší podle jejich věku, pohlaví, rodinného prostředí, finančních možností rodiny a řady dalších faktorů. Nejdůležitější však je, aby dítě navštěvovalo zájmový kroužek proto, že si jej vybralo ono samo, baví ho a ne kvůli tomu, že je to po něm vyžadováno. Každý rodič by však měl podporovat své dítě ve využívání zájmových kroužků, neboť zájmové kroužky mají svůj preventivní charakter vůči rizikovému chování, ale samotné navštěvování kroužku by mělo být pouze dobrovolnou volbou žáka. V případě, že je dítě nuceno na zájmový kroužek docházet, nikdy nebude plnit svůj pravý účel, ale naopak (Hájek et al., 2011).

5 Návrh na využití výsledků šetření

Bezpečnost na školách

Jedním z hlavních priorit škol by mělo být vytvořit pro žáky bezpečné prostředí, tedy jakýsi standard školské bezpečnosti ve vztahu k rizikovému chování. Škola je včetně domova zajiště jedním z míst, kde se samotní žáci mohou cítit nejbezpečněji, a proto by mělo být snahou každé školy neustále zvyšovat úroveň bezpečnosti škol a chránit žáky vůči negativním jevům, které na ně mohou působit ne jen uvnitř školy, ale hlavně také mimo ní. Z 350 dotázaných respondentů odpovědělo v dotazníkovém šetření na otázku, zda se cítí ve své škole bezpečně 88 žáků (25 %) kladně, to není dle mého názoru chvályhodný výsledek. 135 žáků (39 %) sice nad touto otázkou nikdo nepřemýšlelo a 102 žáků (29 %) nevědělo, jaký je jeho názor, ale i přesto 23 žáků (7 %) uvedlo, že se na své škole necítí bezpečně. Jeden žák na otázku neodpověděl.

K vytvoření bezpečné školy pro žáky bezpochyby patří vytvoření určitých vzájemně kompatibilních pravidel, které by měly vést k vyšší kázni žáků, a tím i předcházení rizikovému chování mezi žáky. Žáci by měli být s těmito pravidly dobře seznámeni. Škola se jako celek řídí legislativními dokumenty, mezi které patří zákony a vyhlášky, a nelegislativními, kam lze zařadit například Metodické pokyny MŠMT. Pro aktivizaci a zapojení žáků do tvorby bezpečného prostředí školy považuji za žádoucí, aby si jednotlivé třídy vytvořily svá vlastní pravidla chování, která budou ve třídě považována za žádoucí a naopak, které chování nebude ve třídě žádným jejím členem akceptováno. Třídní učitel musí tyto pravidla vytvářet společně s žáky, dbát na jejich formulaci, musí být z jeho strany schváleny a taktéž dodržovány. Myslím si, že díky aktivnímu zapojení žáků do vytvoření „bezpečné školy“ budou tyto pravidla chtít oni sami dodržovat, budou je brát vážně a vyžadovat to i od těch žáků, kteří se s pravidly ze začátku nebudou ztotožňovat. Taková třídní pravidla vymyšlená samotnými žáky mohou být v závěru účinnější, než pravidla a povinnosti stanovená školním řádem. Vzhledem k tomu, že takové vytvoření třídních pravidel pomůže žákům zlepšit vhlad do špatnosti násilí, agrese a šikany z pohledu zákona, měla by být jejich realizace samozřejmostí každé třídy na základní škole.

Dalším z důvodu pro posílení bezpečnosti školy je, že i výsledky v otázce č. 1 výzkumného šetření, poukazují na vysokou míru zkušeností žáků s rizikovým chováním.

Otázky č. 12 a 13 taktéž zjišťovaly, zda se žáci setkali se šikanou či kyberšikanou a ukázalo se, že i když mají žáci pocit, že jsou o této formě rizikového chování nejvíce informováni ze všech ostatních forem rizikového chování, výsledky se pohybují nad průměrem všech odpovědí. Snaha o vytvoření podmínek, kterými budou školy předcházet výskytu rizikového chování v prostorách školy, včetně na všech školních a mimoškolních akcích, by mělo být neustálým cílem všech škol. Ovšem je důležité nemít tyto cíle pouze stanované v Minimálním preventivním programu jako pojistku škol, ale opravdu je realizovat.

Školní metodik prevence

Celkem 259 žáků (74 %) v dotazníkovém šetření na otázku, kdo je školním metodikem prevence, odpovědělo správně. Do správné odpovědi žáků byla započítána i odpověď, kdy žáci uváděli jméno školního metodika pro 1. stupeň, tato skutečnost byla zaznamenána celkem u 20 žáků. 27 žáků (8 %) odpovědělo špatně, a to z toho důvodu, že místo jména školního metodika prevence mnohdy uváděli jméno výchovného poradce. Jméno školního metodika prevence nevědělo 44 žáků (13 %) a 20 žáků (6 %) nechalo otázku nevyplněnou. Z tohoto dotazníkového šetření vyplývá, že většina žáků (74 %), z čehož 20 jich uvedlo školního metodika prevence pro 1. stupeň, zná svého školního metodika prevence, i přesto výsledek není stoprocentně uspokojivý. Podle Miovského (2015) mají žáci vyšší podvědomí o funkci výchovného poradce, než o funkci školního metodika prevence. Tomuto odbornému předpokladu by mohl odpovídat z mého výzkumného šetření i fakt, že na otázku, jestli žák někdy vyhledal pomoc školního metodika prevence, odpovědělo 323 žáků (92 %), že ne. Zbylých 17 žáků (5 %) na tuto otázku neodpovědělo a 10 žáků (3 %) uvedlo, že pomoc školního metodika vyhledal kvůli osobním či rodinným problémům.

Z tohoto důvodu, by se mělo zvýšit podvědomí žáků o instituci školního metodika prevence, především o jeho funkci, výkonu práce a především zdůraznit žákům, že pokud se setkají s jakýmkoli rizikovým chováním, mají možnost se na tohoto pedagogického pracovníka obrátit. Tuto informaci by měl třídní učitel oznámit žákům na začátku školního roku a oznámit ji i znovu žákům, kteří nastoupili do školy například v průběhu školního roku. Dále by měl každý pedagogický pracovník ve své výuce, která se týká rizikového chování, neustále zdůrazňovat služby školního metodika prevence, kterých může kdykoliv

využít. Samozřejmě taktéž zdůraznit, že je na volbě žáka, které osobě se s daným problémem bude chtít svěřit, může se například jednat i o učitele, ke kterému má důvěru či je mu charakterově blízký. V neposlední řadě je na místě taktéž mezi sebou lépe definovat a vymezit role školních metodiků prevence a výchovných poradců, jejich postavení a náplň práce, tak aby nedocházelo k záměně těchto rolí a žáci se lépe orientovali mezi pedagogy školského poradenského pracoviště.

Otázky č. 9, 10 a 14 měly zjistit, na koho by se žáci obrátili v případě, že by měl jejich spolužák či oni sami problém s rizikovým chováním. Pokud se jednalo o rizikové chování, které se týkalo jejich spolužáka, většina by tuto informaci nahlásila třídnímu učiteli. V případě, že by se problém týkal přímo jejich osobnosti, většina by vyhledala pomoc u svých rodičů. Obě odpovědi jsou bezpochyby správné a je jen na volbě žáka, komu se bude chtít svěřit, ale bohužel i u těchto zbylých odpovědí se nesetkal školní metodik prevence s velkým úspěchem. Školní metodik prevence se objevoval u všech tří odpovědí téměř na posledních příčkách ze všech možností, které byly žákům nabízeny. Mnohdy se i před volbou školního metodika prevence umístila odpověď, že by žák vyhledal raději pomoc u svého kamaráda či nevyhledal pomoc vůbec. Z výše uvedeného šetření vyplývá, že služeb školního metodika prevence vyhledává podstatně malá část žáků, i když většina žáků je seznámena se jménem školního metodika prevence.

Miovský (2015) také uvádí, že důvodem, proč žáci nevyhledávají pomoc školního metodika prevence může být z důvodu, že funkci školního metodika prevence vykonává příliš velká autorita, ke které mají žáci strach s daným problémem přijít. Funkci školního metodika prevence by měl tedy dle mého názoru vykonávat pedagogický pracovník, který v dětech budí pozitivní pocity, důvěru a svou osobností je žákům nejbližší.

Mezi náplň práce školního metodika prevence taktéž patří shromažďování veškerých informací týkající se rizikového chování, evidence výskytu rizikového chování a vyhodnocování preventivních aktivit, které škola v průběhu roku realizovala. Po průběhu evaluace by měl školní metodik prevence provést celkové vyhodnocení Minimálního preventivního programu. V rozhovoru se školním metodikem prevence jsem se v poslední otázce dotazovala, jakou formu zpětné vazby své práce školní metodik využívá. Z většiny odpovědí je patrné, že školní metodikové prevence téměř žádné formy zpětné vazby

nevyužívají. Většinou se jedná pouze o sledování rizikového chování, o pocit lepší informovanosti žáků a o pocit určité změny v chování žáků. Mezi dalšími metodami byl zmíněn dotazník, který ale základní škola I využila dvakrát za poslední 4 roky. Oslovila mě pouze forma zpětné vazby ze základní školy II, kde metodik prevence popsal, že po realizaci preventivního programu na jejich škole vyhodnotí žáci písemnou formou úspěšnost či neúspěšnost tohoto programu. Výstupem této zprávy je také procentuální ohodnocení programu. V důsledku získání těchto informací z otázky č. 10 v rozhovoru mě napadlo, jak tedy školní metodikové mohou vyhodnotit úspěšnost Minimálního preventivního programu na jejich škole, když většina z nich nepoužívá téměř žádnou zpětnou vazbu ze strany žáku.

Myslím si, že by mělo být povinností každého školního metodika prevence ve školním roce využívat několik forem zpětné vazby, což se z rozhovorů s metodikami prevence na školách bohužel neděje. Pro školního metodika prevence by měly být jasně definovány a zformulovány způsoby zpětné vazby, kterých může ve výkonu své práce využívat. Zároveň by mělo být povinností každého školního metodika prevence vést si vlastní dokumentaci, která bude obsahovat všechny kroky, které byly realizovány v průběhu školního roku pro posílení prevence rizikového chování. O takto vypracovanou dokumentaci se školní metodik může s jistotou opřít při vyhodnocování Minimálního preventivního programu a taktéž při vypracování Minimálního preventivního programu na další školní rok.

Pro hodnocení efektivity některých preventivních programů mohou být zvoleny různé písemné práce žáků. Tuto formu zpětné vazby například realizuje školní metodik prevence na základní škole II. Zde bych však volila variantu, kdy písemnou zprávu musí sepsat všichni žáci zvlášť nebo jednu společnou dohromady, kde budou zahrnuty názory všech žáků, aby byl výsledek co nejvíce objektivní. Mezi další metody zpětné vazby lze zařadit dotazníkové šetření, vytvoření modelových situací, ve kterých budou v roli samotní žáci, rozhovory s učiteli, ankety, diskuze se žáky či závěrečné zprávy od třídních učitelů.

Díky posílení zpětné vazby může dle mého názoru dojít k rozvoji efektivní primární prevence. Přínosem zpětné vazby může být například nastavení správných postupů při další realizaci preventivních opatření. Dále bude taková zpětná vazba součástí komplexního systému v hodnocení prevence, bude navrhopat nové nápady pro zlepšení

preventivních procesů, pomáhat předcházet možným preventivním opatřením, které se u žáků prokázaly jako neúčinné a současně přispívat k lepší komunikaci mezi žáky a pedagogy.

Preventivní projekty

Z rozhovorů se školními metodiky prevence lze vyhodnotit, že pouze jedna základní škola ze čtyř vybraných základních škol v okrese Strakonice, a to základní škola III, je v současnosti zapojena do preventivních projektů, na které poskytuje MŠMT finance ze státního rozpočtu. Dvě základní školy uvedly, že byly v minulosti zapojeny do preventivního projektu s podporou MŠMT a základní škola I uvedla, že ani v minulosti do žádného takového projektu nebyla zapojena. Pro bližší získání informací o zapojení škol do preventivních projektů, které by nefinancovalo MŠMT, ale jsou například pod záštitou jiné státní instituce, byly prozkoumány webové stránky škol. Bohužel ani na webových stránkách škol nebylo zjištěno, že by byly školy zapojeny do takových projektů. Nejčastěji se jednalo o projekty, které souvisí s rozvojem technických dovedností žáků, jazykové pobyty, „Ovoce do škol“, „Mléko do škol“ a jiné.

Domnívám se, že by se školy měly více angažovat do projektů, na které mohou získat dotace ze státního rozpočtu. Projekty sice obnáší určitou časovou náročnost a zodpovědnost všech učitelů, ale ve výsledku přináší podstatný rozvoj školy, zvyšuje informovanost žáků zajímavější cestou, posouvá profesní rozvoj samotných učitelů a pomáhá škole splňovat veškeré preventivní plány v Minimálním preventivním programu na vyšší úrovni. Učitelé by měli být motivováni pomocí řady pozitivních výsledků, které škole může zapojení do preventivního projektu přinést, neboť právě strach učitelů z celkové náročnosti, které projekty obnáší, je v této oblasti klíčovým.

Spolupráce s rodiči

Instituce, která předává žákům nejvíce potřebných informací o škodlivosti návykových látek, je bezesporu škola. Škola se snaží žáky v této oblasti neustále vzdělávat, a to během samotné výuky, preventivních akcí, které sama pořádá nebo preventivních opatření, které školy využívají například od různých nízkoprahových center. Jenže ani ten nejúčinnější program zaměřený na prevenci užívání návykových látek nebude nikdy stoprocentně

efektivní, když samotné rodinné zázemí žáků je k užívání návykových látek tolerantní či dokonce benevolentní.

Z výzkumného šetření lze říct, že zkušenosti žáků s užíváním návykových látek jsou nadprůměrné, neboť z celkového množství 350 respondentů má 232 žáků zkušenost s alkoholem, 186 žáků s kouřením cigaret a 27 žáků s užíváním drog. Pouze 54 žáků žádnou zkušenost nemá a 7 žáků neodpovědělo. I výsledky z otázky, která zjišťovala současné užívání návykových látek, jsou poměrně vysoké. Většina žáků ke zvoleným odpovědím dopisovala, že užívají alkohol pouze v případě rodinných oslav, se schválením rodičů či pijí a kouří jen na různých akcích a diskotékách. Zde předpokládám, že žáci navštěvují tyto akce s vědomím svých rodičů.

Bez lepší spolupráce školy se zákonnými zástupci, kteří mají na výchovu a formování osobnosti dětí největší vliv, nikdy nemůže škola dosahovat příznivých výsledků v jakékoliv oblasti rizikového chování. Škola a rodiče žáků musí být vždy rovnocennými partnery a ne naopak. Ani z rozhovorů se školními metodiky prevence nevyplynulo, že by zde fungoval na všech školách stoprocentní partnerský vztah mezi těmito dvěma póly. Metodické prevence ze základní školy III a IV uvedli, že je nenapadá nic, jak by byli zákonní zástupci zapojeni do preventivních aktivit školy.

Pokud žák vnímá, že rodiče akceptují veškeré preventivní opatření školy, do kterých jsou dokonce i zapojeni, lépe budou i oni sami přijímat informace, které jim škola v oblasti prevence rizikového chování předává. Zároveň i rodiče zapojením do aktivit škol si mohou lépe uvědomit jejich důležitost v ovlivňování postojů a přístupů svých dětí k užívání návykových látek. Například mohou zjistit, že i nepřímé podporování dítěte k občasné konzumaci alkoholu na rodinných oslavách nebo povolení k příležitostní návštěvě diskotéky v tomto věku, může mít v závěru velmi negativní vliv na vývoj jejich dítěte. Přítomnost rodiče na školské půdě může jemu samotnému poskytnout cenné informace v prevenci užívání návykových látek, o kterých sám doposud nevěděl, získat hlubší vhled do této problematiky a osvojit nové výchovné postupy svého dítěte. Je proto nezbytné, aby se všechny školy zaměřily na zapojení rodin svých žáků do života školy.

6 Návrh výuky na posílení vztahů mezi žáky

Výsledky z dotazníkového šetření poukazují na skutečnost, že i když jsou žáci dobře informováni o rizikovém chování a jeho prevenci, problém v některých oblastech rizikového chování stále přetrvává. Především lze hovořit o poměrně vysoce zastoupených formách rizikového chování, a to v podobě šikany, kyberšikany a závislosti na návykových látkách. Vzhledem k tomu, že některé získané materiály z otázek ohledně šikany a kyberšikany poukazyvaly na lhostejnost žáků této problematiky, rozhodla jsem se na tuto oblast hlouběji zaměřit. Pro volbu preventivní přednášky právě na tuto oblast rizikového chování nahrávají i odpovědi školních metodiků prevence, kteří se v otázce č. 1 shodli, že i přes veškerá preventivní opatření škol je přetrvávajícím problémem na školní půdě právě šikana, násilí, ubližování, nevhodné chování a agrese mezi žáky.

Jelikož problém, který vede k výše popsanému nežádoucímu chování mezi žáky, pramení právě v narušené komunikaci a sociálních vztazích mezi žáky, je nutné se primárně zaměřit na ošetření a posílení klimatu ve školní třídě. Ztráta soudržnosti třídy, snížení schopnosti komunikovat a spolupracovat, poklesnutí tolerance a respektu mezi žáky, to vše lze označit za patologii školní třídy, která ve svém důsledku může způsobit šikanu a agresivní chování mezi žáky. Snaha o vytvoření nekonfliktních a přátelských vztahů v prostředí školy, není jen v zájmu pedagogických pracovníků, ale i samotném zájmu všech žáků, neboť škola je pro ně v průběhu jejich dospívání místem, kde setrvávají většinu dne, a proto by se na takovém místě měli cítit bezesporu dobře a bezpečně.

Nejúčinnější způsob, jak předejít ve škole těmto negativním jevům, je do výuky co nejčastěji zapojovat, kromě pouhého předávání informací o rizikovém chování a jeho prevenci, také didaktické hry, které mohou vyučujícím pomoci vytvářet bezpečné podmínky ve třídě, začlenění všech žáků do třídního kolektivu, posílení kladného vztahu mezi žáky a podporovat toleranci, solidaritu a respekt mezi žáky. Didaktické hry mají ve výuce zajisté nezastupitelnou roli. Slouží jako zpestření výuky, učí žáky tvořivosti, zlepšují paměť, rozvíjejí myšlení, podporují komunikační dovednosti a učí žáky kooperaci. Především si žáci díky jejich využití mohou uvědomit reálnost některých problémů, které doposud vnímali jen jako nudnou součást výukové látky. V dnešní době, kdy se učitelé

snaží odpoutat od tradiční, nezáživné a nezáživné frontální výuky, je tento způsob velmi obohacující a má v posledních letech široké uplatnění.

Jako výstup této diplomové práce je proto návrh výuky se zapojením didaktické hry. Hlavním cílem výuky je posílení kladných vztahů ve třídním kolektivu, podpoření komunikačních dovedností a schopností spolupráce mezi žáky. Výuka s využitím didaktické hry je navržena pro cílovou skupinu, kterou jsou žáci 2. stupně základních škol. Konkrétně se jedná o cílovou skupinu žáků 8. a 9. tříd z vybraných základních škol v okrese Strakonice, u kterých výzkumné šetření proběhlo.

Náplň výuky obsahuje prezentaci výsledků z dotazníkového šetření dané školy, diskuzi s žáky o vybraných formách rizikového chování a realizaci didaktické hry, která obnáší samostatnou práci žáků a následně skupinovou práci žáků. Na začátku didaktické hry vyučující zadává úkol, ve kterém musí každý žák sám vymyslet stručný příběh týkající se šikany či agresivního chování. V žakovském příběhu figuruje pět aktérů, které vyučující postupně žákům představuje (hlavní postava, pozitivní postava, negativní postava, nestranná postava a předmět příběhu), zároveň je na uvážení žáka, jakou postavu obsadí do role každého aktéra. Vyučující může jako příklad uvést, že v roli aktérů mohou být pohádkové postavy (princezna, princ, žába, kouzelník, ...), filmové postavy, rodinné postavy (maminka, tatínek, babička, syn, dcera, ...) nebo pouze neutrální postava dívky, chlapce, ženy, muže, dítěte apod.

Zde je potřeba mít na mysli, že i didaktické hry mají řadu svých úskalí, proto je nezbytné, aby žákům byly předány jasné organizační postupy a pravidla, která musí být v průběhu didaktické hry dodržována. Například hned v úvodu, kdy vyučující seznamuje žáky s didaktickou hrou, musí zdůraznit, že ve vymyšleném příběhu nesmí figurovat žádné skutečné osoby z jejich okolí. Jestliže žáci poruší toto pravidlo nebo jakýmkoliv jiným způsobem nevhodně naruší zadání úkolu, bude práce skupiny nebo jejich závěrečná prezentace vyučujícím okamžitě přerušena. Dále se může vyučující setkat s tím, že ne všichni žáci ze třídy budou stejně kreativní a nápadití ve vymýšlení příběhů, proto by měl být vyučující připraven jim se zformulováním příběhu pomoci.

Po samostatné práci žáků jsou žáci rozděleni do skupin tak, aby byla každá skupina sestavena z pěti členů, tedy ve stejném počtu, kolik je i výše zmíněných aktérů ve

smyšleném příběhu. Skupiny jsou vytvořeny dle uvážení vyučujícího, a to z toho důvodu, aby vždy jednu skupinu tvořili žáci, kteří spolu běžně ve třídě nekomunikují a síly všech skupin byly zároveň vyrovnány. Skupinu tedy nikdy netvoří sami žáci. Každý žák představí své skupině jeho příběh s vymyšlenými aktéry. Jejich úkolem je společně vybrat pět aktérů, kteří budou figurovat v jejich úplně nově sestaveném příběhu týkající se šikany, agrese či násilí ve společnosti. Vyučující zde zdůrazňuje, že musí být vybrán vždy jeden aktér z původního příběhu žáka. Pedagog po celou dobu kontroluje, zda se skupinová práce ubírá správným směrem, popřípadě pomáhá žákům se sestavením nově smyšleného příběhu a zodpovídá možné dotazy žáků. Je na končeném rozhodnutí vyučujícího, jaký žák ze skupiny bude při realizaci příběhu ztvárňovat určité role. Tím pedagog zabrání nežádoucí situaci, která by zajisté nastala. Skupina by totiž mohla do role negativní postavy či hrdiny příběhu obsadit nejvlivnějšího a nejoblíbenějšího žáka třídy a naopak roli případné oběti příběhu ponechat introvertnímu a nevýraznému žákovi. Tato didaktická hra by měla žáky bavit, obohatit je, rozvíjet jejich doposud získané vědomosti, mít pro ně určitý sociální přínos a ne být pro ně stresující nebo v nich vyvolávat pocity selhání.

V závěru didaktické hry žáci prezentují své příběhy zbytku třídy pomocí krátké scénky, televizní reportáže či reklamy. Zde je jen na volbě žáků, jakým způsobem budou chtít daný příběh ztvárnit. Prezentace příběhu musí dodržovat logické uspořádání příběhu, jeho zápletku a rozuzlení. Rozuzlením se myslí, aby žáci vybrali způsob, kterým dojde v jejich příběhu například k vyřešení šikany. Vyučující reflektuje všechny prezentace žáků a zahajuje diskuzi, pomocí které se snaží zjistit, jaké jsou pocity a dojmy všech aktérů po ztvárnění daného příběhu. Cílem otázek je odhalit, jaký postoj zaujímají žáci k rolím, které jim byly vyučujícím přiděleny. To znamená, jestli jim byla role příjemná, nepříjemná, odpudivá, lhostejná či jiné, zda by se s rolí z příběhu ztotožnili i v reálném životě a zda si všichni aktéři v příběhu udrželi své pevně stanovené role nebo naopak. Každý z žáků by se měl vyjádřit a ohodnotit přínos této didaktické hry pro jeho osobnost a celý třídní kolektiv.

Primárním cílem výuky je, jak již bylo zmíněno výše, posílení kladných vztahů ve třídním kolektivu, podpoření komunikačních dovedností a schopností spolupráce mezi žáky. Zvolená didaktická hra má zároveň budovat dobré vztahy mezi žáky, snažit se o posílení tolerance, vzájemného respektu mezi žáky a vyřazení agresivity z třídního kolektivu.

Příběh klade před skupiny žáků problémy, které musí její členové sami řešit. Společný tvořivý zážitek umožňuje žákům jiný pohled na svět, mohou si vyzkoušet typ chování, jakým se běžně v reálném světě nechovají a dostat se do pozice, ve které si sebe samotného ani doposud nedokázali představit.

Pro samotného vyučujícího je taková výuka organizačně náročná, a proto vyžaduje funkční promyšlení. Obsahem přípravy na vyučování musí být jasně stanovené vzdělávací a výchovné cíle, kterých chce vyučující během výuky u žáků dosáhnout. V přípravě musí být také vymezeny všechny postupy, kterými budou tyto cíle naplněny. Při plánování výuky musí být uplatněno racionální hledisko, které zahrnuje organizaci výuky v logickém sledu, počítá s prekoncepty žáků, uvádí metody a formy výuky, rozmýšlí časovou náročnost vyučovacích metod a materiální vybavení škol. V neposlední řadě musí být definovány klíčové kompetence, které jsou u žáka rozvíjeny v průběhu realizace výuky a průřezová témata rozvíjející osobnost žáka.

Příprava na vyučovací hodinu

Téma oborové: Šikan, agrese a násilí mezi žáky

Vzdělávací obor: Výchova ke zdraví

Tematický okruh VkJ: Rizika ohrožující zdraví a jejich prevence

Ročník: 8-9 třída

Časový rozsah: 90min

Obecný cíl hodiny: Posílení kladných vztahů v třídním kolektivu, podpoření komunikačních dovedností a schopností spolupráce mezi žáky na základě společně vytvořených příběhů

Cíl kognitivní:

1. Žák vlastními slovy charakterizuje vybrané rizikové chování.
2. Žák uvede projevy nevhodného chování mezi žáky.
3. Žák vyjmenuje osoby, na které se může obrátit v případě, je-li ubližováno jemu nebo někomu v jeho okolí.

4. Žák vysvětlí důležitost pozitivních vztahů ve třídě.

Cíl afektivní:

1. Žák je veden k vlastnímu úsudku o přítomnosti šikany, agrese a násilí mezi žáky na základě vytvořeného příběhu.
2. Žák si vytváří vlastní postoj k vybraným formám rizikového chování.
3. Žák se učí pracovat ve skupině a respektovat názory druhých.
4. Žák u sebe rozvíjí sociální empatii pomocí ztvárnění role v příběhu.
5. Žák si sám porovná vlastní asociace s asociacemi ostatních.

Průřezová témata: Osobnostní a sociální rozvoj (OSV)

Klíčové kompetence: Komunikativní, k řešení problémů, občanské, sociální a personální

Motivace: Žákům jsou prezentovány výsledky z anonymního dotazníkového šetření, které poukázaly na možný výskyt rizikového chování v jejich třídě. Kromě negativních výsledků je důležité zdůraznit i kladné výsledky z dotazníkového šetření. Následně je dán žákům prostor vyjádřit se k prezentovaným výsledkům, zda si myslí, že odpovídají situaci v jejich třídě nebo se naopak s jejich třídním kolektivem neshodují.

Metody: Diskuze, didaktická hra, prezentace žáků

Formy: Frontální, skupinová

Pomůcky: Projektor, tabule, papíry, čtvrtky, tužky

Struktura hodiny:

Úvod: 5 minut V úvodu výuky jsou žáci seznámeni s průběhem, cílem a smyslem preventivní aktivity, která byla konkrétně pro jejich třídu připravena.

Motivace: 10 min Prezentace výsledků dotazníkového šetření a vyjádření žáků k dané problematice (viz u motivace výše).

Aktivita: 15 minut Diskuze

Po navázání atmosféry z prezentace výzkumných výsledků je s žáky zahájena diskuze na téma šikana, agrese a násilí mezi žáky. Formou diskuze je zopakována charakteristika

vybraného rizikového chování (šikana, agrese), jak se tyto formy rizikového chování projevují a jaké jsou důsledky jejich vzniku. Zároveň jsou žákům připomenuta všechna klíčová jména osob v oblasti prevence rizikového chování, na které se mohou obrátit v případě potřeby.

Aktivita: 5 min Organizace didaktické hry

Žákům jsou vysvětleny organizační náležitosti a pravidla pro správnou realizaci didaktické hry. Každému žákovi je rozdáno pět prázdných papírků stejné velikosti. Následně je žákům sděleno, že na každý prázdný papírek vždy napíše jednu jimi vymyšlenou postavu či věc, která bude hrát roli v krátkém příběhu, který si sami také vymyslí. Vymyšlený příběh se musí týkat problematiky šikany nebo agresivního chování. Příběh zapojuje všech pět vymyšlených aktérů, které si žáci vymysleli. Jedná se o tyto aktéry: hlavní hrdina; osoba, která v příběhu negativní či nějakým způsobem škodí; osoba, která je kladná a snaží se situaci vyřešit; nestranná osoba, která hraje vedlejší roli; předmět, o který se v příběhu jedná.

Aktivita: 10 min Samostatná práce žáků

Žák vymýšlí postavy, které budou figurovat v jeho příběhu. Následně žák vymýšlí i vlastní příběh.

Přestávka: 5 min Pauza

Před pauzou jsou žáci požádáni, aby si nesdělovali žádné informace ohledně postav a příběhu, který vymysleli.

Aktivita: 15 min Skupinová práce

Žáci jsou rozděleni do skupin, které jsou tvořeny pěti žáky. Vyučující rozděluje žáky do skupin tak, aby jednu skupinu tvořili žáci, kteří spolu běžně nekomunikují nebo nekamarádli. Ve skupině každý žák sdělí ostatním členům své vymyšlené příběhy. Následně se žáci musí domluvit, kterých pět aktérů z původních příběhů do nově sestaveného příběhu vyberou. Zde je podmínka, že do nově vymyšleného příběhu musí být vybrán jeden vymyšlený aktér od každého žáka. Příběh musí obsahovat zápletku a rozuzlení (vyřešení problému v příběhu). Členové skupiny se musí zároveň dohodnout, jakou formou budou prezentovat jejich příběh zbytku spolužáků (televizní zprávy,

reportáž, krátká reklama, forma krátké scénky, apod.). Vyučující práci jednotlivých skupin průběžně kontroluje. Je třeba zdůraznit, že jednotlivé role přiděluje žákům pouze - vyučující, žáci si role v příběhu nikdy nevybírají sami.

Prezentace žáků: 15 min Ztvárnění příběhu žáky

Každá skupina má maximálně 4 minuty na prezentaci svého příběhu. Časová dotace na ztvárnění příběhu se řídí počtem žáků ve třídě. Tato příprava počítá s počtem 20 žáků.

Společná reflexe: 15 min Hodnocení příběhů, otázky

Zde je žákům předána zpětná vazba ze strany vyučujícího (hodnotí se nápady, techniky a prvky ke ztvárnění příběhu apod.).

Vyučující se žáků například dotazuje:

Jste spokojeni s příběhem, který jste společně vytvořili?

Myslíte si, že jste použili správný způsob k vyřešení problému ve vašem příběhu?

Jak se vám mezi sebou spolupracovalo?

Jak jste se cítili v roli, kterou jste museli ztvárnit?

Fixace učiva: Ztvárnění příběhů, využití vlastních vědomostí pro vyřešení problému v příběhu, závěrečná diskuze

7 Závěr

Hlavním cílem diplomové práce bylo zmapovat, jaká je informovanost žáků v oblasti rizikového chování a jeho prevence na základních školách v okrese Strakonice. Na základě výsledků z dotazníkového šetření lze usoudit, že žáci jsou v této oblasti dostatečně informováni, i když ne všechny odpovědi ze strany žáků byly uspokojivé. Především se pak jedná o výsledky výzkumných otázek, které se vztahovaly k dílčím cílům diplomové práce. Ty poukázaly na fakt, že z 350 dotazovaných žáků se 317 žáků doposud setkalo s nějakou formou rizikového chování, a to především se šikanou a kyberšikanou. Taktéž výsledky otázek související se závislostním chováním představily poměrně vysokou zkušenost žáků s užíváním návykových látek, rovněž současné užívání legálních návykových látek se týká téměř poloviny dotazovaných žáků. Největší problém vnímám ve lhostejnosti žáků v některých přístupech k rizikovému chování. Jako příklad lze uvést odpovědi žáků na otázku, na koho by se obrátili v případě, že by byl šikanován jejich spolužák: „Na nikoho“, „Je to jeho problém, ať si to vyřeší sám“, „Co je mi do toho“, „Na nikoho. Nemá žalovat.“

Dalším hlavním cílem bylo z rozhovoru se školním metodikem prevence zjistit, jaká preventivní opatření školy realizují v rámci primární prevence rizikového chování. Závěrem lze vyhodnotit, že jsou všechna preventivní opatření škol na poměrně dobré úrovni. Nedostatky je však možné vidět hlavně v nízkém zapojení škol do preventivních projektů, nedostatečné spolupráci škol se zákonnými zástupci žáků a ne příliš početných formách zpětné vazby, které by využívali školní metodikové prevence během své práce.

Na základě zjištěných výsledků v praktické části této diplomové práce byl sepsán návrh na využití výsledků šetření, který se zaměřuje především na zvýšení bezpečnosti škol, posílení podvědomí žáků o funkci metodika prevence, zavedení povinných forem zpětné vazby práce školních metodiků prevence, aktivní zapojení škol do preventivních projektů a lepší spolupráci škol se zákonnými zástupci žáků. Vzhledem k tomu, že se školní metodikové prevence shodli na tom, že ve škole je přetrvávajícím problémem hlavně šikana, agrese, násilí a nehezké chování mezi žáky, čemuž odpovídají také výsledky z dotazníkového šetření, byla navržena i výuka na posílení vztahů mezi žáky.

Celkový výstup šetření přináší důkazy o tom, že i když žáci mají dostatek informací o tom, jak by se měli zachovat v případě setkání s rizikovým chováním, na koho mají možnost se obrátit se vzniklým problémem, jaké kázeňské postihy jim mohou hrozit v případě úmyslného záškoláctví a jiné, jejich zkušenosti s rizikovým chováním jsou i přesto poměrně vysoké. Až na některé výše popsané nedostatky v primárním opatření vybraných základních škol, lze konstatovat, že školy přistupují k primární prevenci rizikového chování zodpovědně.

Rovněž výsledky diplomové práce vedle dalších celorepublikových studií vypovídají o tom, že neustálé posilování primární prevence je v České republice bezesporu nutností. Školská primární prevence je tou klíčovou a zásadní ve snižování výskytu rizikového chování v celé společnosti, neboť se snaží podchytit přítomnost negativních jevů u té nejrizikovější skupiny, kterou jsou děti a mladiství. Školy jsou tedy nejúčinnějším nástrojem ve vzdělávání a výchově žáků, a proto by tato instituce měla být celou společností, a především rodiči, podporována, respektována a být ji rovnocenným partnerem.

Na závěr je třeba zdůraznit, že vzhledem k ne příliš ochotné spolupráci základních škol, byly do výzkumného šetření diplomové práce vybrány pouze čtyři základní školy z jednatřiceti základních škol v okrese Strakonice. Je proto zřejmé, že nelze na základě výsledných informací hodnotit tak celkovou situaci v tomto okrese, ale tyto informace pojit pouze se základními školami, které jsou v diplomové práci popsány.

8 Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam literárních zdrojů

BENDL, S (2003). *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV. 198 s. ISBN 80-86642-08-9.

BENDL, S a kolektiv (2015). *Vychovatelství - Učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada Publishing. 312 s. ISBN 978-247-976-5.

BENDL, S a kolektiv (2016). *Žák s problémovým chováním*. Praha: TRITON. 108 s. ISBN 978-80-7387-703.

BLINKA, L (2015). *Online závislosti*. Praha: Grada Publishing. 200 s. ISBN 978-80-271-0991-3.

ČAPEK, R (2014). *Odměny a tresty ve školní praxi*. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-4639-5.

ČERNÁ, A a kolektiv (2013). *Kyberšikana: Průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada. 152 s. ISBN 978-80-247-4577-0.

FISCHER, S a kolektiv (2014). *Sociální patologie*. Praha: Grada. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.

GÖHLERT, CH. F., KÜHN, F (2001). *Od návyku k závislosti*. Praha: Ikar. 2001. 144 s. ISBN 80-7202-950-9.

HÁJEK, B a kolektiv (2011). *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. 2. vyd. Praha: Portál. 239 s. ISBN 978-80-262-0030-7

HAJNÝ, M (2001). *O rodičích, dětech a drogách*. Praha: Grada Publishing. 133 s. ISBN 80-247-0135-9.

HRČKA, M (2001). *Sociální deviace*. Praha: Slon. 302 s. ISBN 80-85850-68-0.

JANOŠOVÁ, P a kolektiv (2016). *Psychologie školní šikany*. Praha: Grada Publishing. 416 s. ISBN 978-80-271-9273-1.

JEDLIČKA, R., KOŤA, J (1998). *Aktuální problémy výchovy. Analýza a prevence sociální patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: Karolinum. 169 s. ISBN 80-7184-555-8.

JEDLIČKA, R (2004). *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis. 480 s. ISBN 80-7312-038-0.

KABÍČEK, P a kolektiv (2014). *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: TRITON. 343 s. ISBN 978-80-7387-793-4.

KALINA, K (2008). *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. 696 s. ISBN 978-80-247-4331-8.

KALINA, K (2013). *Psychoterapeutické systémy a jejich uplatnění v adiktologii*. Praha: Grada Publishing. 528 s. ISBN 978-80-247-4361-5.

KELNEROVÁ, J (2010). *Psychologie 1. díl. Pro studenty zdravotnických oborů*. Praha: Grada Publishing. 168 s. ISBN 978-80-247-3270-1.

KOLÁŘ, M (1997). *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.

KOLÁŘ, M (2001). *Bolest šikanování*. Praha: Portál. 256 s. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M (2016). *Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úrovně. Studijní text pro frekventanty základního výcvikového kurzu*. Praha: Národní institut pro další vzdělávání. 56 s. ISBN 978-80-86956-93-0.

KYRIACOU, Ch (2005). *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 80-7178-945-3

MATOUŠKOVÁ, I (2013). *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada Publishing. 304 s. ISBN 978-80-247-8422-9.

MARÁDOVÁ, E (2006). *Prevence závislostí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-70-9.

MARÁDOVÁ, E (2007). *Ochrana dětí v každodenní práci školy*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 36 s. ISBN 978-80-86991-33-7.

MARTANOVÁ PAVLAS, V (2012). *Certifikační řád a metodika místního šetření pro proces certifikace dle Standardů odborné způsobilosti poskytovatelů programů školské*

primární prevence rizikového chování. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. 58 s. ISBN 978-80-87258-95-8.

MARTÍNEK, Z (2015). *Agresivita a kriminalita mládeže*. Praha: Grada. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.

MIOVSKÝ, M a kolektiv (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.

MIOVSKÝ, M a kolektiv (2012). *Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie & Togga, 350 s. ISBN 978-80-87258-74-3.

MIOVSKÝ, M a kolektiv (2012). *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Praha. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie & Togga, 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

MIOVSKÝ, M a kolektiv (2015). *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících*. Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie. 167 s. ISBN 978-80-7422-394-5.

MIOVSKÝ, M a kolektiv (2015). *Programy a intervence školské prevence rizikového chování v praxi III*. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Klinika adiktologie, 410 s. ISBN 978-80-7422-391-4.

NEŠPOR, K (2003). *Návykové chování a závislost*. 2. vyd. Praha: Portál. 152 s. ISBN 80-7178-831-7.

PERINA, L (2017). *Žák v krizové situaci*. Praha: RAABE. 141 s. ISBN: 978-80-7496-294-3

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A (2003). *Prevence sociálně patologických jevů: manuál praxe*. 3. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. 186 s. ISBN 8086568040.

PROCHÁZKA, M (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing. 288 s. ISBN 978-80-247-7847-1.

- POKORNÝ, V (2003). *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. 186 s. ISBN 80-86568-04-0.
- REID, K (2000). *Tackling truancy in schools: a practical manuál for primáry and secondary schools*. London: Routledge. 352 s. ISBN 978-04-152-0508-5.
- ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, P (2010). *Jak na šikanu*. Praha: Grada. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SOVINOVÁ, H., CSÉMY, L (2003). *Kouření cigaret a pití alkoholu v České republice*. Praha: Státní zdravotní ústav. 96 s. ISBN 80-7071-230-9.
- ŠEVČÍKOVÁ, A (2014). *Děti a dospívající online: Vybraná rizika používání internetu*. Praha: Grada. 184 s. ISBN 978-80-247-9646-8.
- ŠIRŮČKOVÁ, M a kolektiv (2012). *Příklady dobré praxe programů školské prevence rizikového chování*. Praha: Univerzita Karlova v Praze & Togga. 173 s. ISBN 978-80-87258-91-0.
- VÁGNEROVÁ, M (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- ZVOLSKÝ, P a kolektiv (2003). *Speciální psychiatrie*. Praha: Nakladatelství Karolinum. 206 s. ISBN 80-7184-203-6.

Seznam internetových zdrojů

- Certifikace odborné způsobilosti programů primární prevence*. MŠMT. [online]. [cit. 2017-02-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/certifikace-programu-primarni-prevence-1>
- Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)*. Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti. [online]. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/drogoва-situace/uzivani-drog-v-populaci/uzivani-drog-ve-skolni-populaci/espada/>
- MARKOVÁ, M. *Vliv sociálních faktorů na problémové chování adolescentů*. [online]. [cit. 2016-05-29]. Dostupné z: <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2008/03/11.pdf>

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. MŠMT. [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. MŠMT. [online]. [cit. 2016-06-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny>

Mezinárodní klasifikace nemocí. Aktuální verze MKN-10 v ČR. ÚZIS. [on-line]. [cit. 2017-16-02]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/zpravy/aktualni-verze-mkn-10-cr>

Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018. MŠMT. [online]. [cit. 2016-09-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

Věstník MŠMT. Ročník LXI. Sešit 7/2005. MŠMT. [on-line]. [cit. 2017-18-02]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/format-pdf>

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a ve školských poradenských zařízeních. Zákony pro lidi. [on-line]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Zákony pro lidi. [on-line]. [cit. 2017-06-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákon č. 563/2004 Sb. Zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Zákony pro lidi. [on-line]. [cit. 2017-16-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Zákon č. 379/2005 Sb. Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů. Zákony pro lidi. [on-line]. [cit. 2017-18-02]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-379>

Zpráva o zdraví obyvatel hlavního města Prahy. Hygienická stanice hlavního města Prahy.
[online]. [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: www.hygp Praha.cz

9 Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník pro žáky

Příloha 2 – Ukázka vyplněného dotazníku

Příloha 3 – Otázky pro školního metodika prevence

Příloha 4 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy I

Příloha 5 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy II

Příloha 6 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy III

Příloha 7 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy IV

Příloha 1 – Dotazník pro žáky

Vážení žáci,

Obracím se na Vás s žádostí při realizaci výzkumu ke své diplomové práci. Diplomová práce nese název: **Primární prevence vybraného rizikového chování na ZŠ v okrese Strakonice**. Z tohoto důvodu bych Vás chtěla požádat o vyplnění následujícího dotazníku. Odpovídejte, prosím, podle pravdy. Dotazník je anonymní, proto se nepodepisujte. Všechna sdělení budu považovat za důvěrná a použiji je výhradně k výzkumným účelům.

Dotazník obsahuje převážně uzavřené otázky, u kterých máte na výběr několik odpovědí. Zde, prosím, zakroužkujte tu odpověď, která je Vám nejbližší, tedy pouze jednu. V případě, že je u otázky uvedeno „Možnost výběru více odpovědí“, lze zvolit více než jednu odpověď. U otevřených otázek vyplňte svou odpověď na vytečkované místo. Pokud chcete změnit odpověď, přeškrtněte původní odpověď a zakroužkujte novou.

Děkuji,

Bc. Aneta Míčková

Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Pohlaví:

- a) Dívka
- b) Chlapec

Třída:

1. S jakým z uvedených jevů už ses setkal/a? *Možnost výběru více odpovědí*

- a) Šikana, kyberšikana
- b) Rasismus, xenofobie
- c) Vandalismus, krádeže
- d) Záškoláctví
- e) Závislostní chování
- f) Poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie)
- g) Sexuální rizikové chování
- h) Rizikové chování v dopravě
- i) Žádné
- j) Jiné

2. O kterém jevu si myslíš, že jsi nejlépe informován/a? *Možnost výběru více odpovědí*

- a) Šikana, kyberšikana
- b) Rasismus, xenofobie
- c) Vandalismus, krádeže
- d) Záškoláctví
- e) Závislostní chování
- f) Poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie)
- g) Sexuální rizikové chování

- h) Rizikové chování v dopravě
 - i) Žádné
 - j) Jiné
- 3) Ve škole se dozvídáš **především** o rizikových jevech a jejich prevenci:
- a) Hlavně během výuky
 - b) Během preventivních akcí pořádaných školou (přednášky od školního metodika prevence, projekty žáků, ...)
 - c) Během preventivních akcí pořádaných cizí osobou (např. Policie ČR, neziskové organizace, ...)
 - d) Jiné
- 4) Jak se jmenuje metodik prevence na vaší škole?
-
- 5) Vyhledal/a si někdy pomoc školního metodika prevence? Pokud ano, napiš v jaké záležitosti:
- a) Ano,
 - b) Ne
- 6) Jakým způsobem trávíš většinu svého volného času? *Možnost výběru více odpovědí*
- a) Zájmové kroužky
 - b) Kamarádi
 - c) Rodina
 - d) Sport
 - e) Venku
 - f) Počítač, TV, mobil, internet
 - g) Jiné
- 7) Nabízí škola žákům nějaké zájmové kroužky? Pokud ano, navštěvuješ je?
- a) Nabízí a navštěvuji je
 - b) Nabízí, ale nenavštěvuji je
 - c) Nenabízí
- 8) Cítíš se ve Vaší škole bezpečně?
- a) Cítím se bezpečně
 - b) Necítím se bezpečně
 - c) Nevím
 - d) Nikdy jsem nad tím nepřemýšlel/a
 - e) Jiné
- 9) Na koho **prvního** by ses obrátil/a, kdybys zjistil/a, že je šikanovaný tvůj spolužák? Na:
- a) Třídního učitele
 - b) Metodika prevence
 - c) Rodiče

- d) Sourozence
- e) Kamarády
- f) Nikoho
- g) Jiné

10) Na koho **prvního** by ses obrátil/a, kdybys byl/a šikanovaný/á ty sám/sama? Na:

- a) Třídního učitele
- b) Metodika prevence
- c) Rodiče
- d) Sourozence
- e) Kamarády
- f) Nikoho
- g) Jiné

11) Od koho si **nejvíce** informován/a o šikaně a její prevenci? Od:

- a) Školy
- b) Rodiny
- c) Přátel
- d) Nikoho
- e) Jiné

12) Setkal/a ses už někdy se šikanou?

- a) Ano, jsem/byl jsem šikanovaný
- b) Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák
- c) Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka
- d) Ne, nikdy

13) Setkal/a ses už někdy s kyberšikanou?

- a) Ano, jsem/byl jsem šikanovaný
- b) Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák
- c) Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka
- d) Ne, nikdy

14) Pokud bys měl/a problém s drogami, na koho **prvního** by ses obrátil/a? Na:

- a) Třídního učitele
- b) Metodika prevence
- c) Rodiče
- d) Sourozence
- e) Přátele
- f) Nikoho
- g) Jiné

15) Zkusil/a si někdy návykovou látku? *Možnost výběru více odpovědí*

- a) Alkohol
- b) Cigarety

- c) Drogy
- d) Ne
- e) Jiné

16) Užíváš některou návykovou látku? *Možnost výběru více odpovědí*

- a) Alkohol
- b) Tabák
- c) Drogy
- d) Ne
- e) Jiné

17) Měli jste v tomto ročníku hodiny o návykových látkách?

- a) Jednu
- b) Dvě až pět
- c) Šest až deset
- d) Deset a více
- e) Ne, neměli
- f) Jiné

18) Myslíš si, že tyto hodiny byly dobré?

- a) Ano, byly dobré
- b) Průměrné
- c) Ne, byly špatné
- d) Nevím
- e) Žádné jsme neměli
- f) Jiné

19) Dovolují Ti rodiče zůstat doma, když nechceš jít do školy?

- a) Ano, vždy
- b) Občas
- a) Nikdy

20) Jaké důvody mohou vést žáka k tomu, že chodí za školu? Napiš aspoň jeden.

.....

21) Víš, jaké kázeňské postihy mohou hrozit žákovi, když chodí za školu? Napiš aspoň jeden.

.....

Příloha 2 – Ukázka vyplněného dotazníku

Vážený žáci,

Obracím se na Vás s žádostí při realizaci výzkumu ke své diplomové práci. Diplomová práce nese název: **Primární prevence vybraného rizikového chování na ZŠ v okrese Strakonice**. Z tohoto důvodu bych Vás chtěla požádat o vyplnění následujícího dotazníku. Odpovídejte, prosím, podle pravdy. Dotazník je anonymní, proto se nepodepisujte. Všechna sdělení budu považovat za důvěrná a použiji je výhradně k výzkumným účelům.

Dotazník obsahuje převážně uzavřené otázky, u kterých máte na výběr několik odpovědí. Zde, prosím, zakroužkujte tu odpověď, která je Vám nejbližší, tedy pouze jednu. V případě, že je u otázky uvedeno „Možnost výběru více odpovědí“, lze zvolit více než jednu odpověď. U otevřených otázek vyplňte svou odpověď na vytečkované místo. Pokud chcete změnit odpověď, přeškrtněte původní odpověď a zakroužkujte novou.

Děkuji,

Bc. Aneta Míčková

Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova v Praze

Pohlaví:

- a) Dívka
- ☒ b) Chlapec

Třída:8.....

1. S jakým z uvedených jevů už ses setkal/a? *Možnost výběru více odpovědí*

- ☒ a) Šikana, kyberšikana
- b) Rasismus, xenofobie
- ☒ c) Vandalismus, krádeže
- ☒ d) Záškoláctví
- e) Závislostní chování
- f) Poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie)
- ☒ g) Sexuální rizikové chování
- ☒ h) Rizikové chování v dopravě
- i) Žádné
- j) Jiné

2. O kterém jevu si myslíš, že jsi nejlépe informován/a? *Možnost výběru více odpovědí*

- ☒ a) Šikana, kyberšikana
- b) Rasismus, xenofobie
- ☒ c) Vandalismus, krádeže
- d) Záškoláctví
- ☒ e) Závislostní chování
- f) Poruchy příjmu potravy (anorexie, bulimie)
- ☒ g) Sexuální rizikové chování

- h) Rizikové chování v dopravě
i) Žádné
j) Jiné
- 3) Ve škole se dozvídáš **především** o rizikových jevech a jejich prevenci:
a) ☒ Hlavně během výuky
b) Během preventivních akcí pořádaných školou (přednášky od školního metodika prevence, projekty žáků, ...)
c) Během preventivních akcí pořádaných cizí osobou (např. Policie ČR, neziskové organizace, ...)
d) Jiné
- 4) Jak se jmenuje metodik prevence na vaší škole?
.....
- 5) Vyhledal/a si někdy pomoc školního metodika prevence? Pokud ano, napiš v jaké záležitosti:
a) Ano,
b) ☒ Ne
- 6) Jakým způsobem trávíš většinu svého volného času? *Možnost výběru více odpovědí*
a) Zájmové kroužky
b) ☒ Kamarádi
c) ☒ Rodina
d) ☒ Sport
e) ☒ Venku
f) ☒ Počítač, TV, mobil, internet
g) Jiné
- 7) Nabízí škola žákům nějaké zájmové kroužky? Pokud ano, navštěvuješ je?
a) Nabízí a navštěvuji je
b) ☒ Nabízí, ale nenavštěvuji je
c) Nenabízí
- 8) Cítíš se ve Vaší škole bezpečně?
a) Cítím se bezpečně
b) Necítím se bezpečně
c) Nevím
d) ☒ Nikdy jsem nad tím nepřemýšlel/a
e) Jiné
- 9) Na koho **prvního** by ses obrátil/a, kdybys zjistil/a, že je šikanovaný tvůj spolužák? Na:
a) Třídního učitele
b) Metodika prevence
c) ☒ Rodiče

- d) Sourozence
- e) Kamarády
- f) Nikoho
- g) Jiné

10) Na koho **prvního** by ses obrátil/a, kdybys byl/a šikanovaný/á ty sám/sama? Na:

- a) Třídního učitele
- b) Metodika prevence
- c) Rodiče
- ☒ d) Sourozence
- e) Kamarády
- f) Nikoho
- g) Jiné

11) Od koho si **nejvíce** informován/a o šikaně a její prevenci? Od:

- a) Školy
- b) Rodiny
- ☒ c) Přátel
- d) Nikoho
- e) Jiné

12) Setkal/a ses už někdy se šikanou?

- a) Ano, jsem/byl jsem šikanovaný
- b) Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák
- c) Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka
- ☒ d) Ne, nikdy

13) Setkal/a ses už někdy s kyberšikanou?

- a) Ano, jsem/byl jsem šikanovaný
- b) Ano, je/byl šikanovaný můj spolužák
- c) Ano, šikanuji/šikanoval jsem spolužáka
- ☒ d) Ne, nikdy

14) Pokud bys měl/a problém s drogami, na koho **prvního** by ses obrátil/a? Na:

- a) Třídního učitele
- b) Metodika prevence
- ☒ c) Rodiče
- d) Sourozence
- e) Přátele
- f) Nikoho
- g) Jiné

15) Zkusil/a si někdy návykovou látku? *Možnost výběru více odpovědí*

- ☒ a) Alkohol
- ☒ b) Cigarety

- c) Drogy
- d) Ne
- e) Jiné

16) Užíváš některou návykovou látku? *Možnost výběru více odpovědí*

- a) Alkohol
- b) Tabák
- c) Drogy
- ☒ d) Ne
- e) Jiné

17) Měli jste v tomto ročníku hodiny o návykových látkách?

- ☒ a) Jednu
- b) Dvě až pět
- c) Šest až deset
- d) Deset a více
- e) Ne, neměli
- f) Jiné

18) Myslíš si, že tyto hodiny byly dobré?

- ☒ a) Ano, byly dobré
- b) Průměrné
- c) Ne, byly špatné
- d) Nevím
- e) Žádné jsme neměli
- f) Jiné

19) Dovolují Ti rodiče zůstat doma, když nechceš jít do školy?

- a) Ano, vždy
- b) Občas
- ☒ c) Nikdy

20) Jaké důvody mohou vést žáka k tomu, že chodí za školu? Napiš aspoň jeden.

Nuda ve škole, závislost na cigaretách, kamarádi

21) Víš, jaké kázeňské postihy mohou hrozit žákovi, když chodí za školu? Napiš aspoň jeden.

chůze - kůže z chůze

Příloha 3 – Otázky pro školního metodika prevence

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Otázka č. 6: Jaké preventivní programy škola využívá?

Otázka č. 7: Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?

Otázka č. 8: Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?

Otázka č. 9: Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?

Otázka č. 10: Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?

Příloha 4 - Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy I

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Nejčastěji se jedná o nevhodné chování ke spolužákům, náznaky agresivity. V tomto školním roce jsme například řešili umísťování fotografií na Facebook, ale šlo pouze o jeden případ. Dále se jedná o neomluvené hodiny, dvakrát se tento školní rok vyskytlo záškoláctví. Vzhledem k tomu, že jsme poměrně malá škola, je zde vzájemná znalost všech žáků školy i rodičů, což napomáhá včas odhalovat náznaky rizikového chování.

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Řekla bych, že právě na výše zmiňované formy rizikového chování. Většinou se jedná o nevhodné chování mezi spolužáky ve třídě, až nezdravý individualismus s prvkem nevhodného zviditelňování se. Snažíme se pracovat s každou třídou tak, aby se prohlubovaly a upevňovaly pozitivní vztahy v kolektivu.

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Nejvíce spolupracujeme s Policí ČR, Městskou policií, pedagogicko-psychologickou poradnou – okresním metodikem prevence a Sbohem dobrovolných hasičů.

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Spolupracujeme s neziskovou organizací, která nám nabízí preventivní program Do světa. Tento program využíváme každý rok.

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Ne, nezapojila. Ani nyní nejsme zapojeni.

Otázka č. 6: Jaké preventivní programy škola využívá?

Jedná se převážně o práci s třídním kolektivem, agresivitu, užívání návykových látek, osobní bezpečí žáka.

Otázka č. 7: Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?

Ano, pořádají se pravidelné přednášky pro rodiče – Třídní charta proti šikaně, Krizový plán proti šikaně. Od rodičů získává škola většinu informací na třídních schůzkách, případně při pohovoru s rodiči, kteří jsou pozváni k řešení problému s chováním jejich dítěte. Snahou školy je rodiče zapojit do aktivit školy, proto se rodiče mohou zúčastnit akcí tříd, výletů, sportovních soutěží, vánočních workshopů.

Otázka č. 8: Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?

Ano, škola žákům nabízí keramický kroužek, florbal, kroužek „Mladý záchranář“, pohybové aktivity, výtvarný kroužek, paličkování apod. Myslím si, že žáci projevují o tyto kroužky zájem.

Otázka č. 9: Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?

Většinou ano. V tomto směru škola podporuje akce, které organizují i sami žáci, jako například mikulášská nadílka, Den dětí, karneval, Noc s Andersenem, rozloučení se školou nebo se žáci aspoň na organizaci některých akcí významně spolupodílejí, například vánoční besídky, velikonoční výstava, sportovní turnaje, pálení čarodějnic apod.

Otázka č. 10: Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?

Většinou pozorujeme, zda se situace lepší. Nyní mě nenapadají žádné konkrétní situace, zcela výjimečně využíváme dotazníkové šetření, myslím, že to bylo asi dvakrát, v roce 2014 a 2017, tedy nyní.

Příloha 5 - Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy II

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Naše škola se nejčastěji setkává se záškoláctvím, užíváním návykových látek a závislostí na sociálních sítích.

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Nejvíce se musíme zaměřovat na prevenci užívání návykových látek, sexuální rizikové chování a prevenci bezpečnosti na internetu.

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Spolupracujeme především s pedagogicko-psychologickou poradnou a střediskem výchovné péče. Nedávno jsme také využili preventivní program od Policie ČR, který žáky seznámil s dopravní výchovou, zásadami osobní bezpečnosti, právy a povinnostmi žáků, trestní odpovědností apod. Beseda od Policie ČR žáky velmi bavila, především příběhy z praxe a modelové situace, ve kterých oni sami účinkovali.

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Využíváme preventivní program Do světa, Station 17 a MP Education. Tyto programy podporují příznivé vztahy ve třídě, sociální dovednosti žáků a pozitivní klima ve třídě. Například v prosinci 2016 se konkrétně 9. třída zúčastnila programu Station 17, který byl zaměřen na prevenci užívání návykových látek.

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Ano, naše škola byla zapojena v minulosti do projektu v oblasti prevence rizikového chování. Bohužel nyní nevím do jakého, funkci školního metodika prevence vykonávám necelý rok. Momentálně nejsme zapojeni do žádného projektu v oblasti prevence rizikového chování, ale jsme zapojeni do jiných projektů jako „Ovoce do škol“, „Rozvoj technických dovedností žáků na 2. stupni základních škol“ a jiné.

Otázka č. 6: *Jaké preventivní programy škola využívá?*

Škola využívá především programy na posílení vztahů ve třídě, prevenci užívání návykových látek, sexuální rizikové chování a bezpečnost na internetu.

Otázka č. 7: *Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?*

Ano, zákonní zástupci jsou zapojeni. Mohou se účastnit různých akcí škol, na kterých mohou přiložit i ruku k dílu, například šití kostýmů pro žáky na různá představení školy. Rodiče, zákonní zástupci žáků, jsou součástí „Spolku rodičů a přátel školy“, což je dobrovolný a neziskový spolek, který se zajímá o výchovu dětí, obhájí jejich zájmy a potřeby, spolupracuje s jinými subjekty a předkládá návrhy na zlepšení školního klimatu

Otázka č. 8: *Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?*

Ano, nabízí. Jedná se o sportovní kroužky, kytarový kroužek, šachový kroužek, turistický kroužek apod. Zájmové kroužky využívají spíše nižší ročníky.

Otázka č. 9: *Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?*

Myslím si, že ano, protože mají zájem o aktivity škol, což považují za velmi pozitivní. Do těchto aktivit se žáci zapojují, některé dokonce sami žáci pořádají, například Den dětí.

Otázka č. 10: *Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?*

Ano. K získání informací občas využíváme dotazníky a diskuze s žáky. Velmi častou formou získávání zpětné vazby jsou jejich samostatné práce, které hodnotí, zda se jim preventivní program líbil. Může se jednat i o hodnotící práci, kterou sepíší společně nebo ji zrealizuje pouze jeden zástupce třídy. Taková zpráva vždy zahrnuje na závěr procentuální vyhodnocení úspěšnosti či neúspěšnosti preventivního programu.

Příloha 6 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy III

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Nejčastěji na naší škole musíme řešit šikanu, školní neúspěchy, nepodnětné domácí násilí a zviditelňování se nevhodným až agresivním způsobem.

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Řekla bych, že zde je to podobné jako u první otázky. Ale nejvíce se musím zaměřovat na šikanu a agresivní chování mezi žáky.

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Spolupracujeme především s Policí ČR, pedagogicko-psychologickou poradnou a střediskem výchovné péče.

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Nyní spolupracujeme s nízkoprahovým zařízením, které se nazývá Station 17. Cílem projektu Station 17 je odvrátit žáky od rizikového chování nebo zmírnit následky rizikového chování, pokud se u žáků již vyskytlo.

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Ano, momentálně je naše škola zapojena do projektu NNTB, tedy „Nenech to být“. Jedná se vlastně o internetový systém, který bojuje proti šikaně a vyloučení dětí z třídního kolektivu. Tento projekt slouží k co nejrychlejšímu odhalení šikany a její následné vyřešení.

Otázka č. 6: Jaké preventivní programy škola využívá?

Naše škola především využívá programy etikety a slušného chování, protože to je u dnešních žáků velký kámen úrazu. Dále se jedná o programy ohledně drog a jejich nebezpečí.

Otázka č. 7: Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?

Ne. Momentálně mě ani nic nenapadá, bohužel.

Otázka č. 8: Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?

Nabízíme zdravotnické, dramatické a sportovní kroužky, dále také kroužek „Šikovní ruce“. Někteří žáci kroužky využívají, ale spíše využívají obory v základní umělecké škole a kroužky v domově dětí a mládeže.

Otázka č. 9: Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?

Myslím si, že reagují kladně. Ovšem někdy to spíše berou jako pouhé „ulití se“ místo výuky, než aby si něco z takové preventivní aktivity něco odnesli.

Otázka č. 10: Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?

Zpětnou vazbou je pro naši školu zlepšení informovanosti a chování žáků. I to, jak se chovají žáci nejen ve škole, ale hlavně na veřejnosti, zda vhodně či nevhodně využívají média apod.

Příloha 7 – Rozhovor se školním metodikem prevence ze základní školy IV

Otázka č. 1: S jakými formami rizikového chování se ve své praxi nejčastěji setkáváte? Jaké nejčastěji řešíte?

Nejčastěji se ve své praxi setkávám se skrytým záškoláctvím, ubližováním si mezi žáky, šikanou a kouřením.

Otázka č. 2: Na prevenci jakého rizikového chování se musíte ve Vaší škole nejvíce zaměřovat?

Především se musím zaměřovat ze všech zmíněných rizikových jevů asi na šikanu. Žáci si mezi sebou dokážou kolikrát nehezky ubližovat.

Otázka č. 3: S jakými státními institucemi spolupracujete v oblasti primární prevence?

Spolupracujeme s Policií ČR a s OSPOD. Pomocí SPC vyhledáváme problémové žáky a žáky, u kterých máme podezření na rizikové chování. Následně se SPC konzultujeme další postupy pro řešení těchto problémů. Velmi dobrá spolupráce je taktéž se sociálním odborem péče o mládež MÚ. Tato spolupráce přináší velmi dobré výsledky.

Otázka č. 4: S jakými neziskovými organizacemi Vaše škola spolupracuje? Využíváte preventivní programy, které nabízejí?

Využíváme preventivní program, který se nazývá Prevent 99 od nízkoprahového centra Cross. Toto centrum poskytuje především adiktologické služby, vzdělávací aktivity i služby pro podporu rodin.

Otázka č. 5: Zapojila se Vaše škola nebo je zapojena do projektů v oblasti prevence rizikového chování, na jejichž realizaci poskytuje MŠMT dotace ze státního rozpočtu?

Přiznám se, že nevím, jestli je naše škola zapojena do nějakého projektu, který by financoval MŠMT. Myslím si, že ne. V minulosti jsme byli zapojeni, myslím do 2 projektů, ale MŠMT nám financovalo projekt například jeden rok a druhý rok se rozhodli, že už financovat nebudou.

Otázka č. 6: *Jaké preventivní programy škola využívá?*

Především se jedná o preventivní programy proti šikaně, ubližování si mezi žáky a agresivnímu chování.

Otázka č. 7: *Jsou zákonní zástupci žáků zapojeni do preventivních aktivit školy? Do jakých?*

Ne, nejsou. Nebo o tom aspoň nevím.

Otázka č. 8: *Nabízí škola žákům dostatek zájmových kroužků? Jaké? Využívají je?*

Škola organizuje pro žáky nespočetné množství zájmových kroužků, kde mají žáci možnost uplatnit své schopnosti. Jedná se o jazykové kroužky (AJ, FrJ, NJ, RJ), keramiku, aerobic, tanec, pohybové a míčové hry, historicko-dramatický kroužek, čtenářská dílna, drátkování, volejbal, paličkování, šachy, atletika apod. Ano, využívají je.

Otázka č. 9: *Reagují žáci na preventivní aktivity školy pozitivně? Jak?*

Ano reagují. Ptají se sami na besedy, u kterých mohou přiložit ruku k dílu a být nějak nápomocní. Účastní se také kroužků, které jim škola nabízí.

Otázka č. 10: *Používáte nějakou zpětnou vazbu Vaší práce jako školního metodika prevence?*

Většinou se snažíme sledovat rizikového chování, jestli se to lepší. Příležitostně se jedná o rozhovory s učiteli.